

Затверджено
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н
Форма № П - 4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**
Інститут економіки, управління та інформаційних технологій
Форма навчання заочна
Кафедра фінансів та банківської справи

Допускається до захисту
Завідувач кафедри

_____ В. В. Карцева
_____» _____ 2019 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

**ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: ОЦІНКА ТА
ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ**

(за матеріалами ПрАТ «Черкасирибгосп»)

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітня програма «Фінанси і кредит»
ступеня магістра

Виконавець роботи Вакуленко Анна Олександрівна

_____

Науковий керівник к.е.н., доц. Сидоренко-Мельник Ганна Миколаївна

_____

Рецензент

Кадучка Андрій Олексійович

ПОЛТАВА 2019

ЗМІСТ

С.

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА.....	7
1.1 Економічна сутність поняття «фінансова стійкість підприємства» та її класифікація.....	7
1.2 Характеристика змісту та принципів управління фінансовою стійкістю підприємства.....	21
1.3 Методичні засади оцінювання фінансової стійкості підприємства в системі управління нею.....	33
Висновки за розділом 1.....	43
РОЗДІЛ 2 КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПРАТ «ЧЕРКАСИРИБГОСП».....	45
2.1 Загальна характеристика фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки.....	45
2.2 Аналіз системи параметрів кількісної оцінки фінансової стійкості ПрАТ «Черкасирибгосп»	53
2.3 Оцінка індикаторів стійкості фінансового стану ПрАТ «Черкасирибгосп».....	60
Висновки за розділом 2.....	70
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПРАТ «ЧЕРКАСИРИБГОСП».....	71
3.1 Організаційно-економічні заходи щодо вдосконалення управління фінансовою стійкістю підприємства.....	71
3.2 Використання оптимізаційних моделей структури капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» в управлінні фінансовою стійкістю підприємства.....	87
Висновки за розділом 3.....	99

ВИСНОВКИ	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	106
ДОДАТКИ.....	114

ВСТУП

Фінансова стійкість підприємства є однією з головних умов життєдіяльності, розвитку й забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства. Саме фінансова стійкість підприємства характеризує ефективність операційного, інвестиційного і фінансового розвитку, містить необхідну інформацію для інвесторів, а також відображає здатність підприємства відповідати за своїми боргами й зобов'язаннями. Як свідчить практика, фінансово стійкі підприємства мають переваги над іншими підприємствами цієї ж галузі в залученні інвестицій, виборі постачальників, підборі кваліфікованих кадрів. Фінансова стійкість підприємства є не що інше, як надійно гарантована платоспроможність, незалежність від випадковостей ринкової кон'юнктури та поведінки партнерів. Комплексність категорії фінансової стійкості суб'єктів господарювання полягає у відображенні в ній рівня фінансового стану та фінансових результатів підприємства, його здатності виконувати свої зобов'язання та забезпечувати подальший розвиток при збереженні кредиту- та платоспроможності і відносній незалежності від змін внутрішніх та зовнішніх чинників.

Теоретичні і практичні аспекти управління фінансовою стійкістю підприємства досліджувались у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців., зокрема Серпенінової Ю. С., Лахтіонової Л. А., Подольської В. О., Бланка І. А., Донченка Т. В., Скляра Г. П., Герасименка О. М., Давиденка Н. М., Гринкевича С. С., Ковальчук Т. І., Базилінської О. Я., Ящука Д. В., Кухарєвої О. О., Вартанова А. С., Чугунова І. Я., Лук'янової В. В., Дубинської Є. С., Тельнової Г. В., Колласа Б., Воронкової А. В., Брігхема Ю., Желібо Є. П., Зеркалова Д.В. та ін.

Однак, слід зауважити, що невизначеним залишається питання формалізації механізму управління фінансовою стійкістю, потребує

систематизації та узагальнення підходів до визначення складу і сутності його елементів. Існує також об'єктивна необхідність у додатковому дослідженні окремих науково-методичних підходів до оцінки системи управління фінансовою стійкістю на підприємстві.

Потреба узагальнення теоретико-методичних засад управління фінансовою стійкістю та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення даного процесу обумовили мету, завдання і актуальність обраної теми дипломної роботи.

Мета дипломної роботи – дослідження теоретичних та практичних аспектів управління фінансовою стійкістю підприємства та визначення шляхів підвищення його ефективності.

Досягнення зазначеної мети обумовило необхідність постановки та розв'язання комплексу завдань:

- оцінка наявної теоретико-методологічної бази з питань управління фінансовою стійкістю підприємства та уточнення понятійного апарату;
- визначення сутності, мети, задач та принципів управління фінансовою стійкістю підприємства;
- аналіз методичного інструментарію оцінки ефективності управління фінансовою стійкістю підприємства;
- надання характеристики господарсько-фінансової діяльності ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки;
- оцінка індикаторів стійкості фінансового стану ПрАТ «Черкасирибгосп»;
- аналіз системи параметрів кількісної оцінки фінансової стійкості ПрАТ «Черкасирибгосп»;
- розробка організаційно-економічних заходів щодо вдосконалення управління фінансовою стійкістю підприємства;
- ілюстрація використання оптимізаційних моделей структури капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» в управлінні фінансовою стійкістю підприємства.

Об'єктом дослідження є система фінансового менеджменту ПрАТ «Черкасирибгосп».

Предмет дипломної роботи - це сукупність теоретичних засад та практичних аспектів управління фінансовою стійкістю підприємства.

Період дослідження : 2015-2017 роки (додатки А-К , джерело : СМІДА)

У процесі дослідження використовувалися такі загальнонаукові методи:

- теоретичне узагальнення, систематизація та формалізація (при дослідженні сутності управління фінансовою стійкістю та підходів до визначення категорії «фінансова стійкість»);
- системно-структурний аналіз (при визначенні елементів механізму управління фінансовою стійкістю);
- вертикальний (структурний) аналіз (для визначення структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат);
- горизонтальний (у часі) аналіз (при порівнянні кожної позиції звітності з аналогічною позицією попереднього періоду);
- нормативний (для порівняння фактичних результатів діяльності підприємства із нормативними);
- табличний та графічний (для наочного зображення статистичного матеріалу й схематичного подання ряду теоретичних та практичних положень роботи); аналіз відносних показників (коефіцієнтів) (при розрахунках відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язків показників);
- графічний метод (унаочнення результатів дослідження).

Апробація результатів дипломної роботи: участь у роботі Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія та практика управління розвитком економіки» (10 жовтня 2019 р.; м. Київ; тези «Класифікація фінансової стійкості підприємства як інструмент аналізу» (додаток Л)).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

1. 1 Економічна сутність поняття «фінансова стійкість підприємства» та її класифікація

В умовах нестабільної економіки виникає ціла низка проблем, які носять, з одного боку, загальний характер щодо розвитку економіки України, а з іншого – визначають головні напрямки удосконалення розвитку підприємств. В умовах трансформації національної економіки кожне українське підприємство зацікавлене у формуванні стійкого фінансового механізму своєї діяльності. При цьому фінансовий стан підприємства є об'єктом інтересів як внутрішніх, так і зовнішніх суб'єктів господарювання. Стійке фінансове становище підприємства формується впродовж усієї його фінансово-господарської діяльності. На основі діагностики фінансового стану розробляється процес управління фінансовими ресурсами.

Оцінюючи фінансову стійкість підприємства, можна зробити висновки про ефективність управління його фінансовими ресурсами. При цьому важливо, щоб стан ресурсів відповідав не тільки потребам розвитку підприємства, але й вимогам ринку. Ринок – це економічне середовище, у якому постійно існує невизначеність і нестійкість, інфляція та відсутність достовірної інформації тощо. А все це, як відомо, передумови виникнення економічних та фінансових ризиків. За цих умов немає чіткості й впевненості в отриманні очікуваного результату, тобто виникає небезпека, непередбачених втрат, і як наслідок, збільшується ступінь фінансового ризику, що впливає на фінансову стійкість підприємства. Можна вважати, що між фінансовим результатом, стійкістю підприємства та ризиком втрати платоспроможності й фінансової стійкості існує причинно-наслідковий зв'язок, що робить особливо актуальним дослідження різних аспектів стану фінансів будь-якого

підприємства.

Актуальність проблеми оцінки фінансової стійкості підприємств обумовлена також багатосторонньою зацікавленістю, оскільки в об'єктивності показників стійкості фінансового стану зацікавлені як інвестори й партнери – для оцінки перспектив співпраці, так і керівництво, і робітники - для раціонального розміщення ресурсів, а також для забезпечення безперервного функціонування підприємства в умовах невизначеності економічного середовища. Необхідно зазначити, що в стійкому фінансовому стані найбільш зацікавлене саме підприємство, тому що тільки через забезпечення стабільних взаємовідносин з партнерами воно може реалізувати свої цілі, оскільки від стійкості фінансового стану залежить ступінь його економічної привабливості для постачальників, акціонерів, банків тощо.

Як відомо, будь-яке дослідження базується на загальноприйнятих, обґрунтованих теоретичних поняттях. Для діагностики фінансової стійкості підприємств використовуються терміни «фінансова стійкість», «фінансова стійкість», «фінансова стабільність», «фінансова рівновага». Правомірність їх застосування у фінансовому лексиконі потребує аналізу, адже різні автори не однозначно трактують ці поняття. Тому вважаємо за доцільне дослідити сутність згаданих категорій і з'ясувати, чи існують суттєві відмінності між ними.

В ході вивчення та узагальнення літературних джерел нами виявлено, що в теорії управління та діагностики фінансової стійкості підприємств поняття «фінансової стійкості» трактується досить по-різному.

Так, О. М. Бандурка, М. Я. Коробов розкривають поняття «фінансової стійкості» через досягнення підприємством необхідних фінансових параметрів. Вони зазначають, що “під фінансовим станом підприємства розуміють ступінь забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями” [72, с. 56]. Далі вони стверджують, якщо підприємство досягає необхідних параметрів у

напрямах прибутковості (рентабельності), наявності власних фінансових ресурсів; раціональному розміщенні основних і оборотних коштів, платоспроможності й ліквідності, то фінансовий стан такого підприємства вважається стійким.

На наш погляд, це визначення відображає такі основні характеристики фінансової стійкості підприємств, як: прибутковість, фінансова незалежність, платоспроможність і ліквідність, але все ж таки цих характеристик недостатньо.

Деякі автори, наприклад, М. Т. Білуха зазначає, що «фінансова стабільність – це спроможність підприємства здійснювати свою діяльність стабільно завдяки фінансовому забезпеченню власними оборотними коштами, а також залученими (позиками, акціями)» [8, с. 466]. На нашу думку, фінансова стабільність характеризує фінансову стійкість підприємства, але категорія «фінансова стійкість» більш ширша, ніж поняття «фінансова стабільність», тому що розглядається не як певне співвідношення між власними і запозиченими коштами підприємства, а як загальна забезпеченість власними ресурсами та незалежність підприємства від зовнішніх джерел їх формування.

Тому, на наш погляд, більш точним є визначення фінансової стійкості, запропоноване Н. А. Мамонтовою: «фінансова стійкість – це результат діяльності, який свідчить про забезпеченість підприємства власними фінансовими ресурсами, рівень їх використання, напрями їх розміщення» [38, с.103]. Але, знов таки, це визначення не повністю характеризує категорію фінансової стійкості, а визначає лише взаємозв'язок ефективного використання власних фінансових ресурсів з кінцевими результатами фінансово-господарської діяльності підприємства.

У сучасній російській економічній літературі також існують різні тлумачення поняття «фінансової стійкості». Наприклад, І. Т. Балабанов вважає, що «фінансово-стійким є такий господарюючий об'єкт, який за рахунок власних коштів покриває кошти, які вкладені в активи (основні фонди, нематеріальні активи, оборотні засоби), не допускає невиправданої

дебіторської і кредиторської заборгованості і розраховується в строк за своїм зобов'язанням» [7, с. 97].

Вважаємо, що це визначення не повністю відображає сутність фінансової стійкості підприємства, так як його автор зводить фінансову стійкість тільки до показників платоспроможності.

Інші автори, В. М. Родіонова та М. А. Федотова характеризують фінансову стійкість як «... фінансову незалежність, здатність маневрувати власними коштами, достатньою фінансовою забезпеченістю безперервності основних видів виробничого потенціалу» [59, с. 26]. Така позиція повністю співпадає з точкою зору українських дослідників В. Вітлінського, О. Пернарівського [12], які в основу визначення терміна «фінансова стійкість» вкладають стан та забезпеченість підприємств фінансовими ресурсами.

А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулін та деякі інші автори дають таке тлумачення фінансової стійкості – «це стан рахунків підприємства, які характеризують його постійну платоспроможність» [78, с. 51]. Ми вважаємо, що таке визначення також характеризує основний показник фінансової стійкості підприємства – платоспроможність. Але разом з тим зазначаємо, що фінансова стійкість визначається не лише коефіцієнтами платоспроможності, але й показниками рентабельності та фінансової стійкості. Також, на нашу думку, в наведеному визначенні потребує уточнення поняття рахунків: рахунки – як наявність певних грошових сум чи стан розрахунків?

Більшість авторів розглядають фінансову стійкість як ступінь забезпеченості матеріальних оборотних засобів власними джерелами фінансування [17, 71].

Таким чином, в проаналізованих вище визначеннях, можна відмітити існування різних поглядів на економічний зміст терміну «фінансової стійкості підприємства». Кожне трактування характеризує цей термін з позицій і завдань, які ставить перед собою автор при дослідженні та визначається багатьма чинниками, що свідчить існування декількох підходів до визначення поняття «фінансової стійкості», які можна згрупувати наступним чином (рис.

1.1).

На наш погляд, ці визначення не суперечливі, а різняться тільки ступенем деталізації та характеризують різні сторони фінансової стійкості, які визначають підходи до її діагностики.

Отже, враховуючи вищезазначене, попередньо сформулюємо визначення фінансової стійкості підприємств: фінансова стійкість - це комплексна категорія, яка характеризує стан, структуру та напрями використання фінансових ресурсів підприємства, здатність його виконувати свої зобов'язання. Здавалося б, таке визначення є вичерпне і його можна було б застосовувати на практиці. Однак є ще один важливий фактор – невизначеність та нестабільність ринкового середовища, які є основними чинниками виникнення ризику, а тому характеризувати фінансову стійкість без урахування цього фактору було б некоректно.

На нашу думку, найбільш точно визначення дається В. Г. Артеменко: «Фінансова стійкість підприємства – це такий стан його фінансових ресурсів, їх розподілу й використання, який забезпечує розвиток підприємства на підставі росту прибутку та капіталу при збереженні платоспроможності й кредитоспроможності в умовах допустимого ризику» [4, с. 25].

Це визначення, на наш погляд, найбільш повно характеризує фінансову стійкість підприємства його платоспроможність в умовах ринкової економіки. Але при цьому постає проблема визначення “допустимого рівня ризику”. Оцінка, розрахунок критерію допустимого рівня ризику потребує високого професіоналізму, інтуїції менеджерів, керівників, вміння знаходити межі економічного та фінансових ризиків, передбачати наслідки прийнятих рішень, пов'язаних з ризиком. З огляду на зазначене вище, для підприємств, що здійснюють діяльність в умовах невизначеності та ризику, фінансова стійкість – це комплексна категорія, яка характеризує стан, структуру та напрями використання фінансових ресурсів підприємства, здатність його виконувати свої зобов'язання.

Рисунок 1.1 – Підходи до визначення категорії «фінансова стійкість підприємства» у сучасній науковій літературі
[авторська розробка]

А також ступінь захищеності капіталу від фінансових ризиків та можливість забезпечувати розширення діяльності без збільшення залежності від зовнішніх джерел фінансування.

Отже, фінансова стійкість підприємства – це комплексна, багатофакторна категорія, що відображає відтворювальний процес. Дана категорія характеризує економічні відносини, через які відбувається соціально-економічний розвиток підприємства. Комплексність категорії фінансової стійкості суб'єктів господарювання полягає у відображенні в ній рівня фінансового стану та фінансових результатів підприємства, його здатності виконувати свої зобов'язання та забезпечувати подальший розвиток при збереженні кредито- та платоспроможності і відносній незалежності від змін внутрішніх та зовнішніх чинників.

Варто зауважити, що відсутність чіткого визначення поняття фінансової стійкості у вітчизняній і зарубіжній економічній літературі призводить до ототожнення його з іншими економічними поняттями – платоспроможністю, ліквідністю, доходністю та фінансовою рівновагою. Тому вбачається за доцільне розглянути онтологію поняття «фінансова стійкість», тобто визначення його сутності у сучасній фаховій літературі.

Слід підкреслити, що окремі підходи американської та французької шкіл фінансового менеджменту ототожнюють фінансову стійкість із фінансовою рівновагою підприємства. Так підхід американської школи до управління фінансами підприємства характеризується переважно статичними методами та аналізом стану підприємства на певний момент часу [15]. До того ж визначення фінансової рівноваги в рамках цієї школи відсутнє, але сутність його визначається як синхронізація грошових потоків. В роботах французьких авторів зміст фінансової рівноваги підприємства визначається як рівновага фінансових потоків, тобто збалансованість потоків грошових коштів у кожний момент часу звітного періоду з урахуванням всіх видів діяльності підприємства – операційної, інвестиційної та фінансової [29].

Н. Н. Ушакова, Т. Є. Унковська розмежовують поняття фінансової

рівноваги та фінансової стійкості підприємства і зазначає, що фінансова рівновага – це такий стан, в якому ефективний попит підприємства на грошові кошти дорівнює їх акцептованій пропозиції в кожен момент часу в періоді, що розглядається [68, с. 134].

Г. О. Крамаренко стверджує, що «фінансова рівновага – це співвідношення власних і позикових коштів підприємства, коли за рахунок власних коштів повністю погашаються колишні і нові борги» [34, с. 93], але, на наш погляд, з такою позицією не можна погодитися, адже тут поєднано поняття платоспроможності та фінансової стійкості підприємства і ніяким чином не визначено його фінансову рівновагу. Також варто піддати сумніву твердження, що точка фінансової рівноваги підприємства не дозволяє йому, з одного боку, збільшувати позиковий капітал, а з іншого – нераціонально використовувати уже накопичені власні кошти [34, с. 94].

Ми вважаємо, що фінансова рівновага підприємства, це поняття більш широке, ніж фінансова стійкість, оскільки під нею розуміється відповідність обсягів генерування та споживання власних фінансових ресурсів. Так як фінансова рівновага є агрегованим показником, то її досягнення залежить від ефективності існуючої політики формування та розподілу прибутку підприємства, ефективності дивідендної політики, емісійної політики і, що є головним, політики управління фінансовою стійкістю підприємства. Іншими словами, забезпечення фінансової рівноваги підприємства відбувається шляхом забезпечення необхідного рівня його фінансової стійкості.

Маючи уявлення про сутність фінансової стійкості підприємства, розглянемо й інші терміни пов'язані з цим фінансовим поняттям. Зокрема, автори В. Р. Кігель [26], М. І. Ткачук [67] та інші користуються терміном «фінансова стабільність підприємства», під яким розуміють його надійно гарантовану платоспроможність у звичайних умовах господарювання й випадкових змін на ринку. Враховуючи вищерозглянуті теоретичні підходи до сутності фінансової стійкості, можна стверджувати про помилковість позиції

авторів, адже вони, таким чином, ототожнюють різні поняття.

Визначившись із сутністю фінансової стійкості підприємства постає необхідність її класифікації, яка, в першу чергу, викликана розглянутими вище теоретичними та практичними проблемами. Класифікація (лат: *classis*–розряд, *facere*–робити) являє собою розподіл, рознесення об'єктів, понять, назв по класах, групах, розрядах, при якому в одну групу потрапляють об'єкти, що володіють однією ознакою [15, с. 101]. Як особлива логічна операція поділу цілісності поняття вона передбачає виявлення суттєвих подібностей і розбіжностей між окремими видами поняття, визначення на цій основі окремих їх груп і пізнання законів зв'язку між ними. Вона, як відомо, будується на базі критеріїв, тобто ознак посередніх властивостей класифікованого середовища, які мають однакове відношення до окремих класів чи елементів цілого.

У фаховій літературі мали місце спроби визначити окремі типи фінансової стійкості підприємства, але повної, розгорнутої її класифікації на сьогодні не існує.

Найпоширенішим є виділення типів поточної фінансової стійкості підприємства: абсолютної, нормальної, хиткого та критичного фінансового положення, які визначаються на основі визначення рівня забезпеченості запасів джерелами їх формування [9].

Схожим до цього є виділення стадій фінансового стану В. Й. Пліса: стійкого фінансового положення, нестійкого фінансового положення, порогового фінансового положення та фінансової неспроможності [50].

М. С. Абрютіна розглядає фінансову стійкість як певний фінансовий стан та зазначає, що підприємство може знаходитися у стані фінансової стійкості, рівноваги чи нестійкості, дає їх розгорнуту характеристику і визначає види цих станів: абсолютна та достатня стійкість, напруженість та зона ризику [1, с. 64].

В. Вітлінський та О. Пернарівський виділяють два типи фінансової стійкості: поточну та перспективну, хоча не наводять методики їх визначення та повної характеристики [12, с. 51].

М. І. Ткачук та Є. Ф. Кіреєва пов'язують оцінку фінансової стійкості з розрахунком певного набору фінансових коефіцієнтів та виділяють чотири ступені фінансової стійкості підприємства: абсолютна фінансова стійкість – коли коефіцієнт загальної ліквідності досягає двох, проміжний – одиниці, високими є коефіцієнт фінансової незалежності (більший 0,5), підприємство повністю у строк виконує свої зобов'язання; нормальна фінансова стійкість – коли перераховані показники трохи нижчі, але гарантують платоспроможність підприємства; нестійке фінансове положення – пов'язане з порушенням платоспроможності в окремі періоди, в результаті чого виникає прострочена заборгованість; кризове фінансове положення – низька фінансова ліквідність та високий рівень простроченої заборгованості [67, с. 383].

Р. А. Слав'юк виділяє чотири рівні фінансової стійкості: абсолютний, нормальний, допустимо нестійкий та кризовий і пов'язує їх визначення лише з оцінкою розміру граничної кредиторської заборгованості [66, с. 320]. Відповідно, на його думку, абсолютний рівень фінансової стійкості характеризується виконанням низки додаткових обмежень, наприклад обмеження кредиторської заборгованості певною мінімальною величиною чи строком погашення. Якщо кредиторська заборгованість підприємства погашається без продажу майна підприємства – це нормальний рівень фінансової стійкості. При допустимому рівні фінансової нестійкості підприємство для погашення своєї кредиторської заборгованості вимушене продавати частину своїх активів. Якщо фактична кредиторська заборгованість перевищує її граничну величину, то це є кризовий рівень фінансової стійкості. На наш погляд, незважаючи на оригінальність даного підходу, його варто піддати сумнівам, оскільки фінансова стійкість підприємства залежить від значно більшої кількості чинників і помилковим у якості основного є використання лише обсягів кредиторської заборгованості.

Оригінальним є виділення видів фінансової стійкості Л. Т. Гіляровської та А. О. Вехоревої: поточної – на певний момент часу; потенційної – пов'язана з

перетворенням та врахуванням змінних зовнішніх умов; формальної – створюється та підтримується державою; реальної – в умовах конкуренції та з врахуванням можливостей здійснення розширеного відтворення [14, с. 16].

На нашу думку, розглянувши всі існуючі у спеціальній літературі підходи до класифікації фінансової стійкості, варто запропонувати наступну класифікацію типів фінансової стійкості підприємства (рис. 1.2):

Рисунок 1.2 – Класифікація типів фінансової стійкості підприємства [авторська розробка]

I. За часом проведення оцінки:

1.1. Поточна фінансова стійкість підприємства – це ситуативна характеристика його діяльності, яка оцінюється суб'єктом аналізу на момент

його проведення. Для кількісного виміру цього показника можна використовувати значення всіх груп показників фінансової стійкості, тобто тих, що характеризують ефективність управління структурою капіталу, активів та грошових потоків підприємства;

1.2. Перспективна фінансова стійкість підприємства – це характеристика його діяльності у майбутньому, тобто ймовірність того, що фінансові можливості підприємства протягом певного часу будуть відповідати відповідним встановленим критеріям. Іншими словами, це здатність підприємства у довгостроковому плані стабільно генерувати доходи, достатні для виконання зобов'язань перед інвесторами та задовольняти інтереси власників;

1.3. Бажана фінансова стійкість підприємства визначається підприємством самостійно виходячи з його можливостей та потреб.

II. За рівнем забезпеченості запасів джерелами їх формування:

2.1. Абсолютна фінансова стійкість підприємства, яка досягається за умови, коли підприємство має суму власних оборотних коштів, яка більша за суму його запасів; характерна для підприємств з рівноважним фінансовим циклом, тобто вільні кошти генеруються після сплати заборгованості; при цьому підприємство має максимальну безпеку;

2.2. Нормальна або достатня фінансова стійкість підприємства коли сума його запасів більша за суму власних оборотних коштів, але менша за суму нормальних джерел фінансування; коли фінансовий цикл підприємства є дефіцитним, однак залучені фінансові ресурси і відсотки по них можуть бути сплачені за рахунок адекватного заміщення операційного циклу; безпека підприємства оптимальна, положення надійне, платоспроможність гарантована;

2.3. Критичний фінансовий стан підприємства або зона напруженості – коли сума запасів перевищує суму нормальних джерел фінансування; фінансовий цикл дефіцитний; безпека ще деякою мірою зберігається, але вона відносна, платоспроможність має лише потенційний характер;

2.4. Катастрофічний фінансовий стан підприємства або зона ризику існує, якщо поряд з попередньою умовою підприємство має прострочені кредити та

позики, що свідчить про порушення платіжної дисципліни в розрахунках з кредиторами; безпека відсутня, платоспроможність втрачена, з'являється ризик, який змінюється від мінімального до максимального.

III. Фінансова стійкість як певний фінансовий стан підприємства:

3.1. Фінансова стійкість: може бути ідеальною за умови, що сума власного капіталу підприємства перевищує суму немобільних активів, та достатньою, якщо сума власного капіталу менша за суму немобільних активів, але більша за суму не фінансових активів;

3.2. Фінансова рівновага, коли сума власного капіталу дорівнює сумі не фінансових активів, а позикового – сумі фінансових активів;

3.3. Фінансова нестійкість, коли сума власного капіталу менша за суму не фінансових активів. Вона може проявлятися у стані напруженості та, відповідно, може бути короткостроковою (коли підприємство не може у встановлений строк погасити прострочену заборгованість, але має інтенсивний приток прибутку, що дозволить погасити її разом із нещодавно залученими коштами у нормативно встановлений період) та тимчасовою (коли підприємство не має достатньо коштів для своєчасного погашення зовнішньої заборгованості, але за рахунок мобілізації частини ліквідних, або неліквідних активів зможе покрити свої зобов'язання). Або наблизитися до зони ризику, тобто бути довгостроковою (коли підприємство може погасити борги лише за рахунок мобілізації всіх наявних коштів).

IV. За рівнем фінансової стійкості:

4.1. Високий рівень фінансової стійкості підприємства, такий стан фінансових ресурсів, їх формування та використання, що забезпечує стабільний, прискорений розвиток підприємства при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності, переважна більшість показників оцінки фінансової стійкості відповідає рекомендованим (бажаним) значенням;

4.2. Прийнятний рівень фінансової стійкості підприємства, який не завжди є бажаним, але задовольняє керівництво підприємства у певному періоді часу. Може проявлятися у ситуації погіршення окремих часткових показників

фінансової стійкості, але не торкатися суттєвим її в цілому, оскільки ці показники все ще знаходяться у допустимих межах;

4.3. Незадовільний рівень фінансової стійкості підприємства характеризується погіршенням всіх показників фінансової стійкості, відсутністю можливості підприємства подолати своїми силами стан потенційної або повної неплатоспроможності.

V. За характером прояву у часі:

5.1. Постійна фінансова стійкість підприємства характерна для певного періоду його діяльності (звітного періоду, стадії життєвого циклу) та пов'язана з дією постійних факторів, які можна передбачити;

5.2. Тимчасова фінансова стійкість підприємства носить перманентний характер, що виникає лише на окремих етапах здійснення певної фінансово-господарської операції (наприклад, підприємство залучило на короткостроковий період кредитні ресурси, як результат впродовж часу його використання воно може бути неплатоспроможним, але прибутковим; після погашення кредиту фінансова стійкість підприємства автоматично відновлюється);

Отже, фінансова стійкість підприємства – це комплексне поняття, що є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю фінансово-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів. Безперечно, вона залежить від результатів його операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, а метою управління нею є отримання ключових параметрів, що дають об'єктивну та усесторонню оцінку його фінансового стану та визначення на цій основі конкретних шляхів удосконалення управління фінансовою стійкістю підприємства.

1.2 Характеристика змісту та принципів управління фінансовою стійкістю підприємства

Управління фінансовою стійкістю підприємства є одним з найбільш значимих функціональних напрямів системи фінансового менеджменту, який досить тісно пов'язаний з іншими системами управління, органічно входить до системи управління доходами та витратами, рухом активів, капіталу і грошових потоків, управління структурою капіталу, показниками ліквідності та платоспроможності, ділової активності, рентабельності, іншими аспектами його діяльності.

Управління фінансовою стійкістю підприємства являє собою систему принципів та методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням такого стану фінансових ресурсів і активів, їх формування та розподілу, яка б дозволила підприємству розвиватися на основі зростання прибутку та капіталу при збереженні платоспроможності і кредитоспроможності та забезпечення і підтримання його фінансової рівноваги [23, с. 76].

Зрозуміло, що розглянуті визначення поняття «управління фінансовою стійкістю» та характеристика його елементів є досить різноманітними (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Огляд наукового доробку щодо трактування сутності поняття «управління фінансовою стійкістю»

Автори	Трактування змісту управління фінансовою стійкістю
1	2
В. Плиса І. Приймак [57]	комплекс властивостей організаційної, інноваційної, логістичної, виробничої, фінансово-кредитної діяльності з урахуванням їх взаємовпливу і взаємодії, а також якість продукції, що випускається, і її новаторські властивості, науково-технічну розвиненість матеріальної бази, стабільність усього спектра ресурсного забезпечення, розвиненість кадрового й інтелектуального потенціалу, наявність інноваційного менеджменту
А. Шеремет, Р. Сайфулин [77]	результат діяльності, який свідчить про забезпеченість підприємства власними фінансовими ресурсами, рівень їх використання, напрями їх розміщення. Вона має тісний зв'язок з ефективністю виробництва, а також із кінцевими результатами діяльності підприємства

Продовження таблиці 1.1

1	2
Великий тлумачний словник [10]	діяльність вищого управлінського персоналу підприємства, яка полягає у забезпеченні стійкості фінансового стану підприємства у довгостроковій перспективі за рахунок високої частки власного капіталу у сумі джерел фінансових ресурсів підприємства
Н. Шандова [75]	управління фінансовою стійкістю підприємства є забезпечення оптимальної структури його активів, що дасть змогу забезпечити платоспроможність підприємства та, як результат, його фінансову стійкість
Е. Литовченко, О. Калініченко [37]	заходи, спрямовані на покращення фінансового стану підприємства, шляхом збільшення показників прибутковості, фінансової стійкості, ділової активності тощо.
С. Єлецьких [23]	система принципів та методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням такого стану фінансових ресурсів і активів, їх формування та розподілу, яка б дозволила підприємству розвиватися на основі зростання прибутку та капіталу при збереженні платоспроможності і кредитоспроможності та забезпечення і підтримання його фінансової рівноваги.
І. Приймак [57]	система принципів і методів розроблення та реалізації управлінських рішень щодо формування та розподілу фінансових ресурсів задля забезпечення зростання вартості ділової одиниці та її фінансової стійкості у тривалому періоді.
Л. Докієнко [21]	система принципів та методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням такого стану фінансових ресурсів і активів, їх формування та розподілу, який би дозволив підприємству розвиватися на основі зростання прибутку і капіталу при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності, забезпечення та підтримання його фінансової рівноваги.
Ю. М. Вердієва [11]	сукупність форм та методів реалізації процедур, спрямованих на збереження стійкості та конкурентоспроможності суб'єкта господарювання на ринку
Т. Ковальчук, Ю. Цивак [29]	система принципів та методів розроблення й реалізації управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням постійного зростання прибутку, збереження платоспроможності і кредитоспроможності, підтриманням фінансової рівноваги.

Базуючись на цих положеннях та трактуваннях, Г. П. Скляр пропонує таку структуру управління фінансовою стійкістю підприємства (рис. 1.3) [65, с. 51].

У системі управління фінансовою стійкістю важливу роль відіграє формування мети, адже саме вона визначає концепцію розвитку підприємства, основні напрями його ділової активності та служить орієнтиром у середовищі ринкових перетворень.

Рисунок 1.3 – Основні складові управління фінансовою стійкістю підприємства [54, с. 141]

Головною метою управління фінансовою стійкістю є забезпечення

фінансової безпеки та стабільності функціонування і розвитку підприємства у довгостроковій перспективі в межах допустимого рівня ризику. Відповідно досягнення високого рівня фінансової стійкості в процесі його розвитку й функціонування дозволяє формувати оптимальну та гнучку структуру капіталу, платоспроможність і ліквідність, збалансування грошових потоків, забезпечення кредитоспроможності, вільне маневрування грошових коштів, оптимальну структуру активів і постійне стабільне перевищення доходів над витратами.

Мета управління фінансовою стійкістю підприємства органічно поєднана з головною метою фінансового менеджменту в цілому, реалізується з нею в єдиному комплексі та виступає як забезпечувальна до неї.

Для досягнення мети управління фінансовою стійкістю підприємства необхідно забезпечити виконання таких завдань : забезпечення оптимальної структури капіталу та активів, забезпечення постійної платоспроможності та кредитоспроможності, збалансування і забезпечення оптимальної структури грошових потоків. Зокрема, Н. В. Шандова вважає, що головним завданням управління фінансовою стійкістю підприємства є забезпечення оптимальної структури його активів, що дасть змогу забезпечити платоспроможність підприємства та, як результат, його фінансову стійкість [75, с 104].

За визначенням Г. В. Савицької, головна увага управління фінансовою стійкістю має приділятися збереженню рівноваги активів та пасивів суб'єкта господарювання, що дасть змогу контролювати фінансову стійкість [61, с. 596].

Такі науковці, В. М. Родіонова і Н. О. Федотова вважають одним з головних завдань фінансової стійкості збереження платоспроможності та кредитоспроможності в умовах припустимого рівня ризику [59, с. 74].

Автори О. В. Єфімова, О. С. Стоянова, Д. В. Шиян, Н. І. Строченко головним завданням управління фінансовою стійкістю підприємства вважають забезпечення оптимальної структури його активів, що дасть змогу забезпечити платоспроможність підприємства та, як результат, його фінансову стійкість [11, с. 89]. О. Я. Базілінська вважає, що основне завдання управління фінансовою стійкістю полягає у визначенні фінансової спроможності підприємства

протистояти негативній дії різних факторів (зовнішніх, внутрішніх та непередбачуваних), що впливають на фінансовий стан [6, с. 138].

На основі процитованих тлумачень визначимо мету фінансової стійкості (рис. 1.4).

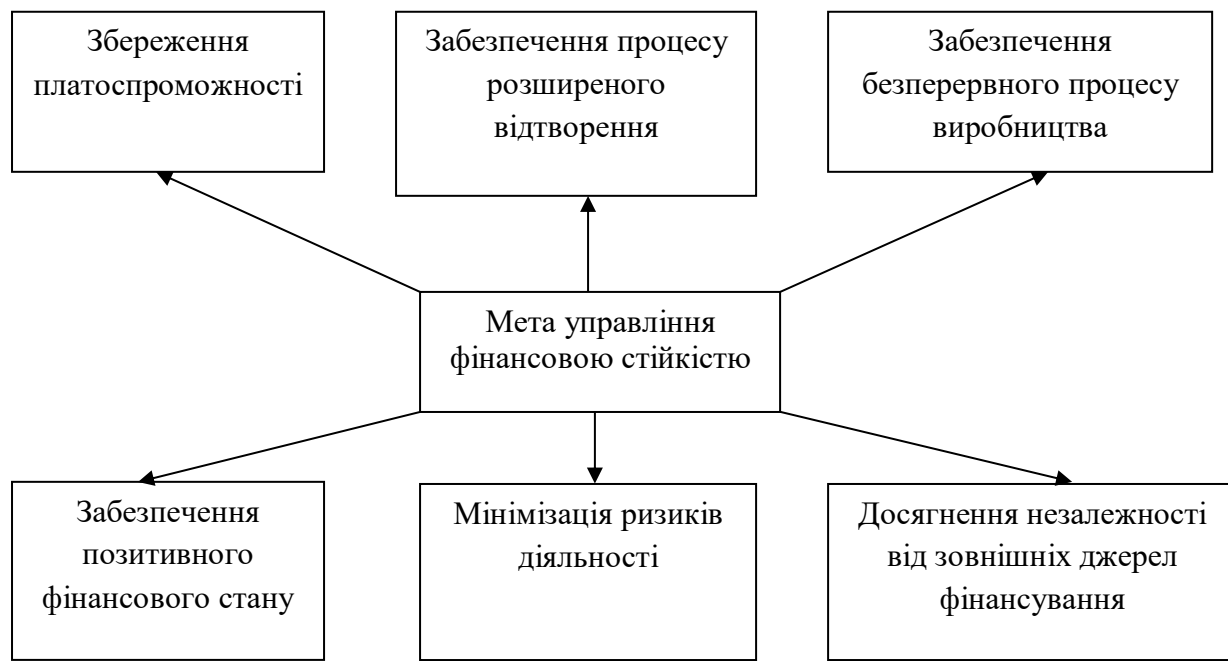

Рисунок 1.4 – Мета управління фінансовою стійкістю [11, с. 88].

При цьому основними цілями управління фінансовою стійкістю підприємства є забезпечення :

- 1) збалансованості активів та пасивів;
- 2) збалансованості доходів і витрат;
- 3) збалансованості грошових потоків підприємства (табл. 1.3).

У процесі управління фінансовою стійкістю підприємства головна мета та його основні завдання реалізуються шляхом здійснення певних функцій, які варто розглядати, по-перше, у якості функцій управління фінансовою стійкістю як управляючої системи та які є складовими будь-якого процесу управління незалежно від виду його діяльності, організаційно-правової форми, розміру та форми власності (аналіз фінансової стійкості у поточному періоді, прогнозування параметрів фінансової стійкості на плановий період, розробка

дієвої системи стимулювання реалізації управлінських рішень щодо управління фінансовою стійкістю і здійснення ефективного контролю за виконанням прийнятих рішень щодо забезпечення чи підтримання на необхідному рівні фінансової стійкості) та, по-друге, у якості функцій управління фінансовою стійкістю як специфічної сфери управління підприємством у цілому (управління структурою капіталу, активів та грошових потоків) [13, с. 231].

Таблиця 1.2 – Цілі управління фінансовою стійкістю підприємства [59, с. 75]

Основні цілі	Допоміжні цілі
1	2
1. Збалансованість активів та пасивів	- достатність власного капіталу, - гнучка структура капіталу; - організація руху капіталу; - забезпеченість власного капіталу для фінансування оборотних активів
2. Збалансованість доходів і витрат	- достатній рівень рентабельності; - зміна структури витратомісткості господарського процесу; - збільшення обсягу товарообороту
3. Збалансованість грошових потоків	- забезпечення платоспроможності та самофінансування; - зниження дебіторської заборгованості; - забезпечення кредитоспроможності

Суттєвим напрямом сталого функціонування суб'єктів господарювання є розробка дієвого механізму управління їх фінансовою стійкістю.

Механізм управління фінансовою стійкістю є частиною загальної системи управління підприємством, що забезпечує вплив на чинники, від яких залежить результат діяльності суб'єкта господарювання.

Г. П. Скляр розглядає механізм забезпечення фінансової стійкості підприємства як «систему форм, методів, прийомів, важелів, норм і нормативів, а також нормативно-правового, інформаційного, програмно-технічного та кадрового забезпечення, за допомогою яких на підприємстві досягається такий стан фінансових ресурсів, їх формування, розподілу та використання, що дозволяє підприємству розвиватися на основі зростання прибутку та капіталу при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризику» [65, с. 50].

Процес формування механізму управління фінансовою стійкістю становить послідовність етапів (табл. 1.3).

Про ефективну організацію управління фінансовою стійкістю підприємства можна говорити тільки в тому випадку, коли чітко виділений об'єкт (чинники, що дезактивують і детермінують розвиток) і суб'єкт управління (спеціально створені служби підприємства або співробітники підприємства, на які покладено певні обов'язки), сформульована мета (або дерево цілей) управління фінансовою стійкістю.

Таблиця 1.3 – Послідовність етапів розроблення механізму управління фінансовою стійкістю підприємства [73, с. 200]

Етапи	Характеристика
1	2
1. Визначення цілей суб'єктів та об'єктів управління	- об'єкти – діяльність підприємства або його окремого підрозділу, певний виробничий процес, фінансова діяльність, прибуток, фінансові ресурси; - суб'єкти – керівники вищої ланки, фінансові менеджери, фінансові служби і відділи, аналітики з фінансової безпеки; - мета – забезпечення оптимального рівня фінансової стійкості підприємства
2. Виявлення елементів об'єкта управління	- оцінювання поточного стану та рівня фінансової стійкості; - визначення та оцінювання чинників, що впливають на елементи управління
3. Визначення методів впливу на чинники управління	- застосування інструментарію управління фінансовою стійкістю: засоби, методи, важелі, способи здійснення
4. Розроблення стратегії забезпечення фінансової стійкості підприємства	- узгодження цілі розробленої стратегії із загальною стратегією підприємства
5. Реалізація стратегії	- здійснення системи заходів з забезпечення формування цільових параметрів
6. Моніторинг	- аналіз фінансової стійкості підприємства; - контроль за виконанням завдань та досягнення мети діяльності підприємства (забезпечення оптимального рівня фінансової стійкості підприємства); - коригування процесу реалізації стратегії

Так, на оперативному рівні має йти мова про управління безперервною виробничого процесу та процесу обороту капіталу підприємства. Як критерії ефективності управління на цьому рівні може використовуватися оцінювання

динаміки показників фінансової стійкості та ліквідності. Саме на цьому рівні відбувається коригування методів аналізу й оцінювання чинників, що дестабілюють і дезактивують фінансову стійкість підприємства.

На інноваційному рівні об'єктом управління є процес забезпечення пропорційності процесу життєдіяльності підприємства, а критеріями ефективності – оцінювання динаміки показників ділової активності та платоспроможності. Результатом управління на цьому рівні є уточнений механізм дії чинників, виявлених на оперативному рівні.

Об'єктом управління на стратегічному рівні є конкурентоспроможність підприємства та його ринкова вартість, тому як критерії ефективності слід використовувати оцінювання динаміки показників рентабельності та ділової активності.

На другому етапі необхідно оцінити поточний стан та рівень фінансової стійкості, а також виявити та здійснити аналіз чинників, які впливають на об'єкт і на виконання поставлених завдань і цілей. Оцінка поточного стану та фінансової стійкості підприємства здійснюється на основі різноманітних методів фінансового аналізу (так наприклад, розрахунок показників та коефіцієнтів фінансової стійкості і порівняння їх з базовими чи нормативними значеннями та ін.). Отримані результати будуть визначати обсяги, глибину та напрями впливу суб'єктів управління на діяльність чи хід роботи підприємства. При визначенні чинників, які впливають на поставлені цілі, необхідно оцінити глибину їх впливу на величину досліджуваних показників. Найчастіше ці чинники класифікують на внутрішні та зовнішні. Оцінка впливу тих чи інших чинників дозволить визначити слабкі і сильні місця, виявити резерви, а також розробити ефективні управлінські рішення та можливі напрямки розвитку [76, с. 103].

Наступним кроком у формуванні механізму управління є визначення методів впливу на зазначені раніше чинники. З урахуванням зазначеного найбільш прийнятними методами управління будуть ті, які передбачені параметричним адаптивним управлінням за результатами з елементами раннього запобігання впливу зовнішніх дестабілізуючих чинників. Використання цих

методів забезпечить вихід підприємства з кризового стану та підвищення його фінансової стійкості.

При виборі методів управління фінансовою стійкістю підприємства зміст процесу управління слід розглядати як сукупність трьох елементів : інформації, організації управління й безпосередньо процесу управління.

Залежно від приналежності чинників до внутрішніх чи зовнішніх, розробляється певний набір заходів для нейтралізації загроз та обираються методи спрямовані на реалізацію цих заходів.

Характерним для цього етапу є застосування інструментарію управління фінансовою стійкістю, вибір якого залежить від можливостей підприємства, виду його діяльності, фінансового стану, рівня організації контролю та управління на підприємстві. Інструментарій управління фінансовою стійкістю підприємства представляє собою сукупність засобів, методів, важелів, способів здійснення управлінського впливу [39, с. 56].

Для реалізації цього механізму використовуються інструменти аналізу і прогнозування показників фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності, прибутковості та їх коригування на підставі змін зовнішнього і внутрішнього середовища, а саме : фінансові показники та фінансові коефіцієнти, ставки податків, тарифи зборів, ціни, тарифи, пільги, санкції, стимули, дивіденди тощо.

Фінансовий механізм управління фінансовою стійкістю підприємства реалізується через сукупність методів, що охоплює : фінансовий облік, фінансовий аналіз, фінансове планування, фінансове регулювання, фінансовий контроль [73, с. 46]. Тому за функціональною ознакою фінансовий механізм має широкий діапазон дії – від прогнозування до контролю. Адаптація фінансового механізму до умов невизначеності здійснюється шляхом застосування методів фінансового планування і регулювання. Планування спрямоване на формування оптимальної програми траєкторії розвитку економіко-соціальної системи на конкретний період часу. Головне завдання регулювання зводиться до встановлення заданого стану функціонування системи, передбаченого плануванням як попереджувачим керуванням.

Важелі як складові механізму управління фінансової стійкості охоплюють: стимули, санкції, цільові показники, умови кредитування, податкову, цінову, інвестиційну, інноваційну, дивідендну політику і принципи фінансування [79, с. 46]. В даному дослідженні основна увага зосереджена на фінансових важелях, які безпосередньо пов'язані з залученням і розміщенням фінансових ресурсів, а саме : податкова, інноваційна, інвестиційна, дивідендна і кредитна політика. Основними елементами їх формування є : тип політики, умови формування, критерії вибору, система показників впливу на фінансову стійкість. Ці політики розглядаються як складові гнучкої фінансової політики забезпечення фінансової стійкості підприємства.

У механізмі управління фінансовою стійкістю широко використовуються важелі, зокрема відомий в управлінні капіталом фінансовий важіль та розрахунки його рівня, сили та ефекту, використання їхніх розрахунків для прийняття фінансових рішень [74, с. 217]. В операційному аналізі застосовується поняття операційного важеля, розраховуються його коефіцієнт та сила.

Узгодження інструментів і відповідних фінансових важелів фінансового механізму управління фінансовою стійкістю здійснюється в процесі розробки гнучкої фінансової політики підприємств. Під гнучкою фінансовою політикою підприємства розуміється сукупність заходів у сфері організації фінансових відносин з метою здійснення функцій і задач фінансового управління та реагування на вплив чинників зовнішнього середовища [18, с. 71].

Ефективність фінансових важелів механізму управління фінансовою стійкістю підприємства оцінюється наступними методами: методами експертної та середньоарифметичної оцінки, графічним методом, аналітичними методами.

У свою чергу, це припускає проведення моніторингу внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування підприємства, а також середовища його найближчого оточення.

Використання аналітичного базису діагностики дозволяє визначити обмеження стану фінансової стійкості та ризику фінансової стратегії підприємства.

Для оцінювання ефективності управління фінансовою стійкістю підприємства на оперативному, тактичному і стратегічному рівнях рекомендується використовувати методи порівняльного аналізу, середніх величин, витратний, прибутковий і опційний, а також методи рейтингового оцінювання фінансового стану підприємства.

Наступний етап включає розробку стратегії управління фінансовою стійкістю підприємства, тобто визначення цілей, стратегічних напрямів та перспектив розвитку підприємства. На цьому етапі необхідно узгодити цілі розробленої стратегії з загальною стратегією підприємства [32, с. 118].

Передостаннім етапом розробки є реалізація стратегії. Для її реалізації керівникам необхідно мати набір методик та моделей, на основі яких приймати найбільш доцільні рішення.

Успіх реалізації розробленої стратегії підприємства залежить певною мірою від діючої системи контролю. Як частина управлінського контролю стратегічний контроль є процесом вимірювання та оцінки ступеня наближення підприємства до стратегічної цілі. У системі стратегічного управління контроль здійснюється протягом періоду дії стратегії і за змістом передбачає аналіз та оцінку виконання стратегічних заходів з точки зору відповідності стратегічному плану і ступеня досягнення стратегічних цілей. Тому на заключному етапі необхідно проводити моніторинг, який включає в себе аналіз та оцінку рівня фінансової стійкості підприємства; визначення досягнутих результатів реалізації стратегії та їх порівняння з встановленими стандартами; коригування стратегії та формування коригуючи заходів.

Визначення допустимих меж відхилень від стандартів контролю реалізації стратегії, тобто оптимального рівня фінансової стійкості, належить до компетенції вищого рівня керівництва підприємства. У результаті порівняння стандартів контролю із фактичними результатами формується висновок про успішність стратегії, який може бути як позитивний, так і негативним, визначається ступінь досягнення цілей та відповідність стратегічних заходів стратегічному плану. За результатами аналізу надається інтегральна оцінка

діючої стратегії підприємства та виявляються стратегічні проблеми підприємства, ключові фактори успіху, потенціал підприємства. За умов відхилення фактичних результатів від стандартів управлінські дії спрямовуються на коригування процесу досягнення цілей. У разі відсутності відхилень або наявності їх у встановлених межах, коригування процесу реалізації стратегії не є необхідним [73, с. 201].

Розглянуті етапи процесу управління фінансовою стійкістю підприємства є сукупністю функцій управління, впорядкованих у логічній послідовності їх виконання. У цьому випадку йдеться про управління за замкненим циклом або з використанням ефекту зворотного зв'язку. Вважається, що реалізація функцій, передбачених цим управлінським циклом, забезпечить фінансову стійкість підприємства.

Спільним для кожного етапу розроблення механізму управління фінансовою стійкістю є використання відповідних інструментів, тому при розробленні схеми механізму управління доцільно визначити для кожного етапу процесу управління конкретний інструментарій, який може бути використано.

Управління фінансовою стійкістю із застосуванням фінансового механізму може досягти необхідного результату лише за поєднання доцільно спрямованого взаємовпливу всіх його елементів. Для цього він повинен відповідати таким вимогам [5, с. 57]: налаштованість кожного елемента фінансового механізму на виконання властивого йому навантаження; спрямування дії всіх елементів фінансового механізму, який забезпечує інтереси всіх суб'єктів фінансових відносин; зворотний зв'язок усіх елементів фінансового механізму різних вертикальних і горизонтальних рівнів; своєчасність реакції елементів фінансового механізму вищого рівня на зміни, які відбуваються під впливом елементів нижчого рівня.

Отже, фінансова стійкість є якісною характеристикою фінансового стану підприємства і безумовно є однією з основних складових фінансової безпеки, тому розроблення механізму управління фінансовою стійкістю є частиною загальної стратегії управління підприємством.

1.3 Методичні засади оцінювання фінансової стійкості підприємства в системі управління нею

Радикальні економічні перетворення, що відбуваються в Україні останніми роками, обумовлюють необхідність переосмислення змісту багатьох економічних категорій, їх ролі в діяльності господарюючих суб'єктів, і, на цій основі, розширення можливості управління факторами, що впливають на ефективність функціонування підприємства. Як зазначалося вище, в умовах ринкових відносин, коли підприємства набувають самостійності та несуть повну відповідальність за результати своєї діяльності перед власниками, кредиторами, робітниками, виключно велика роль оцінки фінансової стійкості підприємства, причому головна мета її здійснення трактується різними авторами по-різному.

Відповідно, для оцінки фінансової стійкості підприємства на думку Л. Т. Гіляровської, В. М. Родіонової та М. А. Федотової, необхідним є аналіз його фінансового стану, який виражається в утворенні, розподілі та використанні фінансових ресурсів [14, с. 71; 59, с. 8]. Г. О. Партін вважає, що економічною сутністю фінансової стійкості підприємства є забезпеченість запасів та затрат джерелами їх формування і тому для її аналізу необхідно визначити розміри джерел коштів, що є у підприємства для формування його запасів [46]. Крім цього, Г. О. Партін зазначає, що зовнішнім проявом фінансової стійкості підприємства є його платоспроможність, яку також необхідно оцінювати. Головною метою оцінки фінансової стійкості підприємства з точки зору В. М. Олійничук також є виявлення його платоспроможності, тобто здатності розрахуватися за своїми зобов'язаннями для забезпечення безперебійності процесу діяльності [42]. На думку В. В. Ковальова, суть оцінки фінансової стійкості підприємства полягає в оцінці здатності відповідати за своїми довгостроковими фінансовими зобов'язаннями задля чого необхідно розраховувати показники, що характеризують структуру капіталу [28].

Рисунок 1.5 – Комплексна методика визначення фінансової стійкості підприємства [72, с. 321]

На наш погляд, оцінку фінансової стійкості підприємства необхідно проводити з використанням двох основних підходів:

1. Оцінка за окремими частковими елементами: оцінка структури капіталу (з метою визначення ступеню залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування), оцінка структури активів (для виявлення співвідношень між окремими їх складовими та оцінки ліквідності активів) – поєднання цих елементів дозволить оцінити і рівень платоспроможності підприємства, і забезпеченість запасів джерелами їх формування; оцінка структури грошових потоків;

2. Інтегральна оцінка, яка дозволить визначити рівень фінансової стійкості підприємства.

Більшість науковців схиляються до думки, що в процесі оцінки фінансової

стійкості підприємства першочергового значення набуває саме оцінка структури його капіталу. З цією метою в світовій та вітчизняній аналітичній практиці розроблено ряд коефіцієнтів, розрахунок яких базується на існуванні певних співвідношень між окремими статтями бухгалтерського балансу та інших форм звітності, що відображають наявність та використання капіталу. Тут, варто зазначити, що деякі автори ототожнюють показники фінансової стійкості та платоспроможності [12] або відносять до їх складу показників власного капіталу [20]. Майже у кожного з науковців присутнє змішування понять, коли один і той же показник по-різному називається (наприклад, відношення власного капіталу до загальної його суми називають коефіцієнтом автономії, незалежності, власності, концентрації власного капіталу, квоти власника) і, що найголовніше, кожен з авторів пропонує свою схему розрахунку одного і того ж показника.

Тому, перш за все, необхідно чітко сформулювати умови, за яких методика оцінка фінансової стійкості підприємства на базі розрахунку показників структури капіталу може використовуватися. Деякі показники аналітичного блоку можуть мати різне наповнення в залежності від того, які джерела коштів і в якій градації обрані аналітиком для оцінки. Звідси, можливі наступні варіанти: коли для розрахунків використовуються дані про всі джерела фінансування; лише довгострокові джерела фінансування або джерела фінансового характеру, під якими варто розуміти власний капітал, банківські кредити та позики (як коротко-, так і довгострокові) [25]. Таким чином, в першому випадку прийнято розраховувати коефіцієнти, що характеризують частку власного капіталу, позикового капіталу та довгострокових джерел в загальній сумі джерел фінансування, тобто для оцінки фінансової стійкості підприємства використовуються всі статті пасиву балансу. В другому випадку, можна обмежитися аналізом структури капіталу підприємства, під яким розуміють лише довгострокові джерела фінансування. А в третьому – аналізується структура всіх джерел фінансового характеру [25].

Окрім розрахунку часткових показників, у літературі досить поширеним є

визначення типу поточної фінансової стійкості підприємства [17]. Так, особливої уваги заслуговує система аналізу трикомпонентного показника, який дозволяє ідентифікувати тип фінансової стійкості в залежності від складу та структури джерел фінансування потреби в коштах для формування запасів. Для цього розраховуються абсолютні показники фінансової стійкості, що характеризують стан запасів та забезпеченість джерелами їх формування: сума власних оборотних коштів (V^{OK}), яка визначається як різниця між сумою власного капіталу та сумою необоротних активів підприємства; сума власних і довгострокових позикових джерел формування запасів ($V^{ДПК}$); загальний розмір джерел формування запасів ($V^{ПК}$).

В залежності від розміру участі певних видів фінансових коштів для формування запасів розраховуються три показники забезпеченості запасів джерелами їх формування:

- 1) Надлишок чи недостатність власних оборотних коштів (ΔV^{OK}), як різниця між сумою власного оборотного капіталу та сумою запасів;
- 2) Надлишок чи недостатність власних і довгострокових позикових джерел формування запасів ($\Delta V^{ДПК}$), як різниця між ними та сумою запасів;
- 3) Надлишок чи недостатність загального обсягу джерел для формування запасів ($\Delta V^{ПК}$), аналогічно.

Систематизація можливих варіантів результатів таких розрахунків дозволяє виділити чотири типи фінансової стійкості, які ідентифікуються показником $C = \{C(\Delta V^{OK}), C(\Delta V^{ДПК}), C(\Delta V^{ПК})\}$, де функція визначається наступним чином [25]:

$$C(x) = \begin{cases} 1, & \text{якщо } x \geq 0, \\ 0, & \text{якщо } x < 0 \end{cases} \quad (1.1)$$

1. Абсолютна фінансова стійкість, якщо $C = \{1, 1, 1\}$;
2. Нормальна фінансова стійкість, якщо $C = \{0, 1, 1\}$;
3. Нестійкий фінансовий стан, якщо $C = \{0, 0, 1\}$;

4. Критичний фінансовий стан, якщо $C = \{0,0,0\}$.

Однак, на думку деяких авторів, дана модель має ряд недоліків [23 , с. 78]:

– не зовсім коректним є розрахунок показника власних оборотних коштів виходячи лише з джерел власних коштів. Як відомо довгострокові позики використовуються на розвиток і вдосконалення матеріально-технічної бази підприємства, тому визначення різниці джерел власних коштів та основних засобів підприємства занижує розмір власних оборотних коштів на суму довгострокових позикових коштів, використаних на збільшення необоротних активів підприємства;

– до зовнішніх джерел формування запасів віднесені лише короткострокові кредитні ресурси. Однак, розглянута вище специфіка функціонування торговельних підприємств та існуюча практика покриття потреби в оборотних коштах під товарно-матеріальні цінності підтверджує використання в якості досить важливого джерела фінансових ресурсів кредиторської заборгованості товарного характеру.

З цієї точки зору, особливостям торговельних підприємств більш відповідає методика запропонована В. В. Ковальовим [28], який в схемі покриття товарних запасів виділяє джерела двох видів: власні оборотні кошти (ВОК) та нормальні джерела формування запасів (НДФ), до складу яких окрім власних оборотних коштів входять короткострокові кредити та позики і кредиторська заборгованість товарного характеру. В залежності від співвідношення розміру товарних запасів (Z) та структури джерел їх покриття передбачається аналогічна система типів фінансової стійкості підприємства:

1. Абсолютна фінансова стійкість, якщо $Z > ВОК$;

2. Нормальна фінансова стійкість, якщо $ВОК < Z < НДФ$;

3. Нестійкий фінансовий стан, якщо $Z > НДФ$;

4. Критичний фінансовий стан, якщо поряд з попередньою умовою підприємство має прострочені кредити та позики, що свідчить про порушення платіжної дисципліни в розрахунках з кредиторами.

Також, фінансову стійкість підприємства деякі автори пропонують оцінювати як з точки зору генеральної стратегії розвитку підприємства, так і відповідно до тактичних завдань. Тактичні завдання фінансового забезпечення діяльності підприємства полягають, перш за все, у достатності джерел фінансування поточної комерційної та виробничої діяльності, тобто достатності коштів для формування у необхідних розмірах товарних запасів та покриття витрат підприємства, про що говорилося вище. Оцінку ж ступеню досягнення стратегічних завдань фінансового забезпечення діяльності підприємств пропонується проводити шляхом розробки матриць фінансової рівноваги підприємства, які базуються на визначенні прогностичних значень спеціальних узагальнюючих показників: результату господарської діяльності; результату фінансової діяльності; результату господарсько-фінансової діяльності [35]. На наш погляд, такий підхід до оцінки фінансової стійкості є хибним, оскільки, як зазначалося вище, фінансова стійкість та фінансова рівновага – це істотно різні поняття, причому, саме забезпечення фінансової стійкості підприємства є необхідною передумовою досягнення його фінансової рівноваги.

Безперечно, діяльність господарюючого суб'єкту може бути охарактеризована з різних сторін, однак, на думку Ковальова В.В., з якою можна погодитися, в найбільш загальному вигляді, її можна уявити як сукупність надходження та витрачання грошових коштів. Частина грошових потоків відноситься до характеристики діяльності підприємства в короткостроковій перспективі, інша – характеризує цю діяльність в довгостроковому аспекті. Останнє пов'язано, перш за все, із загальною фінансовою структурою підприємства та ступенем його залежності від кредиторів та інвесторів. Саме тому, виникає проблема оцінки здатності торговельного підприємства відповідати за своїми зобов'язаннями – в цьому і полягає основна мета оцінки його фінансової стійкості. А задля цього, переважна більшість науковців пропонують розраховувати стандартні показники платоспроможності: загальний та проміжний коефіцієнти покриття; коефіцієнт абсолютної ліквідності, які ми

пропонуємо віднести до допоміжних показників фінансової стійкості.

Варто зазначити, що якщо оцінці структури капіталу та активів у процесі оцінки фінансової стійкості підприємства приділяється більшість робіт з даної проблематики, то щодо оцінки структури грошових потоків – ситуація прямо протилежна. Оскільки, для такої оцінки пропонується використовувати лише один показник – маневрування власних оборотних активів, який визначається як відношення суми грошових коштів до суми власних оборотних активів [28], хоча, на наш погляд, даний показник варто віднести до складу показників оцінки структури активів. Тобто, незважаючи на визначення необхідності такої оцінки деякими авторами відповідний методичний інструментарій для цього не розроблений.

В спеціальній літературі з питань фінансового менеджменту та фінансового аналізу останнім часом набула популярності інтегральна оцінка фінансового стану підприємства, основною складовою якої є і оцінка фінансової стійкості підприємства [30]. На наш погляд, така оцінка фінансової стійкості підприємства є надзвичайно доцільною, оскільки дозволяє визначити її рівень в поточному періоді.

Відповідно, для визначення рівня фінансової стійкості Й. Я. Даньків, Г. М. Ножова та В. О. Ганусич пропонують розраховувати інтегральний показник фінансової стійкості на основі використання трьох складових: рівня платоспроможності (коефіцієнти загальної, поточної та абсолютної платоспроможності), рівня фінансової незалежності (коефіцієнти автономії, маневрування власного капіталу та фінансової стійкості) та рівня якості активів (частки власного оборотного капіталу в загальній сумі оборотних активів та коефіцієнту дебіторської заборгованості), зважених на відповідні коефіцієнти їх вагомості [19].

На відміну від них, Т. А. Дуброва та Н. П. Осіпова у якості основних характеристик фінансової стійкості підприємства пропонують використовувати: характеристику наявності власного оборотного капіталу (коефіцієнти маневрування, забезпеченості власними оборотними коштами та поточної

ліквідності); характеристику структури джерел фінансування (коефіцієнти автономії, довгострокового позикового капіталу, короткострокової та кредиторської заборгованості) та характеристику мобільності майна (співвідношення мобільних та іммобілізованих активів) [22].

На наш погляд, інтегральний показник фінансової стійкості підприємств варто розраховувати на основі наступних характеристик, що ілюструють її з різних сторін:

1. Характеристика структури капіталу підприємства, яка повинна включати розрахунок коефіцієнтів автономії, фінансової стійкості, покриття боргу, довгострокового залучення капіталу та кредиторської заборгованості;

2. Характеристика структури активів підприємства включає розрахунок наступних коефіцієнтів: забезпеченості власними оборотними коштами, забезпеченості запасів власними оборотними коштами, маневрування власного капіталу;

3. Характеристика платоспроможності підприємства повинна включати крім стандартних коефіцієнтів платоспроможності і розрахунок двох специфічних: коефіцієнту відволікання оборотних активів у запаси та у дебіторську заборгованість;

4. Характеристика структури грошових потоків підприємства повинна включати розрахунок показників структури позитивного грошового потоку за джерелами надходження коштів та вихідного грошового потоку за напрямками використання коштів.

Отже, аналіз існуючих у спеціальній фаховій літературі методичних підходів до оцінки фінансової стійкості підприємства дозволяє зробити висновок, що всі вони базуються на використанні певних фінансових коефіцієнтів, перевага яких полягає в тому, що вони ілюмінують вплив інфляції на досліджувані показники, що особливо важливо при аналізі в довгостроковому періоді. Головним призначенням таких коефіцієнтів, на нашу думку, є експертна оцінка та професійна діагностика фінансової стійкості. Тому, перш ніж розробити класифікацію таких показників для оцінки фінансової стійкості

підприємств до них слід поставити наступні вимоги:

I. Фінансові коефіцієнти повинні бути максимально інформативними і давати цілісну картину фінансової стійкості підприємства;

II. Для всіх фінансових коефіцієнтів (по можливості та необхідності) повинні бути встановлені числові параметри (нормативи) мінімально задовільного рівня чи діапазону змін;

III. Фінансові коефіцієнти повинні розраховуватися, як правило, за даними публічної бухгалтерської звітності, хоча можна використовувати і дані управлінського обліку;

IV. Фінансові коефіцієнти повинні давати можливість проводити рейтингову оцінку підприємства.

Аналіз існуючих методик оцінки фінансової стійкості підприємства дозволяє зробити висновок про те, що всі вони мають цілий ряд недоліків. Перший – відсутність чи недостатнє обґрунтування критеріальних значень більшості із запропонованих показників. Динаміка росту чи зменшення певних показників як основа прогнозу фінансової стійкості в подальшому і рекомендації щодо її покращення самі по собі ні про що не свідчать, так як відсутня єдина база порівняння. У зв'язку з цим, будь-які рекомендації щодо покращення фінансової стійкості підприємства не мають аргументації і можуть бути зроблені лише за допомогою експертних оцінок. З іншого боку, багато із запропонованих методик схиляється до використання західної термінології та показників. Таке прагнення є досить природнім з огляду на побудову нових економічних відносин. Однак, на наш погляд, варто врахувати, що просте копіювання інформаційної бази може призвести до значного викривлення вихідних даних, так як вітчизняна звітність і та, що прийнята в міжнародній практиці, мають суттєві відмінності.

Саме тому, для оцінки фінансової стійкості підприємства застосовується наступна класифікація показників:

I. За елементами оцінки:

1.1. Часткові показники оцінки фінансової стійкості, до яких відносяться показники оцінки структури капіталу, активів, грошових потоків;

1.2. Інтегральні показники оцінки фінансової стійкості, розрахунок яких дозволяє визначити рівень фінансової стійкості підприємства.

II. За рівнем значимості:

2.1. Основні показники фінансової стійкості, розрахунок яких є обов'язковим для оцінки фінансової стійкості підприємства в поточному періоді;

2.2. Допоміжні показники фінансової стійкості, що можуть бути використані для більш детальної оцінки окремих складових фінансової стійкості підприємства.

III. За характером визначення:

3.1. Абсолютні показники фінансової стійкості, що характеризують забезпеченість запасів різними видами джерел фінансування та забезпеченість підприємства різними видами активів;

3.2. Відносні показники фінансової стійкості (коефіцієнти), що характеризують співвідношення різних складових активів, капіталу та грошових потоків підприємства.

IV. За можливістю визначення нормативного значення:

4.1. Показники, для яких визначається нормативне значення – коефіцієнти структури капіталу та допоміжні коефіцієнти фінансової стійкості;

4.2. Показники, для яких нормативні значення, як правило, не встановлюються – коефіцієнти покриття, показники оцінки структури активів та грошових потоків.

Для кількісної оцінки фінансової стійкості підприємств вважаємо за доцільне використовувати систему показників згідно з алгоритмами, поданими в таблиці М.1 додатку М.

Таким чином, застосування вказаних методичних підходів надає можливість оцінки фінансової стійкості підприємства в комплексі та визначення факторів, що впливають на забезпечення та підтримку стійкого фінансового стану суб'єкта господарювання.

Висновки за розділом 1

У першому розділі дипломної роботи розглянуто еволюцію поняття «фінансова стійкість» підприємства. З'ясовано фактори і чинники впливу на фінансово-економічну стійкість сучасних суб'єктів підприємництва.

Опрацьовано проблемні аспекти, що відображені у наукових дослідженнях за тематикою дипломної роботи, які, зокрема, стосуються понятійно-методологічної бази, наявних методик і процедур оцінки економічної категорії «фінансова стійкість».

Сформульовано висновок про комплексність і багатофакторність економічної категорії «фінансова стійкість» підприємства. Запропоновано економічну характеристику поняття «фінансова стійкість», яке розширює параметри цієї економічної категорії та обґрунтоване як аналітична інтерпретація загальної характеристики фінансово-економічного стану підприємства.

Розглянуто сутність управління фінансовою стійкістю підприємства, що дозволяє визначити основні та допоміжні цілі, які характеризують рівень його фінансової стійкості.

Описаний механізм управління фінансовою стійкістю підприємства в кризових та посткризових умовах господарювання, що дає можливість урахувати фактори, які впливають на результат діяльності підприємства і визначають рівень його фінансового забезпечення. Опрацьовано принципи та уточнено порядок застосування ефективних інструментів управління фінансовою стійкістю. Сутність механізму управління фінансовою стійкістю підприємства визначена як система принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень, які на основі діагностики фактичного стану фінансової стійкості, визначення чинників, що дестабілізують стійкість розвитку та оцінки індикаторів фінансово стійкого розвитку, дозволяють привести у відповідність цілі та завдання діяльності підприємства до умов внутрішнього і зовнішнього

середовища, забезпечити збалансованість між необхідним обсягом фінансових потреб і фактичним фінансово-ресурсним потенціалом на певній стадії та фазі життєвого циклу підприємства.

Обґрунтовано потребу у формуванні ефективного інформаційного забезпечення управління фінансовою стійкістю, яке є необхідною складовою прийняття обґрунтованих управлінських рішень для забезпечення стійкого розвитку підприємства в сучасних умовах.

Зважаючи на різноманітність показників фінансової стійкості, різницю в рівні їхніх критичних оцінок і ускладнення, які виникають у зв'язку з цим, рекомендовано оцінювати фінансову стійкість, застосовуючи інтегральні показники. За умови вдосконалення фінансово-економічного механізму управління діяльністю підприємства та створення ефективної системи інформаційного забезпечення оцінки фінансової стійкості доведено можливість досягнення довгострокових цілей, а також стабілізації та зміцнення фінансового стану підприємства.

РОЗДІЛ 2
КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПРАТ
«ЧЕРКАСИРИБГОСП»

2.1 Загальна характеристика фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки

ПрАТ «Черкасирибгосп» є юридичною особою, яка створена шляхом перетворення Черкаського обласного державного виробничого сільськогосподарсько-рибководного підприємства «Черкасирибгосп», згідно наказу Фонду державного майна України від 04.11.1998 р., відповідно до Закону України «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі» № 290-96 від 10.07.1996 р. Приватне акціонерне товариство «Черкасирибгосп» є правонаступником усього майна, усіх прав та обов'язків сільськогосподарсько-рибководного публічного акціонерного товариства «Черкасирибгосп», зареєстрованого у виконавчому комітеті Черкаської міської ради 05.08.2004р. (ідентифікаційний код 00476814) та Черкаського обласного державного виробничого сільськогосподарсько-рибководного підприємства «Черкасирибгосп», зареєстрованого у виконавчому комітеті Черкаської міської ради 19.11.1998 р.

Товариство діє згідно з Конституцією України, Господарським кодексом, Цивільним кодексом України, Законом України «Про акціонерні товариства» та іншими законодавчими актами України, цим статутом та набуло прав юридичної особи з дня його державної реєстрації - 05.08.2004 р. Товариство створене для організації і здійснення систематичної діяльності по виконанню робіт і послуг, та інших видів підприємництва. Метою діяльності Товариства є ефективне використання власних та залучених коштів і отримання прибутку в економічних та соціальних інтересах акціонерного товариства.

В організаційну структуру емітента входять рибцехи сіл: Гірський Тікич; В'язівок; Телепино; Худяки; Червона Слобода; Степанці, риб. дільниця № 3.

Основною діяльністю товариства є обслуговування фізичних та юридичних осіб Черкаської області. Основним видом продукції є копчена, вялена та жива риба. Основним ринком збуту продукції є Черкаська область, м. Київ та Київська область. Основними споживачами продукції є мешканці м. Черкаси та Черкаської області.

В галузі виробництва продукції відбувається загально-економічний спад. Для його подолання необхідно відновлення виробничого потенціалу держави, стабільність законодавства, оновлення основних засобів. Особливістю розвитку галузі є надзвичайно жорстока конкуренція. До основних конкурентів належать рибгоспи районів та Черкаської області. Однією з основних проблем є відсутність платоспроможних замовників та податковий тягар. Нестабільність та недосконалість законодавства не дозволяє направляти кошти на оновлення основних засобів. Товариство ставить перед собою завдання: збільшення обсягів виконаних робіт; збереження кількості робочих місць; проведення робіт пов'язаних з модернізацією виробництва, застосування новітніх технологій, використання сучасної техніки, підвищення кваліфікації працівників.

Аналіз фінансово-господарського стану ПрАТ «Черкасирибгосп» побудовано на основі даних балансів та звітів про фінансові результати за 2015-2017 роки (Додаток А, Б, Г, Д, Е, Ж).

Таблиця 2.1 – Динаміка основних фінансово-економічних показників діяльності ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Зміна (+,-) показника 2016 року порівняно з 2015 роком		Зміна (+,-) показника 2017 року порівняно з 2016 роком	
				абсолют-на	віднос-на	абсолют-на	віднос-на
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Капітал станом на кінець року, тис. грн.:	23031,0	24022,0	22130,0	991,0	4,3	-1892,0	-7,9
в т. ч. 1.1. власний капітал;	17156,0	15573,0	14665,0	-1583,0	-9,2	-908,0	-5,8
1.1.1. власний оборотний капітал;	12400,0	10181,0	10127,0	-2219,0	-17,9	-54,0	-0,5
1.1.2. нерозподілений прибуток	9673,0	8090,0	7182,0	-1583,0	-16,4	-908,0	-11,2

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8
1.2. позиковий капітал:	5875,0	8449,0	7465,0	2574,0	43,8	-984,0	-11,6
1.2.1. довгостроковий позиковий капітал	0,0	1,0	0,0	1,0	X	-1,0	-100,0
1.2.2. короткостроковий позиковий капітал	5875,0	8448,0	7465,0	2573,0	43,8	-983,0	-11,6
2. Майно станом на кінець року, тис. грн.:	23031,0	24022,0	22130,0	991,0	4,3	-1892,0	-7,9
2.1. необоротні активи;	4756,0	5392,0	4538,0	636,0	13,4	-854,0	-15,8
2.2. оборотні активи;	3790,0	3844,0	2780,0	54,0	1,4	-1064,0	-27,7
2.2.1. запаси;	18275,0	18630,0	17592,0	355,0	1,9	-1038,0	-5,6
2.2.3. кошти в розрахунках;	14491,0	15685,0	16065,0	1194,0	8,2	380,0	2,4
2.2.4. грошові кошти	2710,0	2514,0	1127,0	-196,0	-7,2	-1387,0	-55,2
3. Трудові ресурси:							
3.1. середньооблікова чисельність працівників, осіб;	172	150	144	-22	-12,8	-6	-4,0
3.2. фонд оплати праці, тис. грн.;	10826	11740	14091	914,0	8,4	2350,7	20,0
3.3. середньомісячна заробітна плата, грн.;	5245,2	6522,3	8154,4	1277,1	24,3	1632,1	25,0
3.4. продуктивність праці	130,1	129,6	91,3	-0,5	-0,4	-38,2	-29,5
4. Економічні показники:							
4.1. чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.;	22369,0	19438,0	13153,0	-2931,0	-13,1	-6285,0	-32,3
4.2. собівартість реалізованої продукції, тис. грн.;	19835,0	18604,0	11655,0	-1231,0	-6,2	-6949,0	-37,4
4.3. фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, тис. грн.;	3745,0	-1583,0	-908,0	-5328,0	-142,3	675,0	-42,6
4.4. чистий прибуток, тис. грн.;	3745,0	-1583,0	-908,0	-5328,0	-142,3	675,0	-42,6

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8
4.5. рентабельність реалізації, %	16,7	-8,1	-6,9	-24,9	-148,6	1,2	-15,2
5. Фінансові коефіцієнти:							
5.1. автономії;	0,745	0,648	0,663	-0,097	X	0,014	X
5.2. маневрування;	0,723	0,654	0,691	-0,069	X	0,037	X
5.3. фінансового ризику;	0,342	0,543	0,509	0,200	X	-0,034	X
5.4. абсолютної ліквідності;	0,109	0,007	0,035	-0,103	X	0,028	X
5.5. покриття	3,111	2,205	2,357	-0,905	X	0,151	X

Капітал товариства зменшився з 23031 тис. грн. в 2015 році до 22130 тис. грн. в 2017 році. Тенденції за три роки не виявлено. Так, в 2016 році проти минулого року капітал товариства зріс на 991 тис. грн., або на 4,3 %. Ця зміна відбулась під впливом значного збільшення обсягів позикового капіталу підприємства. Приріст цього показника склав 2574 тис. грн., або 43,8 %. В свою чергу, він склався під впливом нарощення обсягів залучення в оборот товариства короткострокового позикового капіталу.

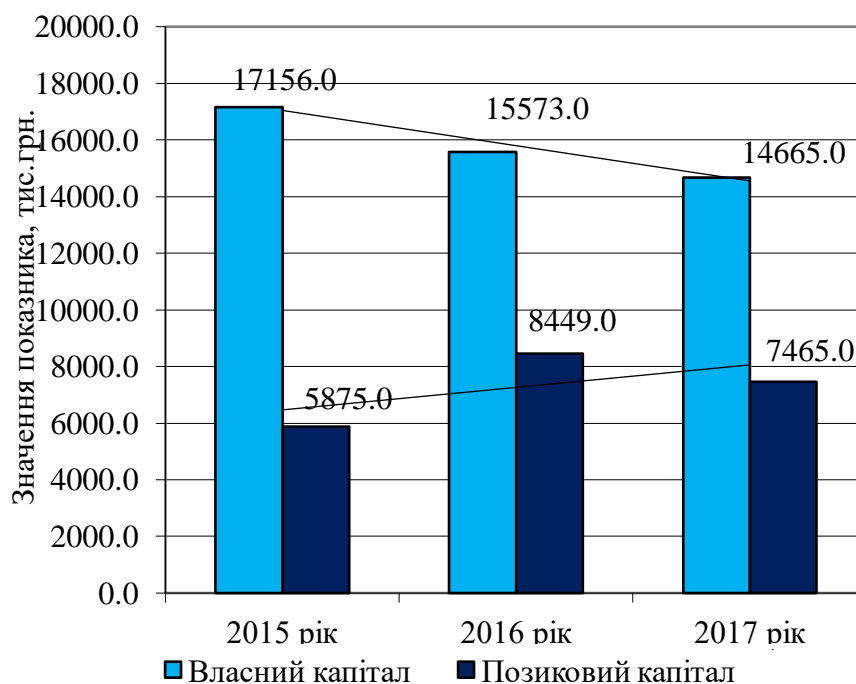

Рисунок 2.1 – Динаміка власного та позикового капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки (станом на кінець року)

Негативної оцінки заслуговує зменшення за цей період суми власного капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» (зменшення склало 1583 тис. грн., або 9,2 %). Фінансування оборотних активів підприємства за рахунок власного оборотного капіталу зменшилося в 2016 році проти 2015 року на 2219 тис. грн., або на 17,9 %.

Аналогічні зміни фіксуємо в обсягах майна підприємства. За ці роки його сума збільшилася на 991 тис. грн., або на 4,3 % і викликана вона була приростом необоротних активів ПрАТ «Черкасирибгосп» (на 636 тис. грн., або на 13,4 %). Вкладання коштів в оборотні активи також зросли: на 54 тис. грн., або на 1,4 %. В складі оборотних активів збільшилися запаси та обсяг коштів в розрахунках: на 355 тис. грн. (1,9 %) та 1194 тис. грн. (8,2 %), відповідно. Негативної оцінки заслуговує зменшення суми грошових коштів товариства з 2710 тис. грн. станом на кінець 2015 року до 2514 тис. грн. – станом на кінець 2016 року.

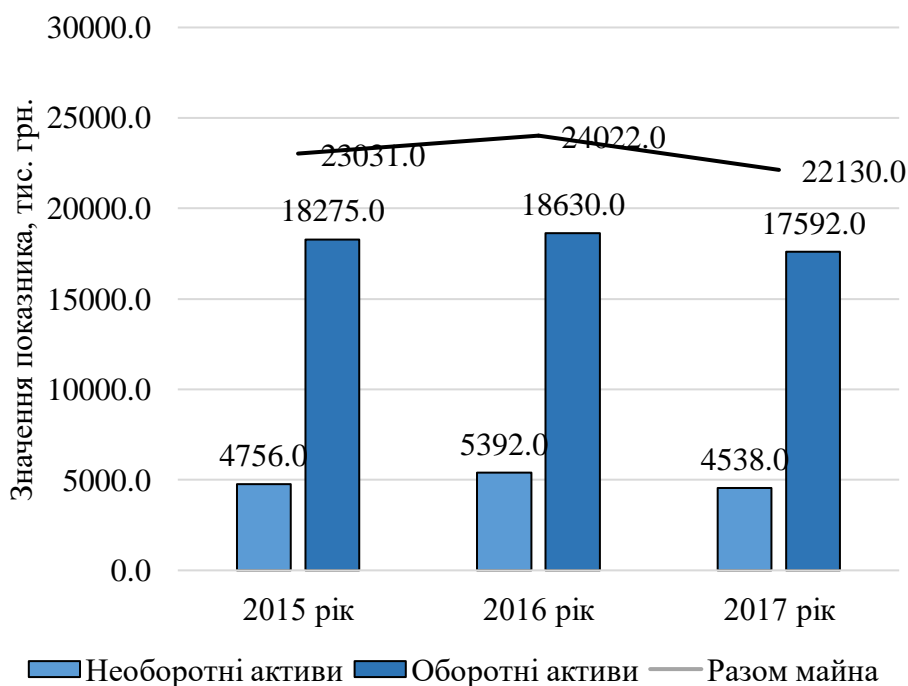

Рисунок 2.2 – Динаміка необоротних та оборотних активів ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки (станом на кінець року)

Якщо, ряд змін в 2016 році проти 2015 року можна назвати позитивними, то в 2017 році проти минулого року ситуація погіршилася. Так, капітал

товариства скоротився за цей період на 1892 тис. грн.. або на 7,9 %. Причиною цього стало зменшення власного капіталу підприємства на 908 тис. грн., або на 5,8 %. Власний капітал в обороті також зменшився (на 54 тис. грн., або на 0,5 %). Нерозподілений прибуток ПрАТ «Черкасирибгосп» станом на кінець 2017 року склав 7182 тис. грн. проти 8090 тис. грн. – станом на кінець 2016 року.

Структура позикового капіталу товариства, який залучається виключно на короткостроковій позиковій основі не змінилася.

Обсяги майна підприємства в 2017 році зменшилися проти минулого року на 1892 тис. грн., або на 7,9 %. Зазначена зміна викликана зменшенням, як необоротних активів (на 854 тис. грн., або на 15,8 %), так і оборотних активів (1064 тис. грн., або на 27,7 %). В цьому році значно зменшилися вкладання коштів підприємством в запаси (на 1038 тис. грн., або на 5,6 %), залишки грошових коштів ПрАТ «Черкасирибгосп» склали 1127 тис. грн. проти 2514 тис. грн. – станом на кінець 2016 року.

Динаміка трудових ресурсів спадна. Середньооблікова чисельність працюючих зменшилася з 172 осіб в 2015 році до 144 особи в 2017 році. Заробітна плата за цей період зросла з 5245,2 грн. до 8154,4 грн. Негативним є факт падіння показника продуктивності праці, який в 2017 році проти 2016 року зменшився на 29,5 %, або на 38,2 тис. грн. на особу.

За 2015-2017 року можемо засвідчити наявність негативної динаміки зменшення обсягів реалізації продукції товариства. Так, в 2016 році проти 2015 року виручка зменшилася на 2931 тис. грн., або на 13,1 %. В 2017 році проти 2016 року ще на 32,3 %, або на 6285 тис. грн. Собівартість виробленої продукції виявила подібну динаміку. Зважаючи на ріст операційних витрат підприємства. фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування у 2016-2017 роках є чистим збитком в розмірах 1583 тис. грн. в 2016 році та 908 тис. грн. – в 2017 році. Збитковість реалізації дещо зменшилась: в 2017 році склала 6,9 % проти 8,1 % – в 2016 році. Ці результати оцінюємо негативно.

Дослідимо динаміку основних фінансових коефіцієнтів за 2015-2017 роки. Дещо знизився, але все рівно залишився високим рівень фінансової автономії

товариства. Розмір коефіцієнта фінансового ризику наближається до загрозової межі, знизився рівень маневрування власними коштами підприємства.

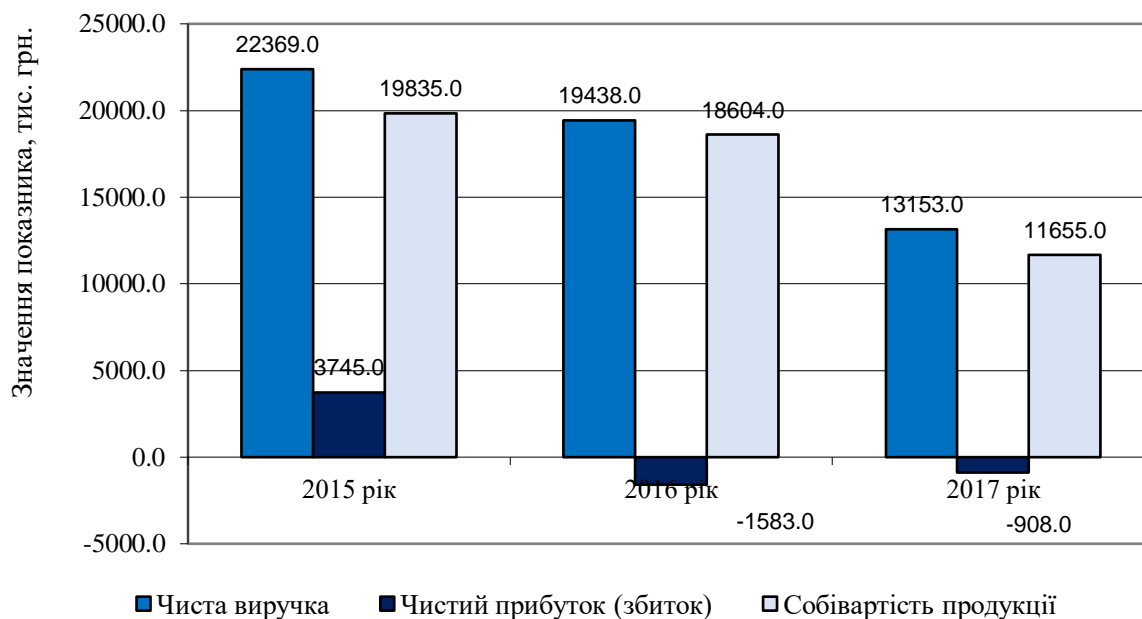

Рисунок 2.3 – Динаміка фінансових результатів ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки

Нижчий від рекомендованого рівень абсолютної ліквідності, в той же час, коефіцієнт покриття більший за межу, хоча і знизився. В цілому фінансові коефіцієнти демонструють наслідки погіршення фінансової ситуації, яка склалась на ПрАТ «Черкасирибгосп».

Негативний вплив процесів, характерних для всієї економіки України, зокрема, прогресуюче моральне старіння і фізичний знос основних виробничих засобів, обмеженість джерел накопичення власних коштів і залучення інвестицій, дефіцит обігових коштів, інфляційні процеси, зумовлює зниження обсягів виробництва в рибній галузі. Рибогосподарський комплекс не в змозі без реальної державної підтримки забезпечити зростання обсягів виробництва рибної продукції.

Рибний ринок України розвивається хаотично; існує значна різниця між попитом та пропозицією; ринок є імпортозалежним. Покращання ситуації можливе за рахунок збільшення виробництва рибної продукції, формування та

утримання племінної бази для вдосконалення якості об'єктів аквакультури; розширення сировинної та кормової бази рибного господарства; відновлення природних нерестовищ у рибогосподарських водоймах; стимулювання просування вітчизняної рибної продукції на внутрішній і зовнішній ринок за рахунок розширення асортименту та поліпшення якості.

Слід зазначити, що ПрАТ «Черкасирибгосп» виявилось досить чутливим до впливу зовнішньої ситуації. Цей висновок спирається на специфіку діяльності як окремого підприємства так і галузі в цілому.

Негативна динаміка вирощування та вилову риби підприємствами Черкащини призвела до неконтрольованості ринку рибної продукції. На заміну продукції спеціалізованих рибницьких підприємств, де процес вирощування контролюється та дотримуються санітарні норми, прийшла продукція приватних виробників, часто сумнівної якості. Невисока собівартість виробництва, низька платоспроможність населення – дозволяє таким виробникам реалізовувати всю виловлену рибу. Спеціалізовані підприємства несуть значний податковий тягар, оплата оренди водойм в них значно вища, дотримання технологій вирощування призводить до щорічного зростання собівартості продукції.

Для заповнення такого сегменту продовольчої безпеки, як риба та продукти з неї, доцільним є створення інтеграційних виробничих систем, які дозволяють забезпечити дотримання всього технологічного циклу: утримання ремонтно-маточного поголів'я, отримання та вирощування та зимівля рибопосадкового матеріалу, виробництво та постачання штучних кормів, засобів підвищення рівня кормової бази водойм.

Стабільне отримання результату – товарної риби і та відповідній кількості продукції, повністю залежатиме від рівня інтенсифікації рибництва. Механізація робіт, формування екосистеми водойм, підтримання відповідного рівня природної кормової бази, годівля якісними штучними кормами, оперативний вилов, зберігання та подальша реалізація об'єднуються в одну систему. Відповідальність за отриманий кінцевий результат лежить на кожному членові колективу, який відповідає за технологічний цикл вирощування товарної риби.

2.2 Аналіз системи параметрів кількісної оцінки фінансової стійкості ПрАТ «Черкасирибгосп»

Зміни умов господарювання на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки, а також особливості діяльності підприємств різних галузей економічної діяльності та їх пристосування до погіршення ринкової кон'юнктури вимагають перегляду традиційних підходів до управління фінансово-господарською діяльністю. З огляду на це, існує необхідність дослідження стану фінансової стійкості ПрАТ «Черкасирибгосп». Така оцінка є актуальною також з огляду на виявлені зміни у складі та структурі капіталу та активів досліджуваного товариства за останні три роки.

Для діагностики фінансової стійкості ПрАТ «Черкасирибгосп» передбачається використати групи показників, що характеризують збалансованість активів, капіталу та грошових потоків підприємства й увійшли до системи параметрів кількісної оцінки фінансової стійкості.

Розрахунки, проведені для ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки, узагальнено в таблицях за трьома блоками: часткові основні показники фінансової стійкості та часткові допоміжні показники фінансової стійкості. Щодо інтегральної оцінки фінансової стійкості одразу зауважимо, що здійснити її для даного підприємства не вдасться, оскільки методики такої оцінки передбачають використання даних первинного бухгалтерського обліку підприємства, доступ до яких для зовнішніх користувачів є обмеженим. Розглянемо результати діагностики в зазначеній послідовності.

Аналіз основних часткових коефіцієнтів фінансової стійкості ПрАТ «Черкасирибгосп» в цілому дає змогу стверджувати, що її фінансова стійкість впродовж 2015-2017 років була у задовільному стані, а значення переважної більшості виділених нами показників відповідали загальноприйнятим нормативам (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Динаміка основних часткових показників фінансової стійкості ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки (на кінець року)

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Зміни (+,-):	
				2016 р. до 2015 р.	2017 р. до 2016 р.
1	2	3	4	5	6
1. Показники структури капіталу					
1. Коефіцієнт фінансової автономії (незалежності)	0,745	0,648	0,663	-0,097	0,014
2. Коефіцієнт покриття боргу	2,920	1,843	1,965	-1,077	0,121
3. Коефіцієнт довгострокового залучення капіталу	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
4. Коефіцієнт кредиторської заборгованості	1,000	1,000	1,000	0,000	0,000
2. Показники структури активів					
5. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,723	0,654	0,691	-0,069	0,037
6. Коефіцієнт маневреності робочого капіталу	0,052	0,006	0,026	-0,046	0,020
7. Коефіцієнт мобільності активів	0,793	0,776	0,795	-0,018	0,019
8. Коефіцієнт мобільності оборотного капіталу	0,035	0,003	0,015	-0,032	0,012
9. Коефіцієнт забезпеченості запасів робочим капіталом	0,856	0,649	0,630	-0,207	-0,019
10. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними джерелами їх формування	0,679	0,546	0,576	-0,132	0,029
11. Коефіцієнт співвідношення оборотних і власних коштів	1,065	1,196	1,200	0,131	0,003
12. Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів	0,277	0,346	0,309	0,069	-0,037
13. Коефіцієнт реальної вартості необоротних активів у майні	0,165	0,160	0,126	-0,005	-0,034
14. Коефіцієнт інвестування	3,607	2,888	3,232	-0,719	0,343

Так, коефіцієнт автономії в 2015 році мав значення – 0,745, при бажаному значенні показника 0,5, в 2017 році він зменшився до 0,648, що свідчить про високий ступінь незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування та задовільний рівень його фінансової стійкості. Це підтверджується також і динамікою коефіцієнта покриття боргу.

Динаміка коефіцієнтів довгострокового залучення капіталу та кредиторської заборгованості свідчить про зміни у складі позикового капіталу, а саме відсутність довгострокового позикового капіталу, що, на нашу думку, не можна вважати позитивним для підприємства. Звичайно, це збільшує, певною мірою, рівень його фінансової стійкості в поточному періоді, але свідчить про низьку інвестиційну активність.

Коефіцієнт кредиторської заборгованості за 2015-2017 роки не змінився та склав 1, це свідчить про не змінність частки кредиторської заборгованості у структурі короткострокового позикового капіталу (короткострокові кредити відсутні). Це позитивно впливає на стан фінансової стійкості підприємства, оскільки залучення кредиторської заборгованості для нього є безкоштовним.

Отже, за результатами діагностики показників структури капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» можна зробити висновок, що його фінансова стійкість була на задовільному рівні, навіть незважаючи на негативні тенденції окремих показників у 2016 році в порівнянні з попереднім.

Не менш обнадійливою була ситуація щодо динаміки коефіцієнтів, які характеризують структуру активів підприємства. Починаючи з 2017 року спостерігалася тенденція до покращення більшості з них, що свідчить про підвищення ефективності управління як всією сумою активів, так і оборотними активами, частка яких повернулася на рівень 2015 року у 2017 році проти зниження у 2016 році, та забезпечення приросту власного оборотного капіталу, що, за незмінності тенденції, дозволить покращити фінансову стійкість у перспективних періодах. Найбільш позитивною можна відзначити тенденцію щодо підтримки високого рівня забезпеченості власним оборотним капіталом, а також забезпеченості запасів власними джерелами їх фінансування, маневрування власного та власного оборотного капіталу. На кінець 2017 року значення коефіцієнта забезпеченості запасів робочим капіталом знизилося, однак коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними джерелами їх формування збільшився, запас фінансової стійкості ПрАТ «Черкасирибгосп» не було вичерпано, що сприяло формуванню стійкого фінансового стану

підприємства в досліджуваному періоді (табл. 2.2). Знизився за три роки коефіцієнт реальної вартості необоротних активів у майні підприємства, що пов'язано з деяким скороченням матеріально-технічної бази товариства. В той же час, позитивної оцінки заслуговує збільшення у 2017 році проти 2016 року коефіцієнта інвестування (рис. 2.4).

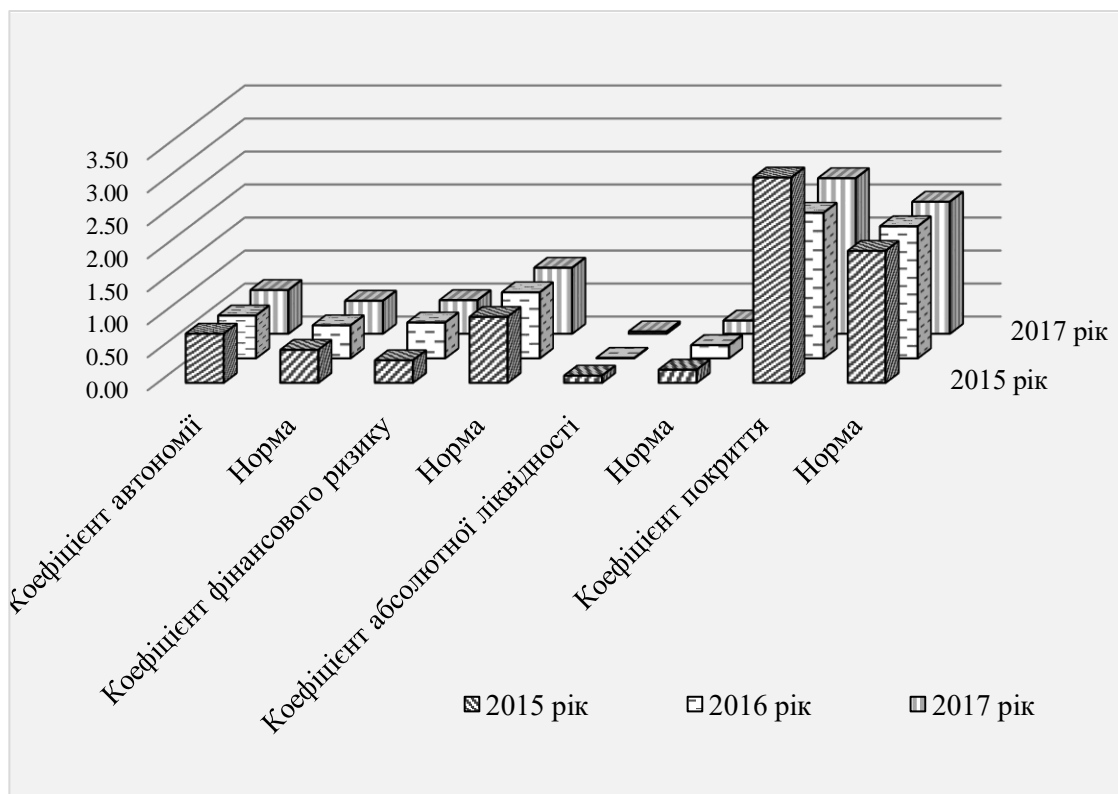

Рисунок 2.4 – Динаміка показників фінансової стійкості ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки (на кінець року)

На даному етапі дослідження доцільно доповнити аналіз показниками, що характеризують ліквідність грошових потоків, платоспроможність тощо, які безпосередньо характеризують фінансову стійкість підприємства. Результати аналізу зазначених параметрів (табл. 2.3) підтверджують достатній рівень ліквідності та платоспроможності ПрАТ «Черкасирибгосп».

Рівень основних індикаторів ліквідності, і зокрема, загального та проміжного коефіцієнтів покриття, за три роки знизився. Показник абсолютної ліквідності підприємства не досягнув нормативної позначки.

Таблиця 2.3 – Показники ліквідності і платоспроможності ПрАТ

«Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки (на кінець року)

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Відхилення (+,-):	
				2016 р. від 2015 р.	2017 р. від 2016 р.
1	2	3	4	5	6
1. Сума ліквідних активів	18275	18630	17592	355	-1038
2. Сума швидколіквідних активів	2710	2514	1127	-196	-1387
3. Сума грошових засобів платежу	643	57	260	-586	203
4. Сума поточних зобов'язань	5875	8448	7465	2573	-983
5. Загальний коефіцієнт покриття	3,111	2,205	2,357	-0,905	0,151
6. Проміжний коефіцієнт покриття	0,571	0,304	0,186	-0,266	-0,119
7. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,109	0,007	0,035	-0,103	0,028
8. Коефіцієнт відволікання оборотних активів у запаси	0,793	0,842	0,913	0,049	0,071
9. Коефіцієнт відволікання оборотних активів у дебіторську заборгованість	0,148	0,135	0,064	-0,013	-0,071
10. Дивіденди, сплачені засновникам на вкладений капітал, тис. грн.	0	0	0	0	0
11. Чистий грошовий потік, тис. грн.	65	-586	203	-651	789
12. Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку	0,14	-0,19	0,03	-0,33	0,22
13. Коефіцієнт ліквідності грошового потоку	0,92	-1,10	0,97	-2,02	2,07
14. Коефіцієнт ефективності грошового потоку	0,08	-0,10	0,03	-0,18	0,13

Крім того, спостерігалися ознаки дефіциту грошових коштів для фінансування приросту товарно-матеріальних цінностей у 2016 році, про що свідчать від'ємні значення коефіцієнта достатності грошового потоку, ліквідності чистого грошового потоку та ефективності грошового потоку товариства. У 2017 році відновлено позитивне значення чистого грошового потоку ПрАТ «Черкасирибгосп». Це було однією з причин незначного підвищення ефективного використання фінансових ресурсів підприємства.

Отже, аналіз основних коефіцієнтів фінансової стійкості ПрАТ «Черкасирибгосп» дозволяє зробити висновок, що впродовж досліджуваного періоду вона знизилася, однак залишалася достатньою для збереження

фінансової рівноваги підприємства.

Забезпеченню нормальної фінансової стійкості товариства у 2015-2017 роках сприяло: висока питома вага власного та власного оборотного капіталу в структурі джерел фінансування майна, високий рівень мобільності активів. Дестабілізуючі фактори:

- незначна частка грошових коштів для підтримання абсолютної ліквідності на достатньому рівні;
- не достатньо надійна для умов фінансової нестабільності структура формування та використання грошових потоків.

З метою узагальнення результатів аналізу часткових показників фінансової стійкості досліджуваного підприємства ідентифікуємо тип поточної фінансової стійкості підприємства (табл. 2.4).

Відповідно до розкритої у параграфі 1.3 методики визначення типу короткострокової фінансової стійкості та аналітичної таблиці 2.4, у 2015-2017 роках ПрАТ «Черкасирибгосп» перебувало в кризовому фінансовому стані.

Зазначений результат генеровано недостатнім для повного фінансування запасів обсягом власного оборотного капіталу, відсутністю довгострокових джерел фінансування та короткострокових банківських кредитів.

На основі зроблених вище висновків, можна визначити фактори, що впливали на фінансову стійкість ПрАТ «Черкасирибгосп» впродовж 2015-2017 років:

- 1) структура джерел фінансування, а саме абсолютна і відносна перевага частки власного капіталу;
- 2) висока мобільність активів підприємства та наявність у їх структурі високоліквідного майна (виробничих і товарних запасів, що перебувають в процесі реалізації);
- 3) відсутність залучення банківських кредитних коштів на довгостроковій та короткостроковій основі обумовлювала структурні диспропорції у джерелах фінансування запасів та сприяла формуванню кризового типу фінансової стійкості товариства.

Таблиця 2.4 – Показники оцінки типу короткострокової фінансової стійкості ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки (на кінець року), тис. грн.

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Зміни, (+,-):	
				2016 р. до 2015 р.	2017 р. до 2016 р.
1	2	3	4	5	6
1. Наявність власного оборотного капіталу	12400	10181	10127	-2219	-54
2. Наявність власного та довгострокового позичкового капіталу у формуванні запасів	12400	10182	10127	-2218	-55
3. Загальна величина основних джерел формування запасів	12400	10182	10127	-2218	-55
4. Запаси	14491	15685	16065	1194	380
5. Лишок (+), нестача (-) власного оборотного капіталу у формуванні запасів	-2091	-5504	-5938	-3413	-434
6. Лишок (+), нестача (-) власних та довгострокових джерел формування запасів	-2091	-5503	-5938	-3412	-435
7. Лишок (+), нестача (-) загальних джерел формування запасів	-2091	-5503	-5938	-3412	-435
8. Запас стійкості фінансового стану (ЗС)	-33,65	-101,92	-162,52	-68,27	-60,61
9. Частка запасів у власних оборотних коштах, %	116,86	154,06	158,64	37,20	4,57
10. Частка запасів власних та довгострокових позикових джерелах їх формування, %	116,86	154,05	158,64	37,18	4,59
11. Частка запасів у загальній величині основних джерел їх формування, %	116,86	154,05	158,64	37,18	4,59
12. ТИП КОРОТКОСТРОКОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ *	КФС	КФС	КФС	X	X

* КФС – кризовий фінансовий стан

Фінансова стійкість підприємства – здатність підприємства функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів та пасивів в мінливому внутрішньому середовищі, яка гарантує його постійну платоспроможність та інвестиційну привабливість в межах допустимого рівня ризику. Отже, можна

сказати, що процес забезпечення фінансової стійкості має бути націлений на мінімізацію негативного впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на діяльність підприємства; створення передумов ефективної реалізації запланованих дій. Рівень їх комплексного впливу на фінансову стійкість підприємства залежить від стадій життєвого циклу підприємства, обраної стратегії діяльності та управління, галузі господарювання підприємства, а також від загального рівня економічного розвитку країни, обраної внутрішньої та зовнішньої політики та інших соціально-політичних та економічних факторів.

Таким чином, на фінансову стійкість ПрАТ «Черкасирибгосп» за період дослідження з 2015 по 2017 роки здійснювали вплив різноманітні фактори. Їх систематизація за характером впливу на фінансову стійкість підприємства в подальшому може забезпечити більш ефективне управління фінансовим станом. Отже, рівень фінансової стійкості ПрАТ «Черкасирибгосп» найбільшою мірою визначався обсягами її діяльності. Крім цього, досить суттєвий вплив на рівень фінансової стійкості підприємства здійснювали зміни обсягу та структури позикового і власного капіталу, суми власних оборотних активів, запасів та дебіторської заборгованості.

2.3 Оцінка індикаторів стійкості фінансового стану ПрАТ «Черкасирибгосп»

Проблеми управління фінансовою стійкістю підприємств в умовах ринку набувають першочергового значення. Запорукою ефективності процесу управління нею є глибокий та якісний аналіз формування та використання капіталу та активів, оскільки саме наявність у підприємства необхідної суми капіталу та різних видів активів є основою його стабільного фінансового стану. Першочерговим завданням є аналіз динаміки обсягу та структури загального обсягу та основних складових фінансових показників, що формують фінансову

стійкість на підприємстві. Керуючись визначенням сутності фінансової стійкості підприємства у вузькому розумінні, пропонуємо здійснити його за наступними етапами: аналіз структури капіталу, який включає: аналіз динаміки капіталу споживчого товариства в загальній його сумі та аналіз структури власного і позикового капіталу за джерелами залучення; аналіз структури активів, який передбачає: аналіз динаміки обсягу та структури активів підприємства в цілому; аналіз динаміки обсягу та структури оборотних активів; аналіз структури грошових потоків, який передбачає аналіз структури позитивного грошового потоку за джерелами його надходження та вихідного грошового потоку за напрямками його використання.

В умовах реформування економічних відносин фінансовий стан господарюючих суб'єктів в значній мірі залежить від складу та структури капіталу, авансованого в його діяльність, майна та грошових потоків. З метою оцінки складу та структури капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки нами проаналізовані дані про джерела формування фінансових ресурсів, відображені в пасиві балансу господарюючого суб'єкта (табл. 2.5).

З таблиці 2.5 видно, що розмір фінансових ресурсів товариства за три роки зменшився. Динаміка розміру капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» була зумовлена змінами розміру власного капіталу та поточних (короткострокових) зобов'язань. Власний капітал підприємства сформований в за рахунок нерозподіленого прибутку, зареєстрованого (пайового) та додаткового капіталу. Загальна сума власного капіталу підприємства збільшувалася, головним чином, за рахунок збільшення нерозподіленого прибутку, частка якого при цьому скорочувалася, однак була найбільш вагомою і становила майже 50,0 %. Обсяги зареєстрованого (пайового) та додаткового капіталу, капіталу у дооцінках та резервного капіталу за 2015-2017 роки залишились незмінними. 1817,0 тис. грн., 3176,0 тис. грн., 2295,0 тис. грн. та 195,0 тис. грн., відповідно.

Таблиця 2.5 – Динаміка складу та структури капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки

Показник	2015 рік		2016 рік		2017 рік		Відхилення (+,-) тис. грн.		Темп змін, %	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	в 2016 р. порівняно з 2015 р.	в 2017 р. порівняно з 2016 р.	в 2016 р. порівняно з 2015 р.	в 2017 р. порівняно з 2016 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Власний капітал										
1.1. Зареєстрований (пайовий) капітал	1817,00	10,59	1817,00	11,67	1817,00	12,39	0,00	0,00	0,00	0,00
1.2. Капітал у дооцінках	2295,00	13,38	2295,00	14,74	2295,00	15,65	0,00	0,00	0,00	0,00
1.3. Додатковий капітал	3176,00	18,51	3176,00	20,39	3176,00	21,66	0,00	0,00	0,00	0,00
1.4. Резервний капітал	195,00	1,14	195,00	1,25	195,00	1,33	0,00	0,00	0,00	0,00
1.5. Нерозподілений прибуток	9673,00	56,38	8090,00	51,95	7182,00	48,97	-1583,00	-908,00	83,63	88,78
1.6. Неоплачений та вилучений капітал	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Разом (внутрішня структура)	17156,00	100,00	15573,00	100,00	14665,00	100,00	-1583,00	-908,00	90,77	94,17
1. Власний капітал (до валюти балансу)	17156,00	74,49	15573,00	64,83	14665,00	66,27	-1583,00	-908,00	90,77	94,17
2. Позиковий капітал										
2.1. Довгострокові зобов'язання	0,00	0,00	1,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2.2. Короткострокові зобов'язання	5875,00	100,00	8448,00	100,00	7465,00	100,00	2573,00	-983,00	143,80	88,36
2.2.1. Поточні забезпечення	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2.2.2. Короткострокові кредити банків	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2.2.3. Кредиторська заборгованість	5875,00	25,51	8448,00	35,17	7465,00	33,73	2573,00	-983,00	143,80	88,36
2.2.5 .Доходи майбутніх періодів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Разом (внутрішня структура)	5875,00	100,00	8448,00	100,00	7465,00	100,00	2573,00	-983,00	143,80	88,36
2. Позиковий капітал (до валюти балансу)	5875,00	25,51	8448,00	35,17	7465,00	33,73	2573,00	-983,00	143,80	88,36
Разом пасивів	23031	100,00	24022	100,00	22130	100,00	2573,00	-983,00	143,80	88,36

За часткою, зареєстрований капітал зріс з 10,59 % станом на кінець 2015 року до 12,39 % станом на кінець 2017 року, капітал у дооцінках з 13,38 % до 15,65 %, додатковий капітал – з 18,51 % до 21,66 %.

Резервний капітал суттєвої ролі у формуванні власних фінансових ресурсів товариства за 2015-2017 роки не відігравав (1,14 % в 2015 році, 1,25 % в 2016 році, 1,33 % в 2017 році). Частка власного капіталу у валюті підприємства станом на кінець 2015 року складала 74,49 %, в наступному році зменшилась до 64,83 %. Позитивним є незначне збільшення за питомою вагою цього джерела фінансування діяльності в 2017 році (1,44 п.п.), хоча сума зменшилася на 5,83 %.

Збільшення позикового капіталу супроводжувалося зростанням і його частки (з 25,51 % станом на кінець 2015 року до 33,73 % станом на кінець 2017 року). У складі позикового капіталу міститься лише кредиторська заборгованість (товарного характеру та за розрахунками), її питома вага у складі позикового капіталу товариства 100 %. Варто також зазначити, довгостроковими джерелами формування капіталу, так само як і короткостроковими кредитами банків, товариство не користувалося. Таким чином, протягом досліджуваного періоду структура капіталу підприємства зрушилась на користь збільшення питомої ваги позикового капіталу.

Вертикальний аналіз майна ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки (табл. 2.6) показав, що за досліджуваний період у структурі майна товариства відбулися змін на користь поточних активів. Частка оборотних активів за 2017 рік порівняно з 2016 роком збільшилася на 1,94 п.п. і становила 79,49 %. Це є ознакою високої мобільності активів підприємства, хоча вартість оборотних засобів товариства за 2017 рік порівняно з 2016 роком зменшилася на 1038,0 тис. грн., або на 5,57 %, і на кінець 2017 року становила 17592,0 тис. грн.

У складі оборотних активів досліджуваного товариства найбільшу частку становлять запаси. Їх розмір на кінець 2017 року – 16065,0 тис. грн., або 91,32 % оборотних активів підприємства. Це на 380,0 тис. грн., або 2,42 % більше, ніж за 2016 рік. Позитивною ознакою діяльності господарюючого суб'єкта є наявність залишків грошових коштів на розрахунковому рахунку.

Таблиця 2.6 – Динаміка складу та структури майна ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки

Показник	2015 рік		2016 рік		2017 рік		Відхилення (+,-) тис. грн.		Темп змін, %	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	в 2016 р. порівняно з 2015 р.	в 2017 р. порівняно з 2016 р.	в 2016 р. порівняно з 2015 р.	в 2017 р. порівняно з 2016 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Необоротні активи										
1.1. Нематеріальні активи	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.2. Незавершені капітальні вкладення	966,00	20,31	1548,00	28,71	1758,00	38,74	582,00	210,00	160,25	113,57
1.3. Залишкова вартість основних засобів	3790,00	79,69	3844,00	71,29	2780,00	61,26	54,00	-1064,00	101,42	72,32
1.4. Інші необоротні активи	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Разом (внутрішня структура)	4756,00	100,00	5392,00	100,00	4538,00	100,00	636,00	-854,00	113,37	84,16
1. Необоротні активи (до валюти балансу)	4756,00	20,65	5392,00	22,45	4538,00	20,51	636,00	-854,00	113,37	84,16
2. Оборотні активи										
2.1. Запаси	14491,00	79,29	15685,00	84,19	16065,00	91,32	1194,00	380,00	108,24	102,42
2.2. Дебіторська заборгованість	2710,00	14,83	2514,00	13,49	1127,00	6,41	-196,00	-1387,00	92,77	44,83
2.3. Поточні фінансові інвестиції	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2.4. Грошові кошти	643,00	3,52	57,00	0,31	260,00	1,48	-586,00	203,00	8,86	456,14
2.5. Інші оборотні активи	431,00	2,36	374,00	2,01	132,00	0,75	-57,00	-242,00	86,77	35,29
2.6. Витрати майбутніх періодів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Разом (внутрішня структура)	18275,00	100,00	18630,00	100,00	17592,00	100,00	355,00	-1038,00	101,94	94,43
2. Оборотні активи (до валюти балансу)	18275,00	79,35	18630,00	77,55	17592,00	79,49	355,00	-1038,00	101,94	94,43
Разом активів	23031,00	100,00	24022,00	100,00	22130,00	100,00	2573,00	-983,00	143,80	88,36

Їх частка змінюється в межах 3,52 % станом на кінець 2015 року, 0,31 % – 2016 році до 1,48 % загального розміру оборотних активів. Зазначений розмір свідчить про наявність у підприємства можливостей в обсягах не достатніх для здійснення негайних поточних розрахунків та підтримання абсолютної ліквідності діяльності.

Питома вага дебіторської заборгованості протягом досліджуваного періоду змінювалася від 14,83 % до 6,41 % балансової вартості оборотних активів. Її сума за три роки скоротилась вдвічі і на кінець 2017 року склала 1127,0 тис. грн. Зафіксована динаміка є позитивною для підприємства. Для уникнення небажаних проблем з погашенням дебіторських рахунків керівництву ПрАТ «Черкасирибгосп» необхідно стежити за своєчасністю та повнотою погашення відстрочених платежів. Відомо, що відсутність належного контролю за станом дебіторських рахунків на підприємстві призводить до їх старіння, збільшення резервів сумнівних боргів, підвищення ризику неповернення коштів в оборот підприємства. Це в свою чергу негативно впливає й на ефективність діяльності підприємства, оскільки вимагає нових вкладень на поповнення оборотного капіталу.

Обсяги вкладання основного капіталу в активи ПрАТ «Черкасирибгосп» тенденції не проявили. Так, в 2016 році проти 2015 року приріст незавершених капітальних вкладень склав 60,25 % (10,03 п.п. за питомою вагою у вартості необоротних активів), залишкова вартість основних засобів незначно збільшилась, інших вкладень основного капіталу товариство не здійснювало.

Вартість необоротних активів товариства в 2017 році у валюті балансу складала 20,51 %, що менше показника минулого року на 1,94 п.п. (-854,0 тис. грн., або 15,84 %). Їх вартість зменшено за рахунок виведення із експлуатації основних засобів на суму 1064,0 тис. грн. у 2017 році. Нематеріальних активів за 2015-2017 роки так і не було придбано. Таким чином, можна стверджувати, що структура активів ПрАТ «Черкасирибгосп» була нормальною, однією з її переваг слід вважати значну частку оборотних активів, що сприяє мобільності капіталу товариства і, як відомо, позитивно впливає на його фінансову стійкість.

Завершуючи дослідження показників, що впливали на формування фінансової стійкості підприємства, розглянемо структуру його грошових потоків. За даними розрахунків, вхідні грошові потоки ПрАТ «Черкасирибгосп» протягом 2015-2017 років виявили спадну динаміку (табл. 2.7).

Якщо за 2015 рік надходження товариства становили 30001,0 тис. грн., то в 2017 році – 23307,0 тис. грн. Відповідно вхідні грошові потоки зменшилися в 2016 році проти минулого року на 1280,0 тис. грн.. в 2017 році проти 2016 року на 5414,0 тис. грн.

Формування грошових надходжень товариства відбувалося виключно за рахунок операційної діяльності, і насамперед – реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Її частка у структурі надходжень становила від 87,13 % в 2015 році, 75,32 % в 2016 році, 56,28 % в 2017 році. Іншим джерелом грошових потоків підприємства є надходження авансів від покупців і замовників. Питома вага цього джерела вхідних грошових потоків збільшилася з 3,84 % в 2015 році до 5,23 % в 2017 році. В цьому році суттєву роль стали відігравати надходження від операційної оренди (3259,0 тис. грн., або 13,98 % від загального обсягу вхідного грошового потоку). В 2017 році достатньо значними виявились надходження від повернення авансів (5507,0 тис. грн., 23,63 % за часткою). За результатами розрахунків можемо стверджувати, що структура вхідних грошових потоків ПрАТ «Черкасирибгосп» не є раціональною.

Використання коштів товариства здійснювалося на забезпечення потреб операційної діяльності. На інвестиційну діяльність, а саме на придбання необоротних активів гроші були витрачені товариством лише в 2015 році в сумі 771,0 тис. грн. Витрат коштів за інвестиційною та фінансовою діяльністю в 2016-2017 роках не було (табл. 2.8). Вихідні грошові потоки від операційної діяльності сформовані за рахунок витрат на оплату товарів (робіт, послуг). Частка цих витрат зменшилася з 46,37 % в 2015 році до 29,93 % в 2017 році. Суттєво підвищилися видатки на оплату праці, зросли зобов'язання з оплати податків і зборів. Інші витрачання на потреби операційної діяльності збільшилися з 2693,0 тис. грн в 2015 році до 4700,0 тис. грн. в 2017 році.

Таблиця 2.8 – Динаміка грошових потоків ПрАТ «Черкасирибгосп» за напрямками їх використання за 2015-2017 роки

Показник	2015 рік		2016 рік		2017 рік		Зміни (+,-):		Темп приросту за часткою, п. п.	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	2016 р. порівняно з 2015 р.	2017 р. порівняно з 2016 р.	2016 р. порівняно з 2015 р.	2017 р. порівняно з 2016 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Витрачання грошових коштів разом,	29950	100,00	29307	100,00	23104	100,00	-643	-6203	X	X
у тому числі:										
1. на здійснення операційної діяльності,	29179	97,43	29307	100,00	23104	100,00	128	-6203	2,57	0,00
з них витрачання на оплату:										
- товарів (робіт, послуг)	13889	46,37	10947	37,35	6916	29,93	-2942	-4031	-9,02	-7,42
- праці	877	2,93	3870	13,21	4722	20,44	2993	852	10,28	7,23
- відрахувань на соціальні заходи	2394	7,99	1284	4,38	1299	5,62	-1110	15	-3,61	1,24
- зобов'язань з податків і зборів	3231	10,79	5710	19,48	4310	18,65	2479	-1400	8,69	-0,83
- витрачання на оплату авансів	175	0,58	1474	5,03	209	0,90	1299	-1265	4,45	-4,13
- витрачання на оплату повернення авансів	5920	19,77	2053	7,01	938	4,06	-3867	-1115	-12,76	-2,95
- витрачання на оплату цільових внесків	0	0,00	0	0,00	10	0,04	0	10	0,00	0,04
- інші витрачання	2693	8,99	3969	13,54	4700	20,34	1276	731	4,55	6,80
2. на здійснення інвестиційної діяльності:	771	2,57	0	0	0	0	-771	0	-2,57	0,00
з них витрачання на придбання:										
- необоротних активів	771	2,57	0	0,00	0	0,00	-771	0	-2,57	0,00
3. на здійснення фінансової діяльності.	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0,00	0,00

У звичайній практиці господарювання динаміка грошових надходжень зумовлює зміни розміру вихідного грошового потоку. За 2015 рік грошові видатки ПрАТ «Черкасирибгосп» становили 29950,0 тис. грн., що складає 99,83 % сукупних надходжень товариства.

Істотне збільшення видатків у 2016 році проти минулого року призвело до зменшення залишків грошової готівки господарюючого суб'єкта на кінець 2016 року до 57,0 тис. грн., що суттєво погіршує абсолютну ліквідність. Від'ємне значення чистого грошового потоку дає підстави вважати, що підприємство здійснювало не ефективне управління формуванням та використанням фінансових ресурсів і відповідно знизило фінансову стійкість.

Внаслідок позитивної динаміки сукупних фінансових потоків чистий грошовий потік ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2017 рік відновив позитивне значення, а саме 203,0 тис. грн. (табл. 2.9). Позитивної оцінки заслуговує досить значне збільшення залишків грошових активів на рахунках товариства.

Таблиця 2.9 – Динаміка формування чистого грошового потоку ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки, тис. грн.

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Зміни, (+,-) тис. грн.	
				2016 р. до 2015 р.	2017 р. до 2016 р.
1	2	3	4	5	6
1. Залишки грошових коштів на початок року	578	643	57	65	-586
2. Надходження грошових коштів	30001	28721	23307	-1280	-5414
3. Витрачання грошових коштів	29950	29307	23104	-643	-6203
4. Чистий грошовий потік	65	-586	203	-651	789
5. Залишки грошових коштів на кінець року	643	57	260	-586	203

Результати аналізу грошових потоків підприємства показали, що головним джерелом їх формування була операційна діяльність. Акумуляовані надходження підприємство повністю спрямовувало на фінансування витрат від операційної діяльності. Відсутність господарських операцій за фінансовою та інвестиційною діяльністю, на нашу думку, свідчить на користь наявності передкризових деформацій в управлінні грошовими потоками підприємства.

Висновки за розділом 2

На основі комплексного аналізу фінансової стійкості ПрАТ «Черкасирибгосп» можна зробити наступні висновки:

Сума капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки збільшувалася за рахунок збільшення суми власного та позикового капіталу. При цьому, частка позикового капіталу порівняно з власним була незначною. У складі власного капіталу переважав нерозподілений прибуток минулих періодів, за рахунок стабільного зростання якого відбулося збільшення розміру власних фінансових ресурсів підприємства. Позиковий капітал товариства сформований за рахунок поточних зобов'язань, з яких переважала товарна кредиторська заборгованість та інші поточні зобов'язання, їх частка мала тенденцію до збільшення.

Рівень фінансової стійкості підприємства був достатнім, але спостерігалася тенденція до його зниження. Про це свідчать значення показників структури його капіталу та активів, які коливалися та відповідним чином визначали фінансову стійкість товариства. Зміцненню фінансового стану підприємства у 2015-2017 роках сприяла наявність достатнього розміру власного оборотного капіталу, високий рівень маневрування.

В цілому, аналіз фінансової стійкості показав, що забезпечення та підтримання достатнього рівня фінансової стійкості значною мірою обумовлено ефективним управлінням структурою капіталу та активів. Разом з тим, розрахунок допоміжних показників фінансової стійкості ПрАТ «Черкасирибгосп» довів наявність проблем з дотриманням належного рівня поточної платоспроможності, деформації в управлінні грошовими потоками, нераціональність забезпечення запасів адекватними ринковим умовам джерелами фінансування.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

ПРАТ «ЧЕРКАСИРИБГОСП»

3.1 Організаційно-економічні заходи щодо вдосконалення управління фінансовою стійкістю підприємства

За результатами дослідження ПрАТ «Черкасирибгосп» виявляє ознаки стійкого фінансового стану, але залишає резерви його покращення шляхом забезпечення запасу фінансової стійкості.

З метою вирішення, проблему зниження фінансової стійкості можна структурувати на два аспекти: зовнішній та внутрішній.

Зовнішній полягає у здатності підприємства мобілізувати кошти для виконання своїх зобов'язань перед кредиторами, тобто відновити необхідний рівень платоспроможності та фінансової стійкості. Внутрішній – це здатність забезпечити та підтримувати необхідний обсяг оборотних активів за рахунок певних джерел фінансування, тобто досягнення фінансової рівноваги. Таким чином, з економічної точки зору фінансова нестійкість означає дефіцит коштів для підтримання потреби в оборотному капіталі, тобто виникає поточна фінансова потреба в капіталі.

Зазначимо, що проблема досягнення фінансової рівноваги обумовлює проведення оцінки як джерел, так і напрямків їх використання, виходячи з того, що підприємство повинно підтримувати рівновагу між ними, враховуючи стабільність перших і призначення других. Загалом фінансова рівновага господарюючого суб'єкта представляє собою відповідність його потреби в оборотному капіталі та ресурсах за видами і часом. З метою вирішення проблеми ефективного регулювання фінансовою рівновагою, а також потребою в оборотному капіталі необхідно, по-перше, визначити, що таке потреба в оборотному капіталі і, по-друге, виявити, від чого вона залежить.

З точки зору фінансової рівноваги, потреба в оборотному капіталі це:

- різниця між поточними активами (без грошових коштів) і кредиторською заборгованістю;
- різниця між коштами, які іммобілізовані в запасах та дебіторській заборгованості, та сумою кредиторської заборгованості;
- не покрита ні власними коштами, ні довгостроковими кредитами, ні кредиторською заборгованістю частина чистих оборотних активів;
- дефіцит власних оборотних коштів;
- потреба в короткостроковому кредиті [71].

Зазначимо, що потреба в оборотному капіталі може бути від'ємною. Це означає, що поточні операції підприємства не призводять до збільшення капіталу на основі звичайної господарської діяльності, а навпаки, залучають капітал із інших джерел. З цього приводу слід зазначити, що на поточну потребу у фінансуванні впливають:

- 1) тривалість операційного циклу: чим швидше товари перетворюються в грошові кошти, тим менше іммобілізація грошових коштів у товари;
- 2) темпи зростання виручки: оскільки потреба в оборотному капіталі залежить від величини виручки й повинна змінюватися пропорційно обсягу реалізації;
- 3) сезонність: невідповідність строків надходження і платежів здатна довести підприємство до технічної неплатоспроможності (розриву ліквідності);
- 4) кон'юнктура ринку: для того, щоб випередити конкурентів, необхідно підтримувати запаси на «оптимальному» рівні;
- 5) зменшення періоду оборотності дебіторської заборгованості: не допускати розбухання дебіторської заборгованості, але при цьому потрібно приваблювати покупців більш вигідними умовами розрахунків;
- 6) середній термін оплати кредиторської заборгованості: підприємство зацікавлене у збільшенні строків погашення кредиторської заборгованості, тому що це призводить до зростання власних коштів та зменшення потреби в оборотному капіталі.

Природно, що ринкова економіка як саморегулюючий механізм створює

найбільш сприятливі і, водночас, досить складні умови для досягнення фінансової рівноваги господарюючими суб'єктами. Але це не означає, що підприємство може досягти рівноваги фінансового стану автоматично, не докладаючи зусиль зі свого боку. Якщо при розробці заходів щодо досягнення фінансової рівноваги та фінансової стійкості не буде враховуватися специфіка ринку, підприємство з однаковою ймовірністю може опинитися як на межі банкрутства, так і в найкращих сприятливих умовах. Також слід зазначити, що фінансової рівноваги підприємство може досягти і в умовах економічної кризи, і в умовах нестабільної економіки. Крім того, змінні, якими визначається рівень фінансової рівноваги, для підприємств, що перебувають у періоді бурхливого зростання та в періоді спаду діяльності, будуть різними.

У період бурхливого економічного зростання, вважається нормальним, якщо підприємство, виручка якого швидко зростає, вимагає пропорційного зростання потреби в оборотному капіталі, але іноді потреба в оборотному капіталі зростає швидше ніж виручка. Це викликано тим, що в період економічного зростання більшість керівників нехтує управлінням оборотними активами. Отже, підприємство в період свого розвитку повинно проводити рішучі заходи для обмеження потреби в оборотному капіталі, а також попередити зростання чистого оборотного капіталу, яке може здаватися необхідним [69].

У період спаду діяльності, іноді здається, що у підприємства відбувається зменшення потреби в оборотному капіталі. Але це не так: потреба в оборотному капіталі навпаки зазвичай збільшується. Пов'язано це з тим, що покупці також можуть мати проблеми з оплатою дебіторської заборгованості. У цих умовах необхідно обмежити придбання товарів у постачальників з тим, щоб стабілізувати розміри запасів. Але такі заходи мають зворотні наслідки – зменшення кредиторської заборгованості, яка впливає на величину потреби в оборотному капіталі [24]. Все це свідчить про те, що зменшення потреби в оборотному капіталі може проявитися через тривалий час після початку економічного спаду, що призводить до значних труднощів з наявністю та

використанням грошових коштів. Тому актуальною проблемою сучасних підприємств є пошук інструментів, які дозволяють ефективно реалізувати стратегію управління оборотним капіталом.

Одними з найбільш ефективних інструментів управління реалізацією стратегії є «дерево цілей» (рис. 3.1) та стратегічна карта BSC (рис. 3.2). Тому дослідження методики застосування цих інструментів є доцільним та актуальним у сучасних ринкових умовах.

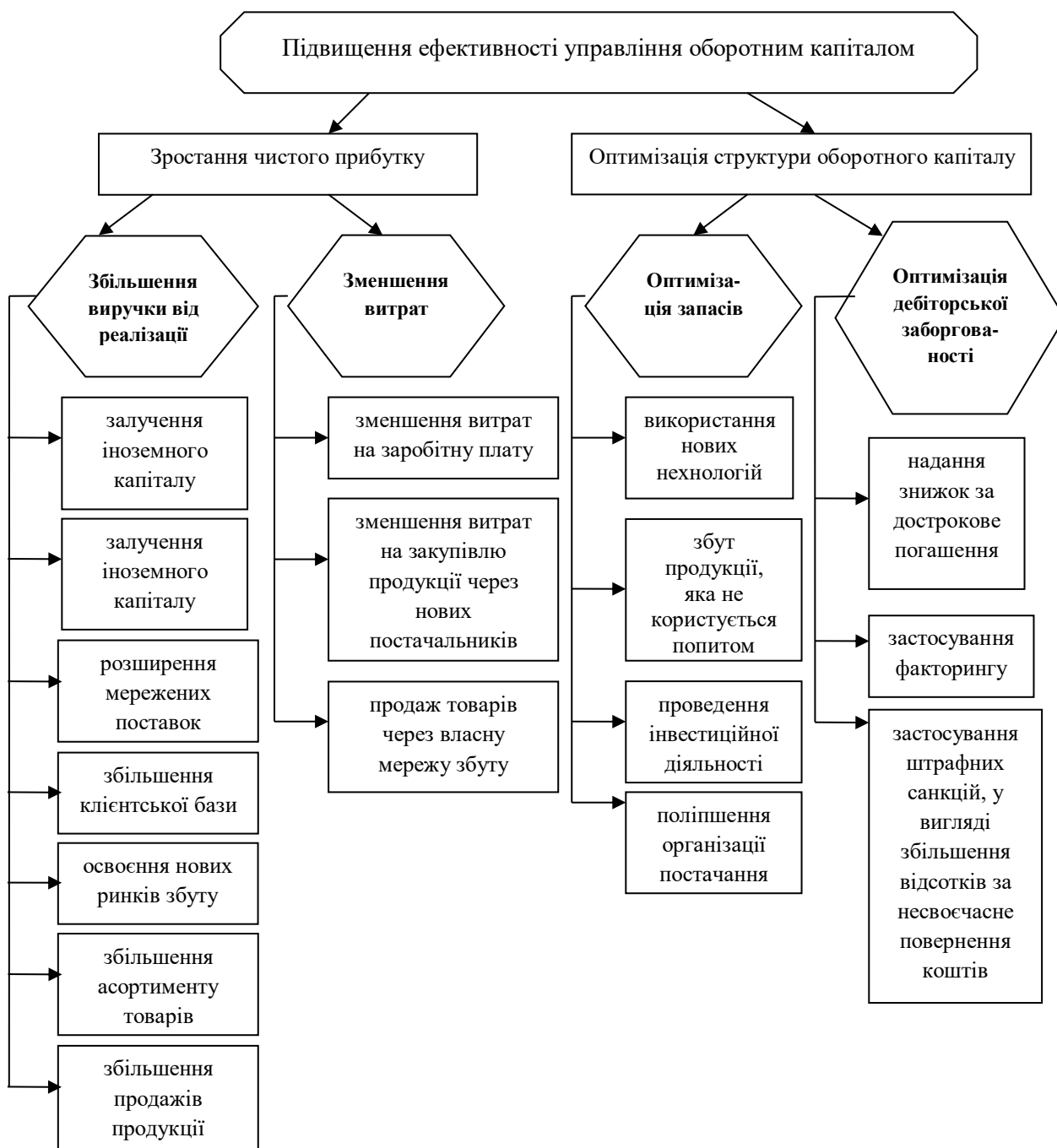

Рисунок 3.1 – Дерево цілей ПрАТ «Черкасирибгосп» [розроблено автором]

«Дерево цілей» — це наочне графічне зображення підпорядкованості та взаємозв'язку цілей, що демонструє розподіл загальної (генеральної) мети або місії на підбілі, завдання та окремі дії [79, с. 300].

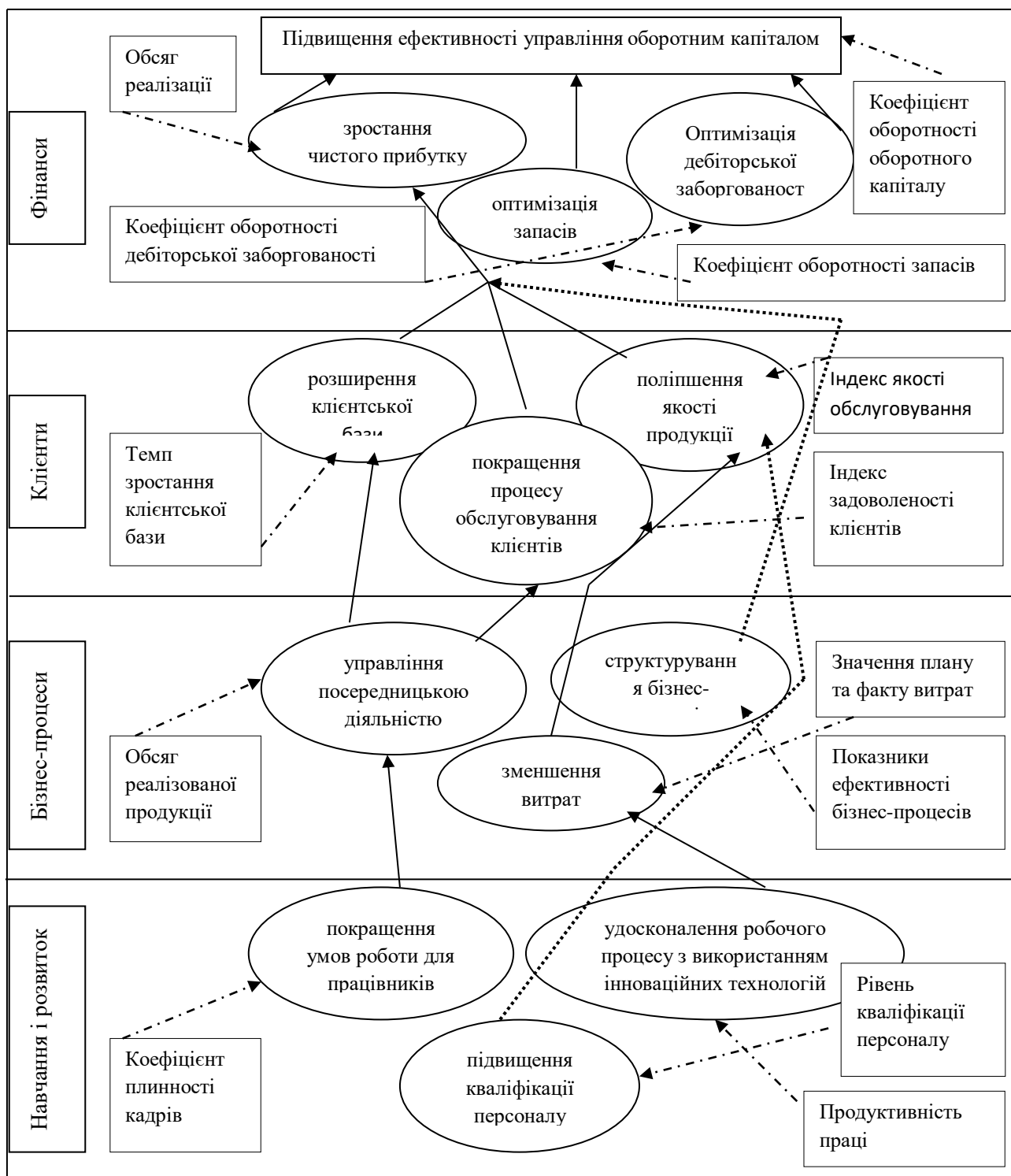

Рисунок 3.2 – Стратегічна карта підвищення ефективності управління оборотним капіталом ПрАТ «Черкасирибгосп» [розроблено автором]

Його можна визначити як «цільовий каркас» організації, явища чи діяльності.

На другому рівні розташовується проекція клієнтів, яка відображає, як підприємство прагне виглядати в очах клієнтів. У даному випадку проекція клієнтів охоплює стратегії розширення клієнтської бази, збереження лідерських позицій на ринку та збереження постійних клієнтів.

На третьому рівні розташовується проекція внутрішніх бізнес-процесів, яка визначає ключові внутрішні процеси, в яких підприємство повинне перевершити підприємства-конкурентів. Проекція охоплює стратегії управління посередницькою діяльністю, поліпшення організації поставок, зменшення витрат. Останній рівень займає проекція навчання та розвиток, яка визначає основні елементи культури, технології і навичок, які є важливими для підприємства.

Проекція охоплює стратегії підвищення кваліфікації персоналу, створення умов роботи для працівників, запровадження інформаційних технологій. Таким чином, використання таких інструментів, як «дерево цілей» та стратегічна карта, дозволить ефективно реалізувати стратегію підвищення ефективності управління оборотним капіталом, а також за допомогою використання цих інструментів до кожного співробітника доводиться інформація про те, як його індивідуальні цілі, проекти та досягнення сприяють реалізації загальної стратегії та успішному розвитку.

Процес забезпечення фінансової рівноваги є невід'ємним етапом стратегічного управління підприємством та пов'язаний з вирішенням проблеми найшвидшого досягнення запланованих результатів в умовах мінливого внутрішнього середовища і ситуації на ринку. У цьому випадку досягнення мети стає результатом, а стратегія – інструментарієм цього процесу. Потреба в розробці теоретичних підходів щодо дослідження фінансової рівноваги полягає в забезпеченні стабілізації фінансового стану підприємств, заснованої на використанні інструментів стратегічного і тактичного фінансового менеджменту. Особливої актуальності набуває оцінка стратегічних перспектив

дотримання фінансової рівноваги підприємством, завданнями якої є перспективне бачення умов формування фінансової рівноваги, пошук важелів її забезпечення, що дозволяє не тільки вжити заходів щодо усунення небажаних наслідків або зведення їх до мінімуму, але й отримати з ситуації певні вигоди.

В економічній літературі існує декілька підходів для визначення фінансової рівноваги підприємства. Так, автори [23, 29] для прогнозування майбутнього стійкого фінансово-господарського стану пропонують використовувати матриці фінансової стратегії. Їх підхід полягає в тому, що фінансова рівновага представляється як комбінація результатів фінансової та господарської діяльності, тобто фінансова рівновага визначається таким чином:

$$\text{РФГД} = 0, \text{ при чому } \text{РФГД} = \text{РГД} + \text{РФД}, \quad (3.1)$$

де РФГД – результати фінансово-господарської діяльності;

РГД – результати господарської діяльності;

РФД – результати фінансової діяльності.

Результати господарської та фінансової діяльності при цьому розраховуються за формулами:

$$\text{РГД} = \text{ДВ} - \Delta \text{ПОК} - \text{ВІ} + \text{Пз}; \quad (3.2)$$

$$\text{РФД} = \Delta \text{КЗ} - \text{ФВ} - \text{П} - \text{Д}, \quad (3.3)$$

де ДВ – додана вартість;

$\Delta \text{ПОК}$ – зміна потреби в оборотному капіталі;

ВІ – виробничі інвестиції;

Пз – «звичайний» продаж;

$\Delta \text{КЗ}$ – зміна кредиторської заборгованості підприємства;

ФВ – фінансові витрати;

П – податок на прибуток;

Д – дивіденди.

Якщо припустити, що результати господарської діяльності та результати фінансової діяльності будуть більше або близькі до нуля, або набагато менші за нуль, то можна охарактеризувати фінансову ситуацію підприємства за допомогою матриці фінансової рівноваги Ж. Франсона і І. Романе (рис. 3.3), кожна клітина якої представляє можливі значення результату фінансово-господарської діяльності.

	РФД << 0	РФД $\approx$ 0	РФД >> 0
РГД >> 0	1 РФГЛ $\approx$ 0	4 РФГД > 0	6 РФГД >> 0
РГД $\approx$ 0	7 РФГД < 0	2 РФГД $\approx$ 0	5 РФГД > 0
РГД << 0	9 РФГД << 0	8 РФГД < 0	3 РФГД $\approx$ 0

Рисунок 3.3 – Матриця фінансової рівноваги Ж. Франсона та І. Романе [63, с. 141]

Автори цього підходу вважають, що підприємство повинно фінансувати своє економічне зростання за рахунок прибутку від господарської діяльності, а кредити брати тільки для того, щоб погасити поточну кредиторську заборгованість.

Діагональ проходить через квадранти матриці з нульовим результатом господарсько-фінансової діяльності (тобто квадранти рівноваги). Над діагоналлю знаходиться зона успіхів, або зона створення ліквідних коштів. Значення РФГД у цих квадрантах більше нуля. Під діагоналлю знаходиться зона дефіциту, або зона витрачання (зменшення) ліквідних коштів.

Результат господарсько-фінансової діяльності в квадрантах цієї зони менше нуля. Таким чином, основні позиції в межах матриці виглядають

наступним чином:

- фінансова рівновага: квадранти 1; 2; 3;
- зони дефіциту (від’ємних значень фінансових показників): квадранти 7; 8; 9;
- зони успіху (позитивних значень фінансових показників): квадранти 4; 5; 6.

Як видно з наведеної матриці, кожна ситуація (рівновага, успіх, дефіцит), може бути обумовлена різним співвідношенням результатів господарської та фінансової діяльності.

Ідентифікація	ГАЛЬМУВАННЯ	СТАБІЛІЗАЦІЯ	ЗРОСТАННЯ
ПОВІЛЬНЕ ЗРОСТАННЯ	1. "БАТЬКО РОДИНИ"	4. "РАНТЬЄ"	6. "ХОЛДИНГ"
ОПТИМАЛЬНЕ ЗРОСТАННЯ	7. "ЕПІЗОДИЧНИЙ ДЕФІЦИТ"	2. "СТІЙКА РІВНОВАГА"	5. "АТАКА"
ФОРСОВАНЕ ЗРОСТАННЯ	9. "КРИЗА"	8. "ДИЛЕМА"	3. "НЕСТІЙКА РІВНОВАГА"

Рисунок 3.4 – Ідентифікація фінансових стратегій Франсона - Романе [63, с. 142]

Як видно з рис. 3.4, лінія фінансової рівноваги підприємства проходить по головній діагоналі матриці та є спадною від квадранта 1 до квадранта 3. Тобто найбільш сприятливим для підприємства є його положення у квадранті 1, найменш вигідним (у рамках збереження стану фінансової рівноваги) – квадрант 3. Квадрант 2 займає проміжне становище за обома критеріями, характеризується стійкою фінансовою рівновагою, за таких умов підприємство має найбільшу кількість можливих варіантів зміни фінансового стану. Над діагоналлю матриці знаходиться зона успіхів, під діагоналлю – зона дефіцитів.

Детальний опис квадрантів матриці та можливі альтернативи зміни стану фінансової рівноваги кожному випадку представлено у табл. 3.1 [12, с. 52].

Таблиця 3.1 – Характеристика квадрантів матриці Франсона - Романе [64]

№	Позиції	Характеристика	Можливість переходу
1	Рівновага на підприємстві	Ефективна господарська діяльність, наявність умов для самофінансування та розвитку, зменшення заборгованості за рахунок позитивного фінансового результату від господарської діяльності	4, 2, 7
2		Стала фінансова стійкість підприємства. Власних коштів достатньо для виробничого фінансування розвитку. Обсяги заборгованості практично не змінюються або змінюються лише в міру фінансових. Структура джерел фінансування оптимальна, планові обсяги діяльності повністю забезпечені фінансовими ресурсами	1, 3, 5, 7, 4, 8
3		Забезпечення збереження платоспроможності лише за рахунок нарощування заборгованості, існують передумови для виникнення кризи	8, 2, 5
4	Успіх (збільшення ліквідних коштів)	Існують вільні кошти для здійснення проектів при використанні позикового капіталу	1, 2, 7
5		Посилення можливості активної експансії, виробничі потреби повністю забезпечуються власними фінансовими ресурсами	2, 6, 8
6		Фінансування не лише власного розвитку, а й створення дочірніх підприємств, сприяння залученню додаткових кредитів. Наявні всі можливості для подальшого ефективного розвитку	4, 5
7	Дефіцит ліквідних коштів	Дефіцит ліквідних коштів через розрив між термінами надходження і витрачання коштів	2, 8, 9
8		Дефіцит коштів пов'язаний зі зниженням рівня економічної прибутковості	7, 9
9		Кризовий стан підприємства, необхідність згорання інвестицій, потреба у фінансовій підтримці	7, 8

На основі розрахованих значень ключових показників потрібно здійснити позиціонування ПрАТ «Черкасирибгосп» у матриці фінансових стратегій. При цьому варто зазначити, що інтерпретація отриманих результатів не відповідає чітко математичним законам, є більш логічною, ніж математичною. Тобто для

оцінки показника як нульового допускаються відхилення від нульової позначки у сторону як збільшення, так і зменшення за умови незначної вагомості розрахованого значення для конкретного підприємства з урахуванням масштабів його діяльності.

Спеціальні оціночні показники, необхідні для визначення положення ПрАТ «Черкасирибгосп» в межах матриці фінансової рівноваги розраховані за алгоритмами, як показано в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Показники результату діяльності ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки для визначення типу фінансової рівноваги

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Зміни, (+,-):	
				2016 р. до 2015 р.	2017 р. до 2016 р.
1	2	3	4	5	6
1. Чистий рух коштів від операційної діяльності	836	-586	203	-1422	789
2. Сплачені проценти	0	0	0	0	0
3. Сплачений податок на прибуток	0	0	0	0	0
4. Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	-771	0	0	771	0
5. Результат господарської діяльності (р.1+р.2+р.3+р.4)	65	-586	203	-651	789
6. Чистий рух коштів від фінансової діяльності	0	0	0	0	0
7. Результат фінансової діяльності (р.6-р.2-р.3)	0	0	0	0	0
8. Результат господарсько-фінансової діяльності (р.5+р.7)	65	-586	203	-651	789

Дані таблиці 3.2 доповнюють висновки, зроблені нами за результатами попередніх досліджень. Погіршення результату господарської діяльності відображає збільшення дефіциту власних коштів для фінансування своїх виробничих потреб та зменшення величини чистого грошового потоку в 2016 році проти 2015 року. Витрачання коштів на здійснення операційної діяльності перевищили надходження за нею, адже чистий рух коштів від операційної діяльності дефіцитний.

Підприємство утримувалось від користування позиками в 2015-2017 роках. Фінансова діяльність ПрАТ «Черкасирибгосп» не здійснювалась. Інвестиційна діяльність (придбання необоротних активів) призвела до від'ємного значення чистого руху коштів від інвестиційної діяльності в 2015 році. Завдяки позитивному значенню чистого руху коштів від операційної діяльності в 2015 році в розмірі 836 тис. грн. результат господарсько-фінансової діяльності позитивний (65 тис. грн.), близький до нуля.

Результат фінансово-господарської діяльності підприємства за 2015 рік мав незначне позитивне значення, що у співвідношенні з показниками результату господарської діяльності та результату фінансової діяльності ($РГД \approx 0$, $РФД \approx 0$, $РФГД \approx 0$) позиціонує підприємство в 2 квадранті матриці фінансової рівноваги, який отримав назву «Стійка рівновага» (рис. 3.5). Це означає, що товариство може утримувати рівновагу, в основному завдяки збалансованості темпів змін виручки та заборгованості.

У 2016 році показник результату господарської діяльності набув від'ємного значення. Інвестиційна та фінансова діяльність не здійснювались. Отже результат господарської діяльності негативний та результат господарсько-фінансової діяльності негативний також.

У 2016 році положення підприємства в межах матриці змістилося до 8 квадранту матриці ($РГД < 0$, $РФД \approx 0$, $РФГД < 0$), який отримав назву «Дилема» і належить до категорії дефіцитних. Підприємство залишило зону створення ліквідних засобів до зони їх споживання. Підприємства, які опиняються в такій позиції, до певної міри використовують свої можливості щодо нарощення заборгованості, однак їх резерви вичерпуються і дедалі менше покривають потребу в ліквідних активах для фінансування внутрішніх потреб функціонування. Таким чином, у нашому випадку все залежить від рівня та динаміки економічної рентабельності товариства. Враховуючи, що рентабельність активів протягом досліджуваного періоду змінилась на збитковість підприємству доцільно посилити диверсифікацію діяльності та

сконцентрувати зусилля на збільшенні виручки від реалізації.

Підприємства, які розміщені в квадраті 8 частково реалізують свої можливості щодо використання заборгованості. Для покриття дефіциту ліквідних засобів, забезпечення внутрішніх потреб функціонування цього замало. За умов досягнення позитивної динаміки прибутковості або скорочення фінансово-експлуатаційних потреб, відновлення перевищення темпів росту рентабельності над темпами росту товарообороту, виникає можливість переміщення підприємств в квадрат – 7. Якщо вони не зможуть покращити результат фінансово-господарської діяльності існує велика ймовірність фінансової кризи та банкрутства – квадрат 9.

Ідентифікація	ГАЛЬМУВАННЯ	СТАБІЛІЗАЦІЯ	ЗРОСТАННЯ
ПОВІЛЬНЕ ЗРОСТАННЯ	1. «БАТЬКО РОДИНИ»	4. «РАНТЬЄ»	6. «ХОЛДИНГ»
ОПТИМАЛЬНЕ ЗРОСТАННЯ	7. «ЕПІЗОДИЧНИЙ ДЕФЦИТ» 2017 р.	2. «СТІЙКА РІВНОВАГА» 2015 р.	5. «АТАКА»
ФОРСОВАНЕ ЗРОСТАННЯ	9. «КРИЗА» 2018 р.	8. «ДИЛЕМА» 2016 р.	3. «НЕСТІЙКА РІВНОВАГА»

Рисунок 3.5 – Ідентифікація положення ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки в матриці фінансових стратегій

У 2017 році чистий збиток товариства склав 908 тис. грн., що менше показника попереднього року, але за умови збереження негативного чистого фінансового результату у 2018 році – перспективний шлях до 9 квадрату.

Кризовий фінансовий стан є основною характеристикою квадрату 9. Причиною є значна сума збитків за результатами діяльності, недостатність

власних оборотних коштів для формування матеріальних оборотних активів, висока вартість кредитних ресурсів.

Отже, позиціонування досліджуваного підприємства в межах матриці фінансової рівноваги дозволяє ідентифікувати його фінансовий стан як фінансово нестійкий, близький до предкризового.

Матриця Франсона-Романе дозволяє генерувати стратегічну карту розвитку компанії в області фінансів, а також і надавати управління до дії з можливими варіантами вибору подальшого розвитку. При грамотному використанні матриці з урахуванням виявлених недоліків можна зробити серйозний внесок розвитку компанії. Однак для комплексної оцінки фінансової діяльності все ж таки потрібно використовувати всі інструменти стратегічного менеджменту.

Оскільки ринкова інформація часто змінюється і є нестійкою, для її формування велике значення мають експертні оцінки, зроблені на підставі наявних даних управлінського обліку, наслідок цього - отримання на їх основі необхідного масиву необлікової інформації, розробка методів аналізу, орієнтованих на активне використання. Одним із методів, що ґрунтується на експертних оцінках, є PEST-аналіз. Цей метод широко застосовується в зарубіжній практиці фінансового аналізу, де він розглядається як найважливіший інструмент маркетингового аналізу організації. Однак при деталізації SWOT-аналізу та включення до нього математичних розрахунків основних балансових коефіцієнтів, що визначають фінансові результати діяльності, фінансовий стан організації, його можна і доцільно розглядати як комплексний метод оцінки фінансово-господарської діяльності організації. Особливе значення він має для організацій з широкою номенклатурою товарів (робіт, послуг) при істотному лазі відмінностей їх прибутковості. Таким чином, для отримання більш точної інформації про стан підприємства, проведемо PEST-аналіз ПрАТ «Черкасирибгосп».

За допомогою PEST-аналізу здійснюється аналіз макросередовища підприємства, що значною мірою дозволяє розробити фінансову стратегію, яка була б адекватною до умов макросередовища (табл. 3.3).

PEST-аналіз певною мірою виступає як складова SWOT-аналізу, що належить до встановлення факторів зовнішнього середовища непрямого впливу, які впливають на формування можливостей та загроз для підприємства.

При проведенні PEST-аналізу необхідно проаналізувати можливий вплив на діяльність підприємства чотирьох основних факторів макроекономічного середовища: Political – політичний; Economic – економічний; Social – соціальний; Technological – технологічний [32].

Таблиця 3.3 – PEST-аналіз ПрАТ «Черкасирибгосп»

№	Розглянутий чинник	Шкала оцінювання Від -3 до +3
Політичні фактори		
1	Високі податки	- 3
2	Нестабільність політичної та економічної ситуації в країні	- 3
3	Тиск з боку контролюючих органів та адміністрації	- 2
Економічні чинники		
1	Зростання рівня інфляції в країні	- 3
2	Вигідне розташування в місті	+ 3
3	Можливість покращення та оновлення бізнесу	+ 2
4	Надання податкових пільг для бізнесу	- 2
5	Велика кількість ліцензованих видів діяльності	+ 3
Соціальні фактори		
1	Зростання темпів життя	- 2
2	Збільшення чисельності потенційних споживачів у зв'язку з виготовленням високоякісної продукції	+ 1
3	Низька платоспроможність населення	- 3
4	Відсутність кваліфікованих фахівців	- 1
Технологічні фактори		
1	Розширюється асортимент продукції	+ 2
2	Закупка нового високотехнологічного обладнання	+ 2
3	Використання інформаційних технологій	+ 2
Ринкове оточення		
1	Зростання рівня конкуренції	- 3
2	Можливість розширення асортименту пропонованої продукції	+ 2
3	Наявність перспектив розвитку кожного з діючих у бізнесі	+ 2
	Разом Негативний вплив	- 5

Таким чином, в ході проведеного PEST-аналізу було простежено негативне і позитивний вплив різних чинників на даний вид бізнесу. У підсумку склався негативний вплив цих факторів, отже, підприємству необхідно прогнозувати свою діяльність, а також розробляти адаптивну модель. Розглянувши можливості ПрАТ «Черкасирибгосп», його слабкі та сильні сторони, провівши аналіз загроз, що виходять із зовнішнього середовища, можна визначити стратегію підприємства, при цьому спираючись на цілі організації. Оскільки компанія працює на ринку, що розвивається з сильною конкуренцією, то для неї найкращою буде комбінована стратегія, яка спрямована на підсилення своїх конкурентних переваг і передбачає більш глибоке проникнення на ринок.

В цій ситуації основними важелями відновлення та збереження фінансової рівноваги є:

- зниження собівартості послуг та інших витрат дозволить підприємству бути конкурентоспроможним на ринку, що можливе за рахунок розвитку інноваційної діяльності, більш раціонального використання фінансових, матеріальних і трудових ресурсів, більш ефективного управління витратами.

Зменшення витрат можна досягти шляхом реалізації запасів, які не використовуються в процесі надання послуг, скорочення безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування до резерву сумнівних боргів за допомогою різних видів інкасації дебіторської заборгованості, зменшення витрат щодо утримання основних засобів, які не використовуються у процесі збуту послуг.

Скорочення витрат по амортизації основних виробничих фондів можна досягнути шляхом кращого використання цих фондів, збільшення їх навантаження;

- пошук оптимального співвідношення власного і позикового капіталу, яке забезпечує рентабельність власного капіталу.

Оптимізація ліквідності підприємства реалізується за допомогою комплексу заходів, спрямованих на зменшення фінансових зобов'язань та збільшення активів. Фінансові зобов'язання підприємство може зменшити за

рахунок: зменшення суми постійних витрат; продовження строків кредиторської заборгованості, відстрочення виплат дивідендів та відсотків;

– підвищення ефективності управління грошовими потоками підприємства збільшить коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Ефективність управління грошовими потоками підприємства в умовах кризи, визначається синхронізацією надходжень і виплат з метою підтримки постійної платоспроможності і певною мірою залежить від організації оперативного фінансового планування.

Збільшення обсягу грошових коштів можна забезпечити за рахунок реалізації зайвих виробничих і невиробничих засобів, здачі їх в оренду, продажу деяких застарілих основних засобів, рефінансування дебіторської заборгованості;

– оптимізація збутової політики, полягає в тому, що підприємствам необхідно активізувати політику в галузі маркетингу з метою просування своєї продукції (послуг) на ринок. Рекламні кампанії, акції та бонуси для дилерів, лотереї для покупців – все це способи закріпити у свідомості споживача потрібну торгову марку, попит на яку залишиться на стабільному рівні навіть після закінчення даних заходів;

– управління мережею збуту, через яку послуги доходять до кінцевого покупця. Зростання мережі реалізації може бути досягнутий через витіснення конкурентів з займаних позицій, а також через пошук нових можливостей для продажу послуг (пошук дилерів, розширення мережі дистрибуції).

3.2 Використання оптимізаційних моделей структури капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» в управлінні фінансовою стійкістю підприємства

Економічною практикою ряду підприємств доведено, що мати тільки передову виробничу технологію, найдешевшу робочу силу або успішно діючу

службу реалізації продукції на сучасному етапі для підприємства вже недостатньо. Підприємство повинно своєчасно виявляти зовнішні та внутрішні фактори нестійкості фінансового стану, проводити стратегічні та оперативні зміни для збереження фінансової стійкості. Отже, необхідно вивчати способи управління фінансами підприємств та використовувати нові підходи, які дозволять у повній мірі реалізувати переваги адресного управління фінансовою стійкістю.

Адресне управління фінансовою стійкістю охоплює багато різноманітних аспектів, серед яких чільне місце займає управління структурою і ціною капіталу, який використовується для потреб фінансово-господарської діяльності.

Управлінськими рішеннями в напрямку підвищення ефективності використання фінансових ресурсів або капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» є: збільшення виручки від реалізації продукції за рахунок розширення ринків збуту та зменшення витрат, які не забезпечують підприємству доходів.

Збільшення виручки від реалізації продукції за рахунок розширення ринків збуту потребує залучення додаткового капіталу. У цьому разі підприємство може залучити максимальний обсяг позикових коштів і досягнути високого рівня фінансової рентабельності. Проте фінансовий менеджер повинен враховувати всі фактори, які впливають на діяльність підприємства, оскільки за надмірного обсягу позикового капіталу та несприятливих умов діяльності (зниження попиту на продукцію, затримка розрахунків тощо) підприємство буде неспроможне виконати свої фінансові зобов'язання. Велика частка позикових коштів ускладнює фінансову діяльність підприємства, зменшує ліквідність його балансу, підвищує фінансовий ризик. Тому доцільним буде визначення оптимальної структури капіталу підприємства за критерієм мінімізації ризиків

Оптимізація структури капіталу за критерієм мінімізації рівня фінансових ризиків пов'язана з процесом вибору джерел фінансування різних складових активів підприємства [2, с. 98]. За умови трьох підходів до фінансування активів підприємства (консервативний, помірний і агресивний) найвища фінансова стійкість, звичайно, забезпечується при консервативному підході, коли за

рахунок власного капіталу й довгострокових активів фінансуються необоротні активи, постійна частина оборотних активів і половина змінної частини оборотних активів.

Оскільки досліджуване підприємство займається виробництвом, має високу частку власного капіталу, то за оптимальний, з точки зору мінімізації ризиків, можна взяти помірний (компромісний) підхід щодо фінансування активів підприємства. За цим підходом змінна частина оборотних активів фінансується за рахунок короткострокового позикового капіталу, а постійна частина оборотних коштів і необоротні активи – за рахунок власного й довгострокового позикового капіталу.

Визначимо оптимальну структуру капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» за критерієм мінімізації рівня фінансових ризиків. Вихідна інформація для обчислень наведена у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Вихідна інформація для визначення структури капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» з метою мінімізації рівня фінансового ризику

Показник	2015 рік		2016 рік		2017 рік		Прогноз на 2018 рік	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Необоротні активи	4756	20,65	5392	22,45	4538	20,51	3912	18
2. Оборотні активи	18275	79,35	18630	77,55	17592	79,49	17822	82
у тому числі:								
– постійна частина	9521	52,1	5179	27,8	4961	28,2	5079	28,5
– змінна частина	2449	13,4	9855	52,9	9412	53,5	9535	53,5
3. Сукупний капітал	23031	100	24022	100	22130	100	21735	100

Враховуючи інформацію таблиці 3.4, розрахуємо розмір власного та позикового капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» при використанні різних підходів до фінансування окремих груп активів (табл. 3.5).

При цьому слід мати на увазі, що постійна частина оборотних активів, як правило, цілком фінансується за рахунок власного капіталу і довгострокових позикових коштів. Фінансують змінну частину оборотних активів звичайно за рахунок короткострокового позикового капіталу, при консервативному підході – частково й за рахунок власного капіталу.

Таблиця 3.5 – Розрахунок розміру капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки за критерієм мінімізації рівня фінансового ризику

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Прогноз на 2018 р.
1	2	3	4	5
1. Загальна сума активів, тис. грн	23031	24022	22130	21735
2. Необоротні активи, тис. грн	4756	5392	4538	3912
3. Постійна частина оборотних активів, тис. грн.	9521	5179	4961	5079
4. Власний капітал + довгостроковий позиковий капітал (р. 2 + р.3) , тис. грн	14277	10571	9499	8992
5. Короткостроковий позиковий капітал (р. 1 – р.4), тис. грн	8754	13451	12631	12743
6. Частка власного капіталу ($[\text{р.4} / \text{р.1}] 100$), %	61,99	44,01	42,92	41,37
7. Частка позикового капіталу ($[\text{р.5} / \text{р.1}] 100$), %	38,01	55,99	57,08	58,63

Для визначення нормативного значення коефіцієнтів фінансової автономії, фінансової залежності і фінансового лівериджу необхідно керуватися фактичною структурою активів і підходів до їх фінансування (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 – Підходи до фінансування активів підприємства [62, с. 584]

Вид активу	Частка активу на кінець 2017 року, %	Підходи до фінансування активів		
		агресивний	помірний	консервативний
1	2	3	4	5
Необоротні активи	20,51	40 % – ДЗК 60 % – ВК	20 % – ДЗК 80 % – ВК	10 % – ДЗК 90 % – ВК
Постійна частина оборотних активів	28,20	50 % – ДЗК 50 % – ВК	25 % – ДЗК 75 % – ВК	100 % – ВК
Змінна частина оборотних активів	53,50	100 % – КЗК	100 % – КЗК	50 % – ВК 50 % – КЗК

Примітка : ДЗК – довгостроковий залучений (позиковий) капітал ; ВК – власний капітал ; КЗК – короткостроковий залучений (позиковий) капітал.

Визначимо нормативну величину коефіцієнтів концентрації власного ($K_{вк}$), концентрації залученого (позикового) капіталу ($K_{зк}$) і фінансового лівериджу ($K_{фл}$) у 2017 році:

а) при агресивній фінансовій політиці:

$$K_{вк} = 20,51 \times 0,6 + 28,20 \times 0,5 + 53,50 \times 0 = 26,41 \%$$

$$K_{зк} = 20,51 \times 0,4 + 28,20 \times 0,5 + 53,50 \times 1 = 75,80 \%$$

$$K_{фл} = 75,80 / 26,41 = 2,870 \%$$

б) при помірній фінансовій політиці:

$$K_{вк} = 20,51 \times 0,8 + 28,20 \times 0,75 + 53,50 \times 0 = 37,56 \%$$

$$K_{зк} = 20,51 \times 0,2 + 28,20 \times 0,25 + 53,50 \times 1 = 64,65 \%$$

$$K_{фл} = 64,65 / 37,56 = 1,721 \%$$

в) при консервативній фінансовій політиці:

$$K_{вк} = 20,51 \times 0,9 + 28,20 \times 1 + 53,50 \times 0,5 = 73,41 \%$$

$$K_{зк} = 100 - 73,41 = 26,59 \%$$

$$K_{фл} = 26,59 / 73,41 = 0,362 \%$$

У результаті наведених розрахунків нормативної величини коефіцієнтів концентрації власного та залученого капіталу отримано структуру капіталу підприємства, яка буде сприяти мінімізації рівня фінансового ризику ПрАТ «Черкасирибгосп» за даних умов фінансування. Відзначимо, що за прогнозом на 2018 рік дана структура змінилась несуттєво.

Судячи з фактичного рівня наведених коефіцієнтів станом на кінець 2017 року (0,663; 0,337; 0,508), можна зробити висновок, що політика фінансування підприємства тяжіє до консервативної фінансової політики щодо фінансування різних груп активів, що є виправданим рішенням керівництва мати фінансову стійкість під час фінансової кризи, яка має місце протягом досліджуваного періоду. Тому ступінь фінансового ризику не перевищує нормативний рівень при сформованій структурі активів підприємства.

Фактично на кінець 2017 року частка власного капіталу становить 66,3 %, що наближається до оптимальної за консервативного типу політики (73,41 %). За розрахунками підприємство має реальний розмір власного капіталу в 2013 році вищий за потребу. Таким чином, підприємство має значний запас міцності та достатньо низький рівень фінансового ризику у контексті залежності від позикового капіталу.

Як свідчать проведені вище розрахунки оптимальної структури капіталу, підприємство має можливість збільшити частку позикового капіталу, уникаючи при цьому значного фінансового ризику.

Ефективне управління структурою капіталу дозволить ПрАТ «Черкасирибгосп» забезпечити свою діяльність необхідним обсягом фінансових ресурсів з метою подальшого розвитку та зростання фінансової рентабельності, врахувавши при цьому рівень витрат на фінансування, пов'язаних з використанням різних джерел.

Співвідношення «прибутковість-ризик-ліквідність», що забезпечується при формуванні фінансової структури капіталу підприємства, виступає як результат сумарного впливу комплексу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Управління формуванням капіталу підприємства передбачає врахування впливу зазначених факторів при виконанні завдань, пов'язаних з оцінкою обсягу необхідних коштів, формою і вартістю їх залучення, часом розпорядження та іншими умовами мобілізації конкретних джерел коштів, на основі використання теоретичних підходів і методичних інструментів, що сприяють досягненню оптимальної фінансової структури капіталу [78 с. 145].

Оптимальна структура капіталу представляє собою унікальний набір інструментів фінансування діяльності підприємства. В основі механізму фінансування активів підприємства лежить певне співвідношення між статтями активу і пасиву балансу. Однак єдиного «рецепту» визначення ефективного співвідношення власних і позикових джерел капіталу не існує навіть для одного й того ж підприємства на різних стадіях його розвитку і при різній кон'юнктурі товарного і фінансового ринків. Оскільки для підприємства як власний, так і позиковий капітал мають певну вартість, відповідно, оптимальна структура – структура, що мінімізує вартість капіталу.

Завдання оптимізації структури капіталу у зв'язку з необхідністю нести різного роду ризику при її формуванні, зокрема, ризик часткового або повного неповернення позикових коштів, ризик обслуговування боргу, може розглядатися підприємством з точки зору зниження певних видів ризиків при існуючих обмеженнях [33, с. 78].

Нарешті, оптимальна структура капіталу за рахунок ефекту фінансового важеля (фінансового левериджу) максимізує рентабельність підприємства, іншими словами, дозволяє отримати найбільший прибуток при існуючому рівні власних коштів [31, с. 300]. Знаючи механізм взаємодії рівня прибутковості власного капіталу та рівня фінансового ризику, стає можливим цілеспрямовано управляти структурою капіталу підприємства в конкретних умовах господарювання. Крім того, базова формула розрахунку показника фінансового левериджу вже містить у собі посилання на структуру джерел фінансування підприємства, що, по суті, зводить завдання оптимізації співвідношення власного і позикового капіталу до знаходження значення плеча фінансового важеля, що максимізує ефект фінансового левериджу.

Підвищення рентабельності власного капіталу за рахунок залучення позикового капіталу, якщо загальна рентабельність капіталу перевищує ставку процента за кредит, називається ефектом фінансового важеля. Він вимірює ефект фінансування діяльності та підвищення рентабельності власного капіталу за рахунок збільшення частки позикового капіталу.

Розглянемо механізм формування ефекту фінансового левериджу на підприємстві ПрАТ «Черкасирибгосп» (табл. 3.7).

Таблиця 3.7 – Розрахунок ефекту фінансового левериджу ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки та прогнозу на 2018 рік

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Прогноз на 2018 рік
1	2	3	4	5
1. Загальна сума капіталу (активів) (б. р. 280), тис. грн.	23031	24022	22130	21735
2. Власний капітал (б.р. 380), тис. грн.	17156	15573	14665	13561
3. Позиковий капітал, (б.р. р. 480 + 620)тис. грн	5875	8449	7465	8666
4. Валовий прибуток (Ф2, р. 050), тис грн.	2534	834	1498	1592
5. Чистий прибуток, тис. грн.	3745	-1583	-908	-69
6. Коефіцієнт валової рентабельності капіталу (р. 4 : р. 1), %	11,00	3,47	6,77	7,32
7. Коефіцієнт чистої рентабельності капіталу	16,26	-6,59	-4,10	-0,32
8. Середній розмір процентів за кредит, %	22	23,8	23,8	16,6
9. Ставка податку на прибуток (коефіцієнт)	0,18	0,18	0,18	0,18
10. Ефект фінансового левериджу (за валовою рентабельністю капіталу) $(1 - p. 7) \times (p. 5 - p. 6) \times p. 2$, %	-0,031	-0,090	-0,071	-0,049
11. Ефект фінансового левериджу (за чистою рентабельністю капіталу)	-0,016	-0,135	-0,116	-0,089

ПрАТ «Черкасирибгосп» не використовує банківський капітал, але використовує залучений капітал у вигляді товарного кредиту, за який підприємство не сплачує відсотки за кредит.

Припустимо використання залученого капіталу у формі банківського кредиту за відсотками, які обрані на рівні, що відображає тенденції на ринку капіталу в 2015-2017 роках, та дозволить виявити ефект фінансового левериджу саме за умови кількості позикового капіталу.

Аналізуючи наведені дані, можна відзначити, що ПрАТ «Черкасирибгосп» ефект фінансового левериджу має від'ємне значення у 2015-2017 роках як за

розрахунками рентабельності капіталу за валовим прибутком, так і за чистим прибутком (рис. 3.6).

Незважаючи на збільшення валового прибутку за прогнозом у 2018 році, ефект фінансового левериджу за прогнозом дещо покращиться, але залишиться негативним.

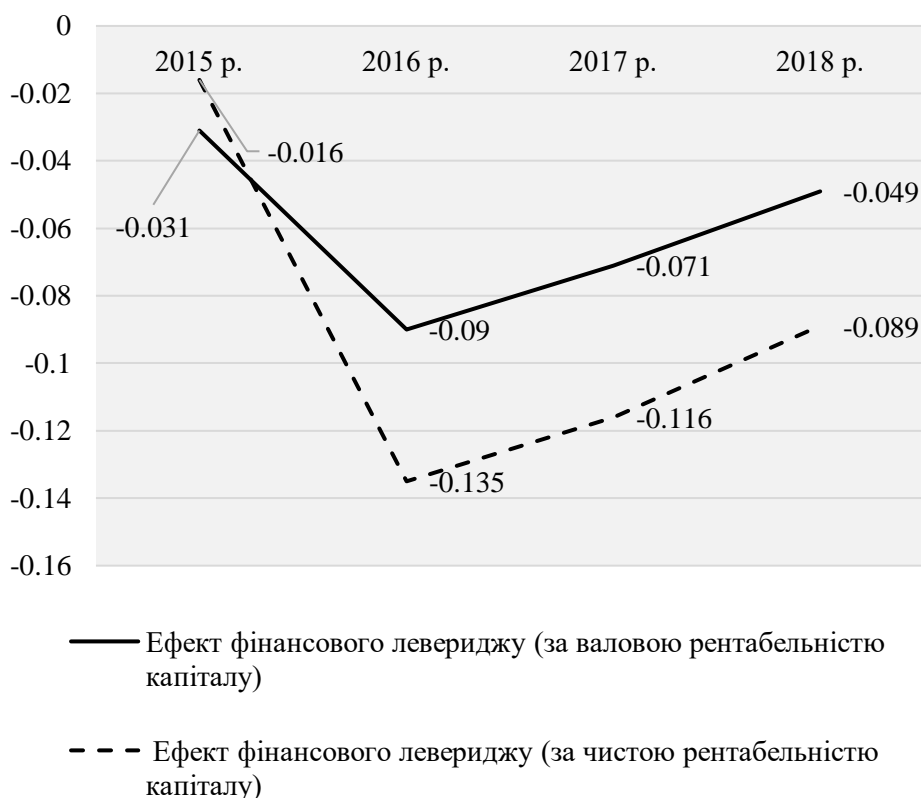

Рисунок 3.6 – Динаміка значення ефекту фінансового левериджу ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки (2018 рік : прогноз)

Як видно з даних таблиці 3.7 за рахунок використання позикового капіталу, збільшення рентабельності власного капіталу не відбудеться. Причиною від'ємного ефекту фінансового важеля протягом 2015-2017 років було перевищення вартості кредитних ресурсів над чистою рентабельністю власного капіталу в 2015 році та чиста збитковість власного капіталу в 2016-2017 роках. Отже, додаткове залучення позикового капіталу підприємством у формі банківського кредиту буде дуже негативним з точки зору підвищення його прибутковості, а залучення дешевої товарної кредиторської заборгованості, за

якою не сплачуються відсотки, навпаки, є позитивним.

Таким чином, диференціал левериджу є головною умовою, що формує позитивний ефект фінансового левериджу. Чим більше позитивне значення диференціала фінансового левериджу, тим кращий буде його ефект. У зв'язку з високою динамічністю цього показника він потребує постійного моніторингу в процесі управління фінансовим левериджем. Цей динамізм обумовлений діяльністю деяких факторів.

По-перше, в період погіршення кон'юнктури фінансового ринку вартість позикових коштів може різко вирости і перевищити рівень валового прибутку, який створюється активами підприємства.

По-друге, зниження фінансової стійкості підприємства через великий обсяг капіталу, що використовується підприємством, призводить до збільшення ризику його банкрутства, а це змушує кредиторів підвищувати рівень ставки процента за кредит, враховуючи в ній премії за додатковий фінансовий ризик. При певному рівні диференціал фінансового левериджу може дорівнювати нулю, тому що використання позикового капіталу не призведе до приросту рентабельності власного капіталу, а навпаки, рентабельність власного капіталу знизиться, оскільки частина чистого прибутку, що створюється власним капіталом, буде йти на обслуговування позиченого капіталу за високими ставками процента.

По-третє, в період погіршення кон'юнктури товарного ринку зменшується обсяг реалізації продукції, тобто зменшується і розмір валового прибутку підприємства від операційної діяльності. У таких умовах від'ємна величина диференціала фінансового левериджу формується навіть при незмінних ставках за кредит за рахунок зниження коефіцієнта валової рентабельності активів.

Таким чином, необхідно своєчасно здійснювати розрахунки вартості позикових коштів для того, щоб використання підприємством позиченого капіталу не призвело до негативного (від'ємного) ефекту.

Якщо метою оптимізації структури капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» є мінімізація вартості капіталу (тобто витрати, пов'язані із залученням фінансових

ресурсів), то з різних варіантів обирається та структура капіталу, за якої показник середньозваженої вартості капіталу буде найменшим. Під вартістю капіталу розуміють ціну, яку підприємство сплачує за залучення капіталу із різних джерел. Відповідно до цього диференціюється і оцінка його вартості за :

- окремими елементами власного капіталу ;
- окремими елементами позикового капіталу ;
- середньозваженою вартістю капіталу підприємства.

Отже, вартість власного капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» – це та ціна, яку підприємство сплачує власникам за використання капіталу у вигляді відсотків або дивідендів на вкладений капітал.

Оскільки вартість капіталу є частиною прибутку, яку підприємство має сплатити за використання сформованого або нового залученого капіталу для забезпечення процесу виробництва і реалізації продукції, цей показник є мінімальною нормою прибутку від операційної (основної) діяльності. Якщо рентабельність операційної діяльності виявиться нижчою, ніж ціна капіталу, то це призведе до «проїдання» капіталу і банкрутства підприємства.

Крім того, вартість капіталу використовують як дисконтну ставку в процесі здійснення реального і фінансового інвестування. Якщо ставка прибутковості за інвестиційним проектом нижча від ціни інвестованого капіталу, то такий проект буде збитковим, що також призведе до зменшення капіталу підприємства.

Показник вартості капіталу підприємства може виступати критерієм в оцінюванні ефективності лізингу. Так, якщо вартість фінансового лізингу перевищує вартість капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп», то використання лізингу для формування основного капіталу не вигідне.

Показник вартості позикового капіталу використовують для оцінювання ефекту фінансового левериджу, що показує приріст рентабельності власного капіталу за рахунок використання позичкових коштів. Ефект буде позитивним, якщо ціна позичкових коштів нижча від рентабельності інвестованого капіталу в операційні активи.

Оскільки капітал ПрАТ «Черкасирибгосп» може формуватися за рахунок різних джерел, у процесі аналізу необхідно оцінити кожний із них і зробити порівняльний аналіз їхньої вартості. Якщо у ПрАТ «Черкасирибгосп» не виникають додаткові витрати, які пов'язані із залученням банківських кредитів, або їх розмір є незначним по відношенню до розміру кредиту, то їх не враховують.

Після розрахунку вартості кожного джерела капіталу обчислюють середньозважену вартість капіталу (WACC). Вона є відносною величиною, виражається у відсотках та є головним критеріальним показником оцінки. Це середня величина з потрібною прибутковістю за різними джерелами фінансування, де важелем слугує питома вага кожного елементу капіталу у загальному його розмірі [34].

Показники вартості складових частин і середньозваженої вартості капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» може використовувати при виборі найбільш оптимального варіанту структури капіталу, фінансування поточної діяльності. Процес такої оптимізації полягає у попередній оцінці вартості власного і позикового капіталу при різних варіантах його залучення та розрахунку середньозваженої вартості капіталу за обраними варіантами. Той варіант, де середньозважена вартість капіталу є мінімальною і вважається за кращий підхід до формування його структури.

Розглянемо процес оптимізації структури капіталу за методикою, яку описав І.О. Бланк [9]. Розрахунок середньозваженої вартості капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки наведено в таблиці 3.8.

Як видно з таблиці 3.8, мінімальна середньозважена вартість капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» досягається у випадку співвідношення власного та позикового капіталу 74,5 % до 25,5 % у 2015 році.

Найбільша середньозважена вартість капіталу досягається у випадку співвідношення 64,8 % до 35,2 % у 2016 році. При цьому слід мати на увазі, що вартість капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» протягом 2015-2017 років не є стабільною : вона коливається.

Таблиця 3.8 – Розрахунок середньозваженої вартості капіталу ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки (на кінець року)

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік
1	2	3	4
1. Загальна потреба в капіталі, тис. грн.	23031	24022	22130
2. Джерела формування капіталу, тис. грн.:			
власний капітал	17156	15573	14665
позиковий капітал	5875	8449	7465
3. Рівень передбачених дивідендних виплат (коефіцієнт)	0	0	0
4. Рівень ставки відсотка за кредит з урахуванням премії за ризик, %	22	23,8	23,8
5. Ставка податку на прибуток, %	0,18	0,18	0,18
6. Податковий коректор: 1- гр.5	0,82	0,82	0,82
7. Рівень ставки відсотка за кредит з урахуванням податкового коректора гр.4×гр.6	18,04	19,52	19,52
8. Вартість складових частин капіталу, тис. грн.:			
власної частини гр.2а×гр.3/100	0,00	0,00	0,00
позикової частини гр.2б×гр.7/100	1059,85	1648,91	1456,87
9. Середньозважена вартість капіталу, тис. грн. гр.8а × гр.2а+гр.8б×гр.2б/100	62266,19	139316,14	108755,30

Чинником зменшення вартості капіталу в 2017 році є власний капітал. За рахунок зниження частки позикового капіталу, його середньозважена вартість зменшилась. Врахування заявлених чинників впливу на вартість сукупного капіталу та його складових є інструментом, використання якого дає можливість підвищити ринкову вартість ПрАТ «Черкасирибгосп».

Висновки за розділом 3

Ефективність фінансового менеджменту оцінюється набуттям підприємством такого стану ресурсів, який відповідав би не тільки потребам

розвитку підприємства, але й вимогам ринку. Ринок – це економічне середовище, у якому постійно існує невизначеність і нестійкість, інфляція та відсутність достовірної інформації тощо. За наявності передумов виникнення економічних та фінансових ризиків немає чіткості й впевненості в отриманні очікуваного результату, тобто виникає небезпека, непередбачених втрат, і як наслідок, збільшується ступінь фінансового ризику, що впливає на фінансову стійкість підприємства. Між фінансовим результатом, стійкістю підприємства та ризиком втрати платоспроможності й фінансової стійкості існує причинно-наслідковий зв'язок, що робить особливо актуальним дослідження прогностичних аспектів стану фінансів будь-якого підприємства.

Застосування інструментів матричного аналізу, а саме матриці фінансових стратегій Франсона-Романе дозволило сформулювати наступні висновки. Для забезпечення фінансової стійкості ПрАТ «Черкасирибгосп» повинно володіти гнучкою структурою капіталу, вміти організувати його рух таким чином, щоб забезпечити постійне перевищення доходів над витратами з метою збереження платоспроможності і створення умов для самовідтворення. Головна мета фінансової діяльності зводиться до одного стратегічного завдання – збільшення активів підприємства. Для цього воно повинно постійно підтримувати платоспроможність і рентабельність, а також оптимальну структуру активу і пасиву балансу

Результат фінансово-господарської діяльності підприємства за 2015 рік мав незначне позитивне значення, що у співвідношенні з показниками результату господарської діяльності та результату фінансової діяльності ($РГД \approx 0$, $РФД \approx 0$, $РФГД \approx 0$) позиціонує підприємство в 2 квадранті матриці фінансової рівноваги, який отримав назву «Стійка рівновага». У 2016 році положення підприємства в межах матриці змістилося до 8 квадранту матриці ($РГД < 0$, $РФД \approx 0$, $РФГД < 0$), який отримав назву «Дилема» і належить до категорії дефіцитних. У 2017 році відбулось переміщення до 7 квадранту матриці ($РГД \approx 0$, $РФД < < 0$, $РФГД < 0$) – «Епізодичний дефіцит». За умови збереження негативного

чистого фінансового результату у 2018 році – перспективний шлях ПрАТ «Черкасирибгосп» до 9 квадрату «Криза».

За допомогою матриці, для підприємства ПрАТ «Черкасирибгосп» рекомендовано насамперед звернути увагу на темпи зростання рентабельності (відновити прибутковість діяльності) і пришвидшити темпи зростання обороту. Коригування показників оборотності коштів та рентабельності дасть можливість поліпшення фінансового стану. Також слід урахувувати можливості управління дебіторською і кредиторською заборгованостями.

Розрахована оптимізаційна модель структури джерел формування активів підприємства за рівнем фінансового ризику вказує на наявність запасу фінансової міцності та низький рівень фінансового ризику у контексті залежності ПрАТ «Черкасирибгосп» від позикового капіталу.

Розрахунки ефекту фінансового левериджу вказують на недоцільність використання банківських кредитів за існуючими на ринку капіталу відсотками за кредит, адже вони перевищують економічну рентабельність бізнесу.

Доведено ефективність адресного управління фінансовою стійкістю, серед напрямів якого чільне місце займає управління структурою і ціною капіталу. Підтримка фінансової автономії, стримування нарощення позикового капіталу дозволить ПрАТ «Черкасирибгосп» підвищити вартість підприємства та забезпечить підтримку фінансової стійкості на належному рівні.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі розкрито теоретичні аспекти управління фінансовою стійкістю підприємства, розглянуто підходи та система показників її оцінки. Результати дослідження дозволяють сформулювати наступні висновки та надати пропозиції щодо їх практичного вирішення:

1. На основі узагальнення літературних джерел визначено сутність фінансової стійкості підприємства як головного компонента загальної стійкості, що являє собою об'єкт фінансового управління господарською діяльністю та характеризує такий стан фінансових ресурсів, їх формування та розподіл, який забезпечує розвиток підприємства при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності в умовах припустимого рівня ризику. Тобто, фінансова стійкість є результатом ефективного управління структурою капіталу, активів та грошових потоків підприємства. Фінансову стійкість підприємства слід розглядати як функцію часу і ризику. У зв'язку з цим, вищою формою стійкості підприємства є його здатність до розвитку, а саме адаптації до нових умов господарювання, оновленню і подальшому вдосконаленню. Для цього необхідно мати гнучку структуру фінансових ресурсів і забезпечувати передумови залучення позикових коштів зовні в межах припустимого фінансового ризику.

2. Доведено, що перспективним напрямом в управлінні фінансово-економічною діяльністю підприємств є розробка процесу управління їх фінансовою стійкістю, який би забезпечував прийняття оперативних та стратегічних управлінських фінансових рішень. Описаний механізм управління фінансовою стійкістю підприємства в кризових та посткризових умовах господарювання, що дає можливість урахувати фактори, які впливають на результат діяльності підприємства і визначають рівень його фінансового забезпечення. Опрацьовано принципи та уточнено порядок застосування ефективних інструментів управління фінансовою стійкістю.

3. Критично оцінено методичне забезпечення процесу управління фінансовою стійкістю підприємства. Досліджено підходи до оцінки фінансової стійкості підприємств та проаналізовано основні показники, що її визначають. З метою практичного використання уточнено склад і механізм визначення основних та допоміжних показників фінансової стійкості. Таким чином, підприємство проводячи комплексну оцінку за даним алгоритмом матиме можливість планувати обсяги залучення позикового капіталу, розміри зростання прибутку та забезпечувати розробку і реалізацію фінансової політики, яка сприятиме безперебійній діяльності під впливом змін внутрішнього і зовнішнього середовища, оскільки дані етапи охоплюють не тільки показники співвідношення власного та позикового капіталу й забезпеченості запасів джерелами їх формування, а й показники, які характеризують можливість підприємства відповідати за своїми зобов'язаннями, здатність підтримувати стабільне функціонування при беззбитковому об'ємі виробництва.

4. Дипломна робота виконана за матеріалами ПрАТ «Черкасирибгосп» за 2015-2017 роки. Здійснений аналіз основних тенденцій змін оціночних показників довів, що підприємство знаходиться в нестійкому фінансовому стані, основним індикатором якого виявився чистий фінансовий результат отриманий за підсумками 2016-2017 років – чистий збиток. Зменшення обсягів власного капіталу та власного оборотного капіталу, збільшення витрат, зниження ефективності використання ресурсів на тлі зменшення майна та капіталу товариства, виручки від виробництва (реалізації) рибної продукції сприяло формуванню проблемної фінансової ситуації. ПрАТ «Черкасирибгосп» виявилось досить чутливим до впливу зовнішньої ситуації – спад у галузі виробництва рибної продукції, особливістю розвитку якої є надзвичайно жорстока конкуренція. Цей висновок спирається на специфіку діяльності як окремого підприємства так і галузі в цілому. До позитивних змін слід віднести наявність нерозподіленого прибутку минулих років, перевищення темпів скорочення обсягів позикового капіталу над темпами зменшення власного, наявність власних коштів в обороті.

5. За результатами обрахунку індикаторів стійкості фінансового стану ПрАТ «Черкасирибгосп» рівень фінансової стійкості визнано умовно задовільним. Показники капіталізації знаходяться в нормативних межах, підприємство забезпечено власним оборотним капіталом, рівень маневреності якого достатньо значний. Але за абсолютними показниками тип фінансової стійкості ідентифіковано як кризовий. Власний оборотний капітал хоч і перекидає більше 50 % потреби у фінансуванні запасів, але не є єдиним джерелом. Враховуючи відсутність короткострокових кредитів та джерел довгострокового характеру за відповідними показниками забезпеченості зафіксовано платіжну нестачу коштів.

6. Аналіз системи параметрів кількісної оцінки фінансової ПрАТ «Черкасирибгосп» дозволив зробити висновок стосовно чинників, які спричинили формування нестійкої фінансової ситуації. Суттєвий позитивний вплив на рівень фінансової стійкості підприємства здійснювали зміни обсягу та структури позикового і власного капіталу (переважання частки власного капіталу у капіталі підприємства), суми власних оборотних активів (достатньо високий розмір забезпеченості фінансування оборотних активів за рахунок власних коштів, високий рівень маневрування ними), позитивна динаміка запасів та дебіторської заборгованості. В той же час, враховуючи оцінку структури майна та капіталу у зв'язці з аналізом руху грошових коштів товариства виявлено ознаки дефіциту грошових коштів для фінансування приросту товарно-матеріальних цінностей, про що свідчать від'ємні значення коефіцієнтів достатності грошового потоку, ліквідності чистого грошового потоку та ефективності грошового потоку товариства. Ряд виявлених фактів свідчить на користь наявності передкризових деформацій в управлінні грошовими потоками підприємства.

7. Дослідження фінансової стійкості та рівноваги підприємства лягло в основу розробки послідовності дій зі здійснення організаційно-економічних заходів щодо вдосконалення управління фінансовою стійкістю підприємства, яка надасть змогу прогнозувати та запобігати погіршенню стійкості його

фінансового стану, а також сприятиме своєчасному прийняттю заходів щодо зниження рівня фінансових втрат. Доведено необхідність оцінки стратегічних перспектив дотримання фінансової рівноваги підприємством, завданнями якої є перспективне бачення умов формування фінансової рівноваги, пошук важелів її забезпечення, що дозволяє не тільки вжити заходів щодо усунення небажаних наслідків або зведення їх до мінімуму, але й отримати з ситуації певні вигоди.

Позиціонування досліджуваного підприємства в межах матриці фінансової рівноваги дозволяє ідентифікувати його фінансовий стан як фінансово не стійкий, близький до передкризового. Основна причина – дефіцит коштів пов'язаний зі зниженням рівня економічної прибутковості та переходом у зону чистих збитків. Підприємству доцільно посилити диверсифікацію діяльності та сконцентрувати зусилля на збільшенні виручки від реалізації. Оскільки підприємство працює на ринку, що розвивається з сильною конкуренцією, то для нього найкращою буде комбінована стратегія, яка спрямована на підсилення своїх конкурентних переваг і передбачає більш глибоке проникнення на ринок.

8. Адресне управління фінансовою стійкістю представлене як пріоритетний напрям в системі прийняття рішень, які спричиняють істотний вплив на поточний та перспективний її стан. Воно охоплює багато різноманітних аспектів, серед яких чільне місце займає управління структурою і ціною капіталу, який використовується для потреб фінансово-господарської діяльності.

Використання апробованих практикою господарювання оптимізаційних моделей структури капіталу для досягнення бажаної фінансової рівноваги дасть змогу ПрАТ «Черкасирибгосп» утримувати фінансову рівновагу, долати наявні дестабілізуючі фактори, забезпечить підвищення рівня ліквідності і платоспроможності підприємства, а також ефективності його господарської діяльності без надмірного зростання залежності від зовнішніх фінансових джерел.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрютина М. С. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия / М. С. Абрютина, А. В. Грачев. – Москва : Дело и Сервис, 2001. – 272 с.
2. Анісімова Г. С. Вплив структури капіталу на фінансово-економічний стан промислового підприємства / Г. С. Анісімова // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 1(19). – С. 96-102.
3. Аранчій В. І. Інтегральні підходи до оцінювання економічної стійкості аграрних підприємств / В. І. Аранчій, М. О. Удовіченко // Наукові праці ПДАА. – Полтава : Вид-во ПДАА, 2012. – С. 10-15.
4. Артеменко В.Г. Финансовый анализ : учеб. пособие / В. Г. Артеменко, М. В. Беллендир. – Москва : Дело и Сервис, Новосибирск: Сибирское соглашение, 2001. – 160 с.
5. Артус М. М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки / М. М. Артус // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 54-59.
6. Базілінська О. Я. Фінансовий аналіз теорія і практика : навч. посібник / О. Я. Базілінська. – Київ : Центр навчальної л-ри, 2011. – 328 с.
7. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента : учеб. пособие / И. Т. Балабанов. – Москва : Финансы и статистика, 2000. – 528 с.
8. Білуха М. Т. Курс аудиту / М. Т. Білуха– Київ: Вища школа, Знання, 2002. – 574 с.
9. Бланк И. А. Управление формированием капитала : учеб. пособие / И. А. Бланк. – Киев : Ника-Центр, 2008. – 510 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ : Перун, 2009. – 1719 с.
11. Вердиева Ю. Н. Управление финансово-экономической устойчивостью предприятия в условиях экономического кризиса / Ю. Н. Вердиева // Вологдинские чтения. – 2009. – № 74. – С. 86-89.

12. Вітлінський В. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку / В. Вітлінський, О. Пернарівський // Банківська справа. – 2000. – №6. – С. 48-52.
13. Гарасюк О. А. Удосконалення поняття управління фінансовою стійкістю / О. А. Гарасюк, К. В. Богачевська // Економіка і регіон. – 2012. – № 3 (34). – С. 228-232.
14. Гиляровская Л. Т. Анализ и оценка финансовой устойчивости коммерческого предприятия / Л. Т. Гиляровская, А. А. Вехорева. – Санкт-Петербург : Питер, 2003. – 256 с.
15. Глущенко Е. В. Теория управления / Е .В. Глущенко. – Москва : Вестник, 2008. – 336 с.
16. Господарський кодекс України : Коментар. – Харків : Одіссей, 2007. – 848 с.
17. Грушко В. І. Системна модель аналізу фінансової стійкості комерційних банків / В. І. Грушко, Л. Ю. Петриненко // Фінанси України. – 2008. – №12. – С. 20-25.
18. Гудзь О. Є. Науково-методичне забезпечення формування та реалізації фінансової політики підприємства / О. Є. Гудзь, П. А. Стецюк, С. А. Навроцький, В. М. Алексійчук // Облік і фінанси. – 2013. – № 2 (60). – С. 70-86.
19. Даньків Й. Я. Сутність та принципи аналізу фінансової стійкості підприємства / Й. Я. Даньків, Г. М. Ножова, В. О. Ганусич // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Випуск 11. – Черкаси: ЧДТУ, 2007. – С. 189-193.
20. Дем'яненко І. В. Фінансова стабілізація підприємств і механізми її забезпечення / І. В. Дем'яненко. – Київ : Либідь, 2007. – 185 с.
21. Докієнко Л. М. Методологічні принципи управління фінансовою стійкістю підприємств торгівлі / Л. М. Докієнко // Вісник КНТЕУ. – 2004. – № 2. – С. 63-75.
22. Дуброва Т. А. Многомерный статистический анализ финансовой устойчивости предприятий / Т. А. Дуброва, Н. П. Осипова // Вопросы статистики.

– 2009. – №8. – С.3-10.

23. Єлецьких С. Я. Удосконалення процесу управління фінансово стійким розвитком промислового підприємства / С. Я. Єлецьких // Економіка промисловості. – 2012. – № 3 – 4 (59 – 60). – С. 74-80.

24. Зборовська О. М. Управління обіговим капіталом промислових підприємств : навч. посібник / О. М. Зборовська. – Маріуполь : Діалог, 2006. – 19 с.

25. Зятковський І. В. Фінанси підприємств : навч. посібник / І. В. Зятковський ; – [2-ге вид., перероб. та доп.]. – Київ : Кондор, 2003. – 364 с.

26. Кігель В. Р. Методи і моделі підтримки прийняття рішень у ринковій економіці : монографія / В.Р. Кігель. Київ : ЦУЛ, 2003. – 202 с.

27. Ковалев В. В. Как читать баланс / В. В. Ковалев, В. В. Патров, В. А. Быков. – Москва : Финансы и статистика, 2007. – 670 с.

28. Ковалев В. В. Введение в финансовый менеджмент / В. В. Ковалев. – Москва : Финансы и статистика, 2004. – 768 с.

29. Ковальчук Т. І. Оцінка фінансової стійкості підприємства / Т. І. Ковальчук, Ю. Ю. Цивак // Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал. – 2014. – № 2 [51]. – С. 48-53.

30. Ковбасюк М.Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств: навч. посібник / М. Р. Ковбасюк. – Київ : Скарби, 2005. – 336 с.

31. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы : учеб. пособие / Б. Колас ; пер. с франц. под ред. проф. Я.В. Соколовой. – Москва : Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576 с.

32. Костирко Л. А. Фінансовий механізм сталого розвитку підприємств: стратегічні орієнтири, системи забезпечення, адаптація : монографія / Л. А. Костирко. – Луганськ : Ноулідж, 2012. – 474 с.

33. Костирко Л. А. Діагностика фінансово-економічної стійкості підприємства : монографія / Л. А. Костирко. – Харків : Фактор, 2008. – 336 с.

34. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз і планування : навч. посібник / Г. О. Крамаренко. – Київ : Центр навчальної л-ри, 2010. – 244 с.

35. Кузьменко Л. В. Фінансовий менеджмент : навч. посібник / Л. В. Кузьменко, В. В. Кузьмін, В. М. Шаповалова. – Херсон: Олді-плюс, 2003. – 256 с.
36. Кулик В. А. Бухгалтерський баланс: минуле, сучасне, майбутнє: монографія / В. А. Кулик. – Полтава : Вищий навчальний заклад Укоопспілки Полтавський ун-т економ. і торг., 2011 – 186 с.
37. Литовченко Е. Ю. Структурно-функціональне моделювання процесу управління фінансовою стійкістю підприємства / Е. Ю. Литовченко, О. Ю. Калініченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. – № 45. – С. 175-178.
38. Мамонтова Н. А. Умови забезпечення фінансової стійкості підприємств / Н. А. Мамонтова // Фінанси України – 2009. – № 8. – С. 103 - 106.
39. Мішина С. В. Організаційно-економічний механізм управління фінансовими ресурсами на підприємстві / С. В. Мішина, О. Ю. Мішин. – Харків : Вид-во ХНЕУ, 2006. – 176 с.
40. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс] : Положення, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 18.03.2014 № 73 : станом на 18.03.2014 р. / Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
41. Олійник О. В. Інтегральна оцінка економічної стійкості сільськогосподарських підприємств / О. В. Олійник, О. В. Клепчава // Економіка АПК. – 2014. – № 11 – С. 23-27.
42. Олійничук В. М. Механізм управління фінансовою стійкістю підприємства в умовах структурних змін податкової політики держави / В. М. Олійничук // Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал. – 2014. – № 1 (50) . – С. 152-159.
43. Основи стійкого розвитку : навч. посібник / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. Г. Мельника. – Суми : Університетська книга, 2005. – 654 с.
44. Павлова Л.Н. Финансы предприятий : учебник для вузов / Л. Н. Павлова. –

Москва : Финансы, ЮНИТИ, 2001. – 639 с.

45. Павловська В. О. Фінансовий аналіз : навч. посібник / В. О. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. – 2-ге вид., без змін. – Київ : Вид-во КНЕУ, 2007. – 592 с.

46. Партин Г. О. Особливості впливу основних чинників на фінансову стійкість підприємства в умовах фінансово-економічної кризи / Г. О. Партин, О. В. Дідух // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.8. – С. 275-279.

47. Партин Г.О. Фінанси підприємств: навч. посібник / Г. О. Партин, А. Г. Загородній. – Львів: ЛБІ НБУ, 2003. – 265 с.

48. Перепелова В. В. Застосування таксономічного аналізу для визначення інтегрального показника оцінки фінансового стану підприємства / В. В. Перепелова // Вісник ХНЕУ. – 2013. – № 2. – С. 1-4.

49. Пічугіна Т. С. Антикризове управління підприємством : сутність, завдання та основні заходи / Т. С. Пічугіна, Л. Д. Забродська // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2011. – № 3 (70). – С. 487-495.

50. Плиса В. Й. Управління ризиком фінансової стійкості підприємств / В. Й. Плиса // Фінанси України. – 2009. – № 2. – С. 6-11.

51. Плюта В. Сравнительный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного анализа / В. Плюта ; пер. с научной редакции В. М. Жуковой. – Москва : Статистика, 1980. – 151 с.

52. Погорелова Т. О. Як досягти точки беззбитковості / Т. О. Погорелова, А. І. Бурлака // Вісник НТУ ХП. – 2014. – № 32 (1075). – С. 89-93.

53. Погребняк А. Ю. Проблеми вибору методики оцінки ефективності механізму антикризового управління на промисловому підприємстві / А. Ю. Погребняк // Економічний вісник НТУ України. – 2013. – № 10 (38). – С. 1-8.

54. Подольська В. О. Комплексна оцінка фінансової стійкості підприємства / В. О. Подольська, О. О. Оржинська // Науковий вісник Полтавського ун-ту економ. і торг. : зб. наук. праць. – 2009. – № 4(35). – С. 136-142.

55. Попов Е. М. Финансы и кредит в потребительской кооперации : учебник /

- Е. М. Попов. – Мінск : Минсанта, 2004. – 384 с.
56. Порохня В. М. Моделювання фінансових потоків : монографія / В. М. Порохня. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2002. – 336 с.
57. Приймак І. І. Організація стратегічного управління суб'єктами господарювання в економіці України / І. І. Приймак, В. І. Плиса // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – Львів, 2006. – Вип. 36. – С. 143-147.
58. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV : станом на 06.02.2015 р. / Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
59. Родионова В.М. Финансовая устойчивость предприятия в условиях инфляции / В. М. Родионова, М.А. Федотова. – Москва : Перспектива, 1995. – 98 с.
60. Рубаха М. В. Моніторинг чинників впливу на фінансову стійкість / М. В. Рубаха, О. Б. Нетак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.4. – С. 278-285.
61. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємств / Г. В. Савицька. – Київ : Знання, 2007. – 668 с.
62. Смачило В. В. Оцінка фінансової стійкості підприємств. / В. В. Смачило, Ю. В. Будникова // Економічний простір. – 2008. – № 20/2. – С. 266–275.
63. Семенов А. Г. Матриця фінансових стратегій / А. Г. Семенов // Вісник економічної науки України. – 2008. – №2. – С. 139-146.
64. Сидоренко-Мельник Г. М. Методичний аспект прогнозування фінансової стійкості підприємства / Г. М. Сидоренко-Мельник, О. В. Ярш // Економіка, фінанси, право. – 2014. – № 11/1. – С. 68-71.
65. Скляр Г. П. Механізм забезпечення фінансової стійкості підприємств споживчої кооперації та його удосконалення в умовах перехідної економіки / Г. П. Скляр, О.О. Педик // Українська кооперація. – 2010. – № 3. – С. 48-52.
66. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: навч. посібник / Р. А. Слав'юк ; [3-є

- вид., доп. і перероб]. – Київ: Центр учбової літ-ри, 2004. – 460 с.
67. Ткачук М. И. Основы финансового менеджмента : учеб. пособие / М. И. Ткачук, Е. Ф. Киреева. – Минск : Интерпрессервис, Экоперспектива, 2002. – 416 с.
68. Ушакова Н.Н. Инвестирование, финансирование, кредитование. Стратегия и тактика предприятия / Н.Н.Ушакова, Т.Е.Унковская, Н.М.Гуляева / [под ред. профессора Ушаковой Н.Н.] – Київ : КГТЭУ, 2001. – 191 с.
69. Финансовый менеджмент : теория и практика / Под ред. Е. С. Стояновой. – 6-е изд. – Москва : Перспектива, 2010. – 656 с.
70. Финансовый менеджмент: теория и практика: [учебник] / под ред. Е.С. Стояновой. – Москва : Перспектива, 2003. – 656 с.
71. Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін. / кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 7-ме вид., без змін. – Київ : Вид-во КНЕУ, 2008. – 552 с.
72. Фінансова діяльність підприємства : підручник / [Бандурка О.М., Коробов М.Я. Орлов П.І. та ін.]. – Київ : Либідь, 2002. – 384 с.
73. Фінансовий менеджмент : навч. посібник / За ред. проф. Г. Г. Кірейцева. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Київ : Центр навчальної л-ри, 2009. – 405 с.
74. Шальгіна Л. М. Леверидж підприємств : сутність, види та складові елементи / Л. М. Шальгіна // Економіка Крима. – 2012. – № 4 (33). – С. 216-222.
75. Шандова Н. В. Розробка механізму управління стійким розвитком підприємств машинобудування / Н. В. Шандова // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 2. – С. 101-105.
76. Шевчук В. О. Аналіз господарської діяльності : навч. посібник / В. О. Шевчук, О. В. Коновалова, В. П. Пантелєєв; НАСОА Держкомстату України. – Київ : Д П Інформ.-аналіт. агентство, 2011. – 399 с.
77. Шеремет А. Д. Методика финансового анализа / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. – Москва : Инфра-М, 2008. – 419 с.
78. Шипіцина Г. А. Особливості та механізм проведення процесу оптимізації структури капіталу машинобудівного заводу / Г. А. Шипіцина // Теоретичні і

практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – Випуск 2, Том 1. – С. 142-146.

79. Экономическая стратегия фирмы : учеб. пособие / [под ред. проф. Градова А. П.] – Санкт-Петербург : Специальная литература, 2005. – 354 с.

80. Экономическая безопасность : учеб. пособие / [Богомолов В. Л. и др.]; под ред. Богомолова В. А. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 295 с.